

TANJA LAHTI

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KAUPUNKIOHJELMAT SUURKAUPUNKIPOLITIIKAN TUKENA

Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmien
vuosikymmen 2002–2012

6

TUTKIMUSKATSAUKSIA 2012

Helsingin kaupunki
Tietokeskus

**TIEDUSTELUT
FÖRFÄGNINGAR
INQUIRIES**

Tanja Lahti
p. – tel. 09 310 78069
etunimi.sukunimi@hel.fi

**JULKAISIJÄ
UTGIVARE
PUBLISHER**

Helsingin kaupungin tietokeskus
Helsingfors stads faktacentral
City of Helsinki Urban Facts

**OSOITE
ADRESS
ADDRESS**

PL 5500, 00099 Helsingin kaupunki
(Siltasaarenkatu 18-20 A)
PB 5500, 00099 Helsingfors stad
(Broholmsgatan 18-20 A)
P.O.Box 5500, FI-00099 City of Helsinki
Finland (Siltasaarenkatu 18-20 A)

**PUHELIN
TELEFON
TELEPHONE**

09 310 1612

**INTERNET
WWW.HEL.FI/TIETOKESKUS/**

**TILAUKSET, JAKELU
BESTÄLLNINGAR, DISTRIBUTION
ORDERS, DISTRIBUTION**

p. – tel. 09 310 36293
tietokeskus.tilaukset@hel.fi

**KÄTEISMYynti
DIREKTFÖRSÄLJNING
DIRECT SALES**

Tietokeskuksen kirjasto
Siltasaarenkatu 18-20 A, p. 09 310 36377
Faktacentralens bibliotek
Broholmsgatan 18-20 A, tel. 09 310 36377
City of Helsinki Urban Facts Library
Siltasaarenkatu 18-20 A, tel. +358 09 310 36377
tietokeskus.kirjasto@hel.fi

Helsingin kaupungin tietokeskus
Helsingfors stads faktacentral
City of Helsinki Urban Facts

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KAUPUNKIOHJELMAT SUURKAUPUNKIPOLITIIKAN TUKENA

Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmien
vuosikymmen 2002–2012

TANJA LAHTI

TUTKIMUSKATSAUKSIA
FORSKNINGSRAPPORTER
STUDY REPORTS

2012:6

KÄÄNNÖKSET
ÖVERSÄTTNING
TRANSLATIONS
Lingoneer Oy

KUVIOT
FIGURER
GRAPHS
Tanja Lahti, Matti Arvilommi, Pirjo Lindfors

TAITTO
OMBRYTTNING
GENERAL LAYOUT
Pirjo Lindfors

KANSI
PÄRM
COVER
Tarja Sundström-Alku
Kansikuva | Pärm bild | Cover picture
Helsingin kaupungin aineistopankki / Ari Leppä

PAINO
TRYCKERI
PRINT
Edita Prima Oy, Helsinki 2012

PAINETTU
ISSN 1455-7266
ISBN 978-952-272-361-1

VERKOSSA
ISSN 1796-7236
ISBN 978-952-272-362-8

SISÄLLYS

ESIPUHE	4
FÖRORD.....	5
FOREWORD	6
1 Johdanto	7
2 Suurkaupunkipolitiikan lähtökohtia ja synty	8
2.1 Kaupungistumisesta suurkaupunkipolitiikkaan.....	8
2.2 Kansalliset aluekehittämisohjelmat ja suurkaupunkipolitiikka.....	13
2.3 Sopimusperäinen aluekehittäminen pääkaupunkiseudulla	16
3 Kaupunkiohjelmat pääkaupunkiseudun kehittämisen tukena	21
3.1 Pääkaupunkiseudun suurkaupunkipoliittisen ohjelman valmistelu.....	21
3.2 Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma vuosina 2002–2004	27
3.3 Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma vuosina 2005–2007	29
3.4 Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma vuosina 2008–2010.....	32
3.5 Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma vuosina 2010–2012	34
4 Pieniä askelia kohti kansainvälisempää ja kilpailukykyisempää metropolia. 38	
4.1 Tilanne vuonna 2003: Ohjelman tunnettavuutta lisättävä.....	38
4.2 Tilanne vuonna 2007: Ohjelman kehityskohteita fokuosoitava	41
4.3 Tilanne vuonna 2009: KOKO:sta keskeinen strateginen kehittämisväline?	44
4.4 Tilanne vuonna 2011: Tulokset hyviä, mutta liian pieniä haasteisiin nähden.....	44
4.5 Tilanne vuonna 2012: Ohjelmapohjaisuudesta kasvusopimukseen.....	45
5 Kaupunkiohjelmien merkitys suurkaupunkipolitiikan toteutuksessa.....	48
YHTEENVETO.....	53
SAMMANDRAG	55
SUMMARY	57
LÄHTEET.....	59
LIITE 1. Valtion ja kuntien rahoitusosuudet.....	64
LIITE 2. Hankkeet, niiden keskeiset tulokset ja jatkotoiminta.....	65
LIITE 3. Pääkaupunkiseudun strategiset päämäärät	72
LIITE 4. Metropolialueen kilpailukykystrategian toteutus ja rahoitus	73
LIITE 5. Johtoryhmien kokoonpanot	74

ESIPUHE

Ensimmäisen pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman toteutus käynnistyi keväällä 2002. Joulukuussa 2011 valtioneuvosto päätti, ettei KOKOa (alueellista koheesio- ja kilpailukykyohjelmaa) jatketa kansallisena erityisohjelmana vuoden 2011 jälkeen. Päätös merkitsi pääkaupunkiseudun ohjelmallisen kehittämistyön päättymistä.

Vuosien 2002–2012 aikana toteutettiin lähes 50 hanketta kolmessa eri kaupunkiohjelmassa sekä niitä seuranneessa pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelmassa. Ohjelmat toteuttivat osaltaan pääkaupunkiseudun kaupunkien yhteisiä ja kaupunkikohtaisia strategioita toimimalla toimenpiteiden käynnistäjinä erityisesti hallintokuntien katveeseen jäävien tai uusien avausten osalta. Hankkeissa saatiin aikaan käytäntöä palvelevia selvityksiä ja raportteja, verkostoja sekä luotiin ja otettiin käyttöön uusia toimintamalleja koko seudulla.

Tämä tutkimuskatsaus luo kokonaiskuvaa siitä, miten kaupunkiohjelma syntyi ja toimi kehittämisvälineenä pääkaupunkiseudun kehittämisessä. Vaikka kaupunkiohjelmien resurssit ovat olleet monimuotoisen ja innostavan metropolimme haasteisiin nähden niukat, voi ohjelmakokonaisuuden kuitenkin sanoa olleen enemmän kuin osiensa summa.

Kiitämme kaikkia kaupunkiohjelmissa mukana olleita henkilöitä hyvässä yhteishengessä tehdystä luovasta ja tuloksellisesta kehittämistyöstä menneenä vuosikymmenenä. Hankkeiden ohjausryhmät ja hanketyöntekijät ovat tehneet organisaatioissaan uraauurtavaa työtä, minkä tulokset kantavat myös tulevaisuuteen. Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien kaupunkiohjelmille antama taustatuki on ollut ratkaisevaa. Ohjelman johtoryhmä on luotsannut hanketyötä rakentavasti eteenpäin. Kiitokset kuuluvat lisäksi työ- ja elinkeinoministeriölle ja Uudenmaan liitolle taloudellisesta tuesta ja aktiivisesta osallistumisesta johtoryhmätyöskentelyyn. Erityisesti kiitämme ohjelmapäällikköinä Helsingin kaupungin tietokeskuksessa toimineita Marko Karvista (2002–2006), Merja Koskea (2006–2011) ja Tanja Lahtea (2011–2012) sekä tietokeskusta muusta tuesta kaupunkiohjelmien koordinoinnissa ja hallinnoinnissa.

Yhteistyö metropolimme hyvinvoinnin ja menestyksen turvaamiseksi jatkuu ja uudistuu.

Helsingissä lokakuussa 2012

Anja Vallittu
Johtoryhmän puheenjohtaja

Asta Manninen
Johtaja
Helsingin kaupungin tietokeskus

FÖRORD

Det första stadsprogrammet för huvudstadsregionen kom igång våren 2002. I december 2011 beslutade statsrådet att KOKO (regionala kohesions- och konkurrenskraftsprogrammet) inte ska fortsättas som ett nationellt specialprogram efter år 2011. Beslutet innebar slutet för det programbaserade arbetet för utveckling av huvudstadsregionen.

Under åren 2002–2012 genomfördes inom ramen för tre olika stadsprogram samt programmet för huvudstadsregionens kohesions- och konkurrenskraft nästan 50 projekt. Programmen verkställde för sin del de gemensamma och enskilda strategierna för städerna i huvudstadsregionen genom att starta åtgärder särskilt i anslutning till nya öppningar eller öppningar som hamnat i skymundan mellan olika förvaltningar. Inom projekten producerades utredningar och rapporter med praktiskt värde och skapades och infördes nya verksamhetsmodeller i hela regionen.

Denna forskningsöversikt ger en helhetsbild av stadsprogrammets uppkomst och hur det fungerade som ett utvecklingsverktyg i utvecklingen av huvudstadsregionen. Även om stadsprogrammen har haft knappa resurser i förhållande till utmaningarna i vår mångsidiga och inspirerande metropol, kan man ändå säga att programhelheten har varit mer än summan av delarna.

Vi tackar alla som har deltagit i stadsprogrammen för det kreativa och resultatrika utvecklingsarbete som genomförts i en god samarbetsanda under det gångna årtiondet. Projektens styrgrupper och medarbetare har gjort ett banbrytande arbete i sina organisationer, vars resultat kommer att bära långt in i framtiden. Det stöd som stadsdirektörerna för städerna i huvudstadsregionen har gett för stadsprogrammen har haft avgörande betydelse. Programmets styrgrupp har lotsat projektarbetet i hamn med ett konstruktivt handlag. Dessutom förtjänar även arbets- och näringsministerierna och Nylands förbund ett tack för sitt ekonomiska stöd och sitt aktiva deltagande i ledningsgruppens arbete. Vi vill speciellt tacka följande personer vid Helsingfors stads faktacentral som varit programledare; Marko Karvinen (2002–2006), Merja Koski (2006–2011) och Tanja Lahti (2011–2012), samt hela faktacentralen för ämbetsverkets stöd för samordningen och förvaltningen av stadsprogrammen.

Samarbetet för att trygga välfärden och framgången av vår metropol fortsätter och förnyas.

Helsingfors, oktober 2012

Anja Vallittu
Ordförande för ledningsgruppen

Asta Manninen
Direktör
Helsingfors stads faktacentral

FOREWORD

The first Urban Programme for the Helsinki Metropolitan Area was launched in spring 2002. In December 2011, the Finnish Government decided that COCO (the Regional Cohesion and Competitiveness Programme) would not be continued as a national special programme after 2011. The decision meant the end of programme development work for the Helsinki Metropolitan Area.

In 2002–2012, almost 50 projects were carried out in three different urban programmes and Regional Cohesion and Competitiveness Programme for the Greater Helsinki Area that followed them. The programmes helped implement the shared and city-specific strategies of the cities in the Helsinki Metropolitan Area by initiating procedures, especially for matters left in the fringe area between branches of administration or for new initiatives. The projects produced reports and accounts that served practical purposes, created networks and introduced new operating models for the entire region.

This research review creates an overall picture of how the Urban Programme began and how it functioned as a tool for developing the Helsinki Metropolitan Area. Although the resources of the urban programmes have been fairly limited compared to the challenges presented by our multi-faceted and stimulating metropolis, the programmes can be said to have been more than just the sum of their parts.

We wish to thank everyone who contributed to the urban programmes for their creative and fruitful co-operation and development work over the past decade. The projects' steering groups and project workers did groundbreaking work within their organisations, and the results of that work will carry far into the future. The support that the urban programmes received from the mayors of the Helsinki Metropolitan Area has been crucial. The programme's steering group steered the project work constructively. We also wish to thank the Ministry of Employment and Economy and the Uusimaa Regional Council for financial support and active participation in management group work. Special thanks go to Programme Managers at City of Helsinki Urban Facts, Marko Karvinen (2002–2006), Merja Koski (2006–2011) and Tanja Lahti (2011–2012) and the entire Urban Facts Centre for their support with the coordination and management of the urban programmes.

The collaboration to ensure the success and prosperity of our metropolis will be continued and reshaped.

Helsinki, October 2012

Anja Vallittu
Chairperson of the Control Group

Asta Manninen
Director
City of Helsinki Urban Facts

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuskatsauksessa kuvataan kaupunkipolitiikan ja suurkaupunkipolitiikan syntyä Suomessa sekä kaupunkiohjelmin toteutettua seudullista kehittämistyötä pääkaupunkiseudulla. Tutkimuskatsauksen tarkoituksena on luoda kokonaiskuvaa siitä, miten kaupunkiohjelma-konsepti on toiminut suurkaupunkipoliittisena ja seudullisena kehittämisvälineenä pääkaupunkiseudun kehittämisessä. Tutkimuskatsaus on laadittu aineistotarkasteluna ja pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmien keskeisiä henkilöitä konsultoiden.

Tutkimuskatsauksen alussa kuvataan lyhyesti Suomen kaupungistumista, suomalaisen kaupunkipolitiikan ja suurkaupunkipolitiikan syntyä sekä kansallisia aluekehittämisohjelmia kahden viime vuosikymmenen aikana. Lisäksi kuvataan pääkaupunkiseudun kaupunkien välistä yhteistyötä ja pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman valmistelua 2000-luvun alussa.

Luvussa kolme esitellään vuosina 2002–2010 toteutettujen pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmien tavoitteita ja ohjelmissa toteutettuja hankkeita. Samalla kuvataan vuosina 2010–2012 toteutetun pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelman tavoitteet, hankkeet ja tulokset.

Luvuissa neljä ja viisi käydään läpi kaupunkiohjelmista tehtyjen arviointien tuloksia. Lisäksi pohditaan, mikä rooli kaupunkiohjelmissä on ollut seudullisessa kehittämistyössä sekä saavutettiinko kaupunkiohjelmissä toteutetuilla hankkeilla odotetunlaisia tuloksia ja vaikutuksia. Samalla tuodaan esille ohjelmatyössä nousseita ajatuksia tulevaan metropolialueen kehittämistyöhön jatkossa.

2 SUURKAUPUNKIPOLITIIKAN LÄHTÖKOHTIA JA SYNTY

2.1 Kaupungistumisesta suurkaupunkipolitiikkaan

Kaupungistuminen ja kaupunkipolitiikka

Kaupungistuminen on yksi merkittävimpiä yhteiskunnallisia ilmiöitä maailmassa. Kaupungistuminen on yhteiskunnallinen ilmiö, jossa alueen väestöjakauma kehittyy siten, että kaupunkiväestön osuus kasvaa ja maaseutuväestön osuus supistuu. Kaupungistumiseksi kutsutaan myös uusien kaupunkien syntyä ja kehittymistä. Kaupungistumiseen liittyy kasvutuksen etuja ja haittoja, joiden esiintymiseen vaikuttavat maantieteelliset ja historialliset seikat sekä erilaiset instituutiot ja julkisen vallan toimet.

Suomessa kaupungistumisesta on tapahtunut laajasti tulkiten jo varsin pitkään. Voimakkaimmillaan kaupungistuminen ajoittuu 1960-luvulle, jolloin saavutettiin raja, jolloin puolet suomalaisista asui kaupungeissa. 1960-luvun alussa maaseutuelinkeinoista ja alkutuotannosta vapautui työvoimaa, joka siirtyi kaupunkiin. Teollisuus ja jalostus elivät voimakasta kasvukautta, ja kaupungit pystyivät teollisuusvaltaisella elinkeinorakenteellaan tarjoamaan työpaikkoja agraariväestölle. 1970-luvulla elinkeinorakenteen muuttuessa yhä palveluvaltaisemmaksi kaupunkien teollinen vetovoima ei enää kasvanut, mikä hidasti kaupunkien väestönkasvua. 1980-luku siirryttiin yhä enemmän palveluvaltaiseen yhteiskuntaan. 1980- ja 1990-luvun vaihteelle oli ominaista vastakaupungistuminen ja kaupungit kärsivät osin muuttotappiota. (Kaupunkipolitiikan perusteet, 1995, 27–28)

Suomessa kaupungistuminen on tapahtunut pääasiassa maan sisäisen muuttoliikkeen seurauksena. Siirtolaisuus on alkanut näkyä Suomessakin viime vuosina. Esimerkiksi Helsingissä on 2000-luvun aikana vieraskielisten määrä kasvanut lähes 34 000 hengellä eli se on yli kaksinkertaistunut (Tietokeskuksen tilastoja 2011:41, 3).

Talous ja väestö keskittyvät Suomessa yhä enemmän kaupunkialueille ja varsinkin muutamiaan suurimpaan kaupunkiin. Vuonna 1975 Suomen väestöstä 23 prosenttia asui yli 100 000 asukkaan keskuksissa, vuonna 2010 jo 34 prosenttia. Pelkästään Helsingin seutu tuottaa nykyisin kolmanneksen Suomen kansantuotteesta. Koko maailman mittakaavassa kaupungistuminen kulkee käsi kädessä taloudellisen kehityksen ja elintason kohoamisen kanssa. Oman maamme aluekehitys voidaan nähdä osana globaalia muutosta, jota tuotantoon ja teknologiaan liittyvät perusvoimat ohjaavat. (Piekkola & Susiluoto 2012, 39)

Väestön ja taloudellisen toiminnan keskittyminen jatkuu sekä maailmanlaajuisesti että Suomessa. Suomi on edelleen yksi kehittyneiden maiden harvimmin asuttuja ja vähiten kaupungistuneita maita. YK:n ennusteen mukaan maailman kaupunkiväestön osuus nousee nykyisestä puolesta 60 %:iin vuoteen 2030 mennessä. Myös Suomessa kaupungistumisen ennakoitaan jatkuvan, mutta hitaammalla tahdilla kuin aikaisempina vuosikymmeninä: Tilastokeskuksen (2007) ennusteen mukaan kaupunkimaisten kuntien väestöosuus

nousee 68 %:sta (2010) 70 %:iin vuoteen 2030 mennessä. (Loikkanen, Laakso & Susiluoto, 2012, 15)

Keskittymisen ja kaupungistumisen ajurit ovat nykyisin jossain määrin erilaisia kuin vaikkapa 50 vuotta sitten, jolloin teollisuus kasvoi ja maalta kaupunkeihin muutto oli Suomessa vilkkaimmillaan. Viimeksi kuluneen 20 vuoden Euroopan talouden integroitumisen, yritysten kansainvälistymisen ja ihmisten liikkuvuuden lisääntymisen myötä Helsinki on kasvanut ja laajentunut kansallisvaltion pääkaupungista metropolialueeksi ja samalla tullut osaksi Euroopan suurkaupunkien verkostoa. Tämän myötä se on tiiviisti mukana kansainvälisessä taloudellisessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä alueiden välisessä kilpailussa. (Loikkanen, Laakso & Susiluoto, 2012, 15–16)

Väestön keskittyminen tuo elinkeinoelämään tehokkuusetuja, mutta nopea kasvu asettaa kovat haasteet asunto- ja palvelutuotannolle, sosiaalisen eheyden säilyttämiselle ja yhdyskuntarakenteen kestäväälle kehitykselle. Keskittymisen myötä myös erilaisia sosiaalisia ongelmia ja asunnottomuutta keskittyy suurille kaupunkiseuduille suhteellisesti enemmän kuin muualle maahan. (Suomi tarvitsee suurkaupunkipolitiikkaa, 2003, 15)

Kaupunkipolitiikkaa on laajasti määritellen kaikki julkinen toiminta, jolla on vaikutusta kaupungistumiseen. Kaupunkipolitiikka voi olla implisiittistä, julkilausumatonta, tai eksplisiittistä, julkilausuttua. Se voi olla kaupungistumista hillitsevää tai sitä stimuloivaa. Kaupunkipolitiikka voi olla eri sektoreilla eri suuntaista, koordinoimatonta tai sektoreiden kaupungistumisvaikutuksia koordinoivaa (van den Berg et al., 1982). (Aronen, 2000, 1)

Kaupunkipolitiikka voi olla joko reaktiivista tai proaktiivista. Reaktiivinen politiikka on ongelmalähtöistä, etujen ja haittojen välittömään sisäistämiseen pyrkivää politiikkaa. Proaktiivisella politiikalla taas pyritään kehittämään olosuhteita ja kaupungistumista ohjaavien voimien toimintakykyä niin, että kaupungistuminen voisi mahdollisimman pitkälti tapahtua itseohjautuvasti. (Laurila, 1998, 75)

Kaupunkipolitiikkaa voidaan tehdä monella tasolla niin paikallisesti, kansallisesti kuin Euroopan Unionin politiikkanakin. Suomessa kaupunkien kehittäminen on tapahtunut paljolti paikallisella tasolla omaehtoisena kehittämisenä, mikä perustuu kuntien vahvaan itsehallintoon. Suomalainen yhteiskuntapolitiikka on perustunut sekä vahvaan paikalliseen itsehallintoon, mutta myös vahvaan hallinnonalakohtaisesti yhdenmukaiseen politiikkaan. Sektoroituneella hallintokäytännöllä on vaikea löytää kaupunkien kohtaamiin haasteisiin riittävän kokonaisvaltaisia ratkaisuja. Tämän johdosta tarvitaan kaupunkipoliittisia erityistoimia, eri hallinnonalojen yhteistyötä ja kumppanuutta kaupunkien, valtion ja muiden toimijoiden kesken. (Kaupunkipolitiikan asiakirja, 1999, 5)

Tehokkaan kaupunkipolitiikan luominen edellyttää strategisten haasteiden ymmärtämistä eri konteksteissa, toimintatapojen ja -periaatteiden uudistamista sekä ennen kaikkea pitkäjänteistä, johdonmukaista ja määrätietoista toimintaa. (Sotarauta, 1999, 2)

Kansallista kaupunkipolitiikkaa 1990-luvulta alkaen

Kansallinen kaupunkipolitiikka on osa kansallista aluepolitiikkaa ja sen tehtävänä on ohjata kaupungistumista ja kaupunkijärjestelmän kehittymistä koko yhteiskunnan etua palvelulla tavalla. Kaupunkipolitiikan toimeenpano tapahtuu yhteiskuntapolitiikassa yleisesti käytössä olevin taloudellisin ja hallinnollisin ohjausvälein. (Laurila, 1998, 3–4).

Suomessa, kuten pääosin muuallakin Euroopassa, kaupunkipolitiikkaa on perinteisesti harjoitettu osana muuta yhteiskuntapolitiikkaa. Kaupunkien kehittämiseen ja kaupungistumiseen on vaikutettu alue-, teollisuus- ja elinkeinopolitiikalla, liikenne- ja energiapolitiikalla sekä korkeakoulupolitiikalla. Maatalous-, sosiaali-, asunto- sekä tulo- ja työmark-

kinapolitiikalla on ollut omat vaikutuksensa. Poliitiikka on kokonaisuutena ottaen ollut kaupunkikehitystä rajoittavaa. (Laurila, 1998, 11)

Suomessa kaupunkipoliittisen koordinaation tarpeeseen herättiin vasta 1990-luvun jälkipuoliskolla. Tässä vaiheessa Suomessakin kävi ilmeiseksi, että aiemmalla kaupungistumiseen vaikuttamisella kansalliselta tasolta, joka oli selvästi ollut koordinoimatonta, julkilausumatonta ja voittopuolisesti kaupungistumista jarruttavaa, ei saatu aikaiseksi sellaista kansantalouden ja hyvinvoinnin kasvua kuin näyttäisi muuten mahdolliselta. (Aronen, 2000, 1)

Suomessa elettiin 1960–1970 -luvuilla voimakasta kasvun ja kaupungistumisen aikaa. Pääkaupunkiseudun voimakasta kasvua tarkasteltiin tuolloin kriittisesti ja kasvua pyrittiin hillitsemään. 1980-luvulla kansallisessa aluepolitiikassa siirryttiin monipuolisempaan alueelliseen kehittämisspolitiikkaan ja pääkaupunkiseudulla toteutettiin muun muassa pääkaupunkiseudun erityisongelmien toimenpideohjelma. 1990-luvulla pääkaupunkiseudun kehittämistyö jatkui pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien johdolla muun muassa Helsingin seudun kehittämissohjelman muodossa. (Kaupungit kasvun luojina, 1996, 152–155).

Suomessa kansallisella tasolla harjoitettava kaupunkipoliitiikka on siis melko uusi asia. Eurooppalaisia edelläkävijöitä ovat Iso-Britannia ja Ranska, joissa kansallista kaupunkipoliitiikkaa on ainakin jossain määrin harjoitettu 1960–70 -luvuilta lähtien. Myös Euroopan Unionin rakennepoliitiikka on pitänyt sisällään kaupunkipoliittisia painotuksia.

Kaupunkipoliitiikan tarpeen kasvun takana on ollut erityisesti seuraavia asioita: työttömyys, eriytyminen ja vieraantumisen sekä niiden mukaan tuomat sosiaaliset ongelmat, kestävä kehitys ja kaupungistumiseen liittyvät ympäristöongelmat sekä taloudellisen tehokkuuden edistäminen. (Laurila, 1998, 1–2)

Kaupunkien merkitys on yleisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen myötä vähitellen kasvanut. Kaupunkipoliitiikka on tullut myös entistä tietoisemmaksi ja läpinäkyvämmäksi. Lisäksi kaupunkipoliitiikan painopiste on siirtynyt kaupungistumisen ongelmien korjaamisesta kaupunkien taloudellisten mahdollisuuksien hyödyntämiseen.

Suomessa kaupunkipoliittinen keskustelu lisääntyi 1990-luvulla muun muassa kaupungistumisen, eurooppalaisen yhteistyön lisääntymisen ja vuoden 1995 alussa tapahtuneen Euroopan Unionin jäsenyyden myötä. EU:n ohjelmaperusteinen aluepolitiikka muutti tilanteen alueellista aktiivisuutta painottavaksi ja loi valmiuksia erilaistavaan aluepolitiikkaan. (Kähkönen, 2006, 7)

1990-luvun loppupuolella pääkaupunkiseudulla toteutettiin myös kaupunkiohjelmaa ja vuosina 1996–2006 EU:n URBAN-yhteisöaloiteohjelmia. Pääkaupunkiseudun kiinnostus eurooppalaista kaupunkipoliittista keskustelua kohtaa kasvoi koko ajan ja osallistumista kansainväliseen toimintaan lisättiin.

Niissä Euroopan maissa, joissa kaupungistuminen tapahtui Suomea aikaisemmin, kaupunkipoliitikassa painottui ennen kaikkea kaupunkien ongelmien hoito ja kaupunkilaisten elinolojen kehittäminen. Tällaisia maita ovat erityisesti Iso-Britannia, Ranska ja myös Alankomaat. Pohjoismaissa sen sijaan korostettiin kaupunkilaisten elinolojen kohentamisen ohella kaupunkien kasvu- ja veturiroolia. Suomalaisen hyvinvointijärjestelmän ansiosta kaupunkien sosiaaliset ongelmat eivät ole niin korostuneita, joten kaupunkien kasvuroolin tunnustaminen ja sen huomioonottaminen myös valtiovallan politiikassa koettiin tärkeänä ja myönteisenä. Suurten kaupunkiseutujen politiikkakokonaisuus hahmottui kokonaisvaltaisuuteen. (Kuokkanen, 2005 3)

Kaupunkipoliittisia toimenpiteitä ovat suunnanneet Lissabonin strategian mukainen EU:n kilpailukykyyn vahvistamistavoite sekä kansallisella tasolla laki alueiden kehittämisestä, hallitusohjelman tavoitteet, valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, hallinnonalojen aluestrategiat, maakuntasuunnitelmat, maakuntaohjelmat ja niiden toteuttamissuunnitelmat sekä kaupunkiseutujen omat strategiat. Kansallisia tavoitteita on tukenut lisäksi

EU:n rakennerahasto-ohjelmien vuosiksi 2007–2013 määritelty rakennerahastostrategia. (Tuloksellisuustarkastuskertomus 224/2011, 46)

Kansallisella tasolla varsinainen eksplisiittinen eli julkilausuttu kaupunkipolitiikka nousi esille vasta syksyllä 1994, jolloin ympäristöministeriö alkoi koordinoida kaupunkipoliittista työryhmää. Työryhmän tuli selvittää, millaista kaupunkipolitiikkaa Suomessa tulisi harjoittaa suhteessa kansainväliseen kaupunkien kehitystyöhön sekä miten Suomessa voidaan kartuttaa tietoa urbanismista ja kaupunkikulttuurista. (Katse kaupunkiin, 1995, 5)

Keväällä 1995 aloittanut Lipposen ensimmäinen hallitus vakiinnutti kaupunkipoliittisen työn asettamalla ensimmäisen kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän. Yhteistyöryhmän työn tavoitteena oli nostaa kaupunkipolitiikka Suomessa omaksi sateenvarjoksi jo vakiintuneen maaseutupolitiikan rinnalle. (Kähkönen, 2006, 7)

Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä asetettiin uudelleen vuonna 1997, jolloin se käynnisti varsinaisena kaupunkipolitiikan työkaluna kaupunkiohjelmatyön. Kaupungit saivat mahdollisuuden hakea ohjelmien avulla vahvuksiinsa tai ongelmiansa hoitoon valtion rahoitusta. Kansallisen kaupunkipolitiikan kehittelyn rinnalla usealla kaupunkialueella tehtiin kuitenkin lisäksi omaa strategiatyötä, jota voidaan myös luonnehtia kaupunkipolitiikaksi – joko yhdistettynä alue- tai osaamiskeskusohjelmaan tai irrallaan siitä. (Kähkönen, 2006, 7).

Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä käynnisti 27 kaupunkiohjelmaa. Kaupunkiohjelmat olivat kaupunkien ja kaupunkiseudun kuntien itse laatimia määräaikaista kehittämissuunnitelmia, joiden laadintaa valtio tuki ja joiden toteuttamiseen valtio osallistui. Ohjelmien sisältö vaihteli paikallisten tarpeiden mukaan. Lisäksi yhteistyöryhmä edisti Suomen Akatemian kaupunkitutkimusohjelman aikaansaamista. Yhteistyöryhmä aloitti myös kaupunki-indikaattoreiden valmistelun yhteistyössä Helsingin kaupungin tietokeskuksen ja Tilastokeskuksen kanssa. (Kaupunkipolitiikan asiakirja, 1999, 1) Kaupunki-indikaattori-hankkeen tavoitteena oli luoda tilastollinen työkalu kaupunkikehityksen seurantaan ja analysointiin. Hankkeen tuloksena syntyi käsikirja, joka kuvaa suomalaisia kaupunkeja ja niiden toiminnallisia kaupunkiseutuja. (A Portrait of Finnish Cities, 1999, 3–9)

Vuoden 2001 lopulla kansallinen kaupunkipolitiikka kilpistyi valtioneuvoston käynnistämään ns. aluekeskusohjelmaan. Ohjelmaan valittiin mukaan 34 aluekeskusta, mutta pääkaupunkiseutu rajattiin ohjelman ulkopuolelle. (Kähkönen, 2006, 7)

Kaupunkipolitiikkaa ja suurkaupunkipolitiikkaa 2000-luvulla

2000-luvun alussa pääkaupunkiseudun kaupungit nostivat yhä voimallisemmin esille, että kansallisessa aluekehittämisessä tulisi tunnustaa pääkaupunkiseudun merkitys kansantalouden kehitykselle ja että Suomessa tarvitaan erityistä suurkaupunkipolitiikkaa. (Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma. Osaaminen ja osallisuus. Toteuttamissuunnitelma 2002-4.)

Vuonna 2001 Rotterdamin yliopiston EURICUR-tutkimuslaitos (European Institute for Comparative Urban Research) selvitti kahdeksassa Euroopan kaupungissa sosiaalista syrjäytymistä ehkäisevien strategioiden ja hankkeiden toteuttamista. Tutkimuksen yksi tulos on, että kaupungeissa, joissa on toteutettu kansallisia kaupunkipoliittisia toimenpiteitä, oli valtion mukanaolo ollut merkittävä tekijä. Valtion ja kuntien yhteisillä sopimuksilla ja valtiolta tulevalla erityisrahoituksella on ollut eri osapuolien toiminnan yhteensovittamisessa keskeinen merkitys. Tästä kertovat Ruotsin ja Hollannin kokemukset. (Osaaminen ja osallisuus, 2001, 9)

Brittiläisen, hollantilaisen ja ranskalaisen suurkaupunkipolitiikan piirteet ovat muodostuneet esimerkiksi useiden muidenkin Euroopan maiden suurkaupunkipolitiikan muotoilemiselle. Käsitettä määrittää yhteinen sisältö seuraavissa kohdissa:

- eri politiikanalojen yhteensovittaminen kansallisella tasolla
- aluelähtöinen lähestymistapa
- alhaalta-ylös -näkökulma
- kokonaisratkaisut paikallisten toimenpideohjelmien yhteisrahoitusta koskevilla sopimuksilla
- kaupunkipolitiikan seuranta ja arviointi (Osaaminen ja osallisuus, 2001, 9)

Kansallisen kaupunkipolitiikan puuttuminen käynnisti vuonna 2002 myös kuuden suurimman kaupungin (Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere, Turku, Oulu) epävirallisen yhteistyön. (Kähkönen, 2006, 8) Tämän ns. kuutosyhteistyön tarkoituksena oli ennen kaikkea yhteinen edunvalvonta, jossa korostettiin kaupunkien merkittävää roolia talouden moottoreina. Kuutoskaupungit alkoivat valmistella yhteisiä kannanottoja valtion nähden sekä tehdä EU-yhteistyötä Eurocities-järjestössä.

Kansallisellakin tasolla todettiin, ettei aluekeskusohjelma tue suurten kaupunkien pyrkimyksiä. Lisäksi Lipposen II hallituksen ohjelmassa todettiin, että pääkaupunkiseutua kehitetään erityisin menettelyin. Valtioneuvoston asettama aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä nimesikin 3.12.2001 suurkaupunkipolitiikan teemaryhmän laatimaan oma ohjelmapaperinsa. Teemaryhmän tuli valmistella kaupunkipoliittinen tavoite- ja toimenpideohjelma, jonka sisältäisi myös esityksen niistä menettelytavoista, joilla valtion ja kaupunkiseutujen yhteistyötä kehitettäisiin kaupunkipolitiikan toteuttamiseksi. (Suomi tarvitsee suurkaupunkipolitiikkaa, 2003, 5)

Suurkaupunkipoliittisen teemaryhmän tuotoksena vuonna 2003 syntyi ”Suomi tarvitsee suurkaupunkipolitiikkaa” -asiakirja. Asiakirjassa keskityttiin suurten kaupunkiseutujen erityiskysymyksiin, joihin vastaamiseksi yleiset kunta- ja sektoripoliittiset toimenpiteet eivät ole riittäviä, vaan jotka edellyttävät kohdennettuja toimenpiteitä. Suurkaupunkipolitiikalla tarkoitettiin näiden kohdennettujen toimenpiteiden muodostamaa kokonaisuutta. Asiakirjan laatimista ohjasi visio suurten kaupunkiseutujen hyvinvoinnin ja kilpailukyvyyn kokonaisvaltaisesta edistämisestä:

”Suurkaupunkipolitiikan tavoitteena on suomalaisten kaupunkiseutujen menestys, joka tuottaa hyvinvointia koko maalle. Suomen suuret kaupunkiseudut ovat tuloksellisen osaamisen, hyvän elinympäristön sekä kestävän yhdyskuntarakenteen globaaleja edelläkävijöitä.”

Asiakirja laadittiin myös palvelemaan tulevan hallituksen ohjelman valmistelua. (Suomi tarvitsee suurkaupunkipolitiikkaa, 2003, 5).

Aluekeskusohjelmien lisäksi aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan määrärahaa annettiin rahoitusta myös Uudenmaan kaupunkiohjelmille eli pääkaupunkiseudun, Länsi-Uudenmaan ja Keski-Uudenmaan Kuuma-seudun ohjelmille. (Mäenpää, Niemeläinen et al., 2010, 12)

Kansallista kaupunkipolitiikkaa on toteutettu pääosin ohjelmaperusteisen aluekehittämistyön avulla. Suomi on ollut edelläkävijänä osaamis-, tieto- ja innovaatioperusteisen kaupunkipolitiikan kehittämisessä. Jo ennen EU:n mukana tuomaa ohjelmaperusteista aluepolitiikkaa Suomessa oli kansallinen osaamiskeskusohjelma, jonka avulla alueita kannustettiin kehittämään ja vahvistamaan huippuosaamistaan. Kaupunkiseuduilla on par-

haat edellytykset houkutella pääomaa, yrityksiä ja osaavaa työvoimaa. (Tuloksellisuustarkastuskertomus 224/2011, 46)

Kansallisen kaupunkipolitiikan koordinoituvastuu on tällä hetkellä työ- ja elinkeinoministeriöllä. Viime vuosina kaupunkipolitiikkaa on ohjattu valtioneuvoston vuonna 2009 hyväksymällä kaupunkipoliittisella periaatepäätöksellä vuosiksi 2009 - 2011. Periaatepäätöksen mukaisia toimia on tehty kansallisilla ja EU:n kehittämisohjelmiin sisältyvillä varoilla. Kaupunkipolitiikkaa on ohjannut kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän alaisuudessa on toiminut kaksi jaostoa: suurkaupunkijaosto ja kaupunkitutkimuksen jaosto. (Tuloksellisuustarkastuskertomus 224/2011, 32–34)

Valtioneuvosto päätti 15.12.2011 valtakunnallisista alueiden kehittämistavoitteista vuosiksi 2011–2015. Tavoitepäätöksen mukaan kaupunki-, maaseutu- ja saaristopolitiikan keskeiset tehtävät ja toimenpiteet määritellään vaalikaudeksi ao. politiikkalohkojen toimenpideohjelmissa. Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelman valmisteltiin kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmässä, sen jaostoissa ja sihteeristössä keväällä 2012. Toimenpideohjelma pohjautui Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan ja alueiden kehittämisen tavoitepäätökseen. (ks. Valtakunnalliset alueiden kehittämistavoitteet 2011–2015, Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelma 2012–2015)

Työ- ja elinkeinoministeriö hyväksyi 26.6.2012 kaupunkipolitiikan, maaseutupolitiikan ja saaristopolitiikan toimenpideohjelmat vuosille 2012–2015. Toimenpideohjelma sisältää kaupunkipolitiikan keskeiset tehtävät ja toimenpiteet vuosiksi 2012–2015. Toimenpideohjelmassa ovat mukana myös metropolipolitiikan painopisteet, jotka on hyväksytty metropolipolitiikan neuvottelukunnassa 9.2.2012. Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelman päätavoitteina on vahvistaa kaupunkien uudistumis- ja kilpailukykyä ja sosiaalista kestävyttä, vastata ilmastonmuutokseen ja eheyttää yhdyskuntarakennetta. Keinovalikoiman uutuus ovat suurten kaupunkikeskusten ja valtion väliset kasvusopimukset, joista neuvottelut alkavat vuoden vaihteessa 2012–2013. MAL-aiesopimukset ohjaavat maankäytön, asumisen ja liikenteen ratkaisuja ja sosiaalisen eheyden kumppanuusohjelmat edistävät työllisyyttä ja hyvinvointia ja ehkäisevät köyhyyttä. (Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelma 2012–2015)

2.2 Kansalliset aluekehittämisohjelmat ja suurkaupunkipolitiikka

Osaamiskeskusohjelma, aluekeskusohjelma ja kaupunkiohjelmat

Suomessa aluepolitiikka käynnistyi vuonna 1966, jolloin ensimmäiset aluekehityslait astuivat voimaan. Aluepolitiikkaa käytettiin Suomessa siis jo urbanisaatiokehityksen alkuvaiheilla. Implisiittistä aluepolitiikkaa käytettiin ennen kaupungistumista lähinnä valtion infrastruktuuri-investoinneissa (esimerkiksi infrastruktuurien rahoitus- ja toteutusjärjestelmä) ja maataloustukipolitiikassa. (Sippola, 2010, 17–25)

Suomalaisen rakennemuutoksen hallintaan on käytetty maaseudun ja kaupunkien välisiä kehityseroja tasaavaa aluepolitiikkaa. Tähän ns. suureen aluepolitiikkaan on luettu hyvinvointipalvelujen tuotannonedellytysten tasaus, infrastruktuuri-investoinnit ja yritystuet. Alueiden välistä tasausta on Suomessa harjoitettu lähinnä oikeudenmukaisuusperiaattein, mutta siihen on liittynyt myös elinkeinoelämän, erityisesti metsäteollisuuden, saamia etuja. (Laurila, 1998, 12)

Matti Sippola (2010, 3) on jaksottanut suomalaisen aluepolitiikan määräaikaisten lainsäädäntökausien mukaan. Sippola erottaa kehitysaluepolitiikan kauden 1966–1975, alueellisen kokonaissuunnittelun kauden 1973/1975–1981, alueellisen erilaistamisen kauden 1982–1989, ohjelmallisen aluekehittämisen kauden 1989–1994 sekä eurooppalaisen rakennepolitiikan kauden vuoden 1995 lähtien. Sippolan mukaan aluepolitiikan painotuksen suunnan on määrännyt yhteiskunnan rakennemuutos ja suunnitteluideologia. (Sippola, 2010, 3)

Tässä tutkimuskatsauksessa keskitytään vuoden 1994 jälkeiseen kansallisen aluekehittämisen aikaan.

Vuonna 1994 suomalaista aluelainsäädäntöä uudistettiin tulevaa Euroopan unionin jäsenyyttä silmällä pitäen. Lakiin määriteltiin ensimmäisen kerran osaamiskeskusohjelma (OSKE), joka sisälsi aluksi kahdeksan osaamiskeskusta, joista yksi oli Helsingin kaupunkiseutu. (Osaamiskeskusohjelma 2007–2013, 4)

Osaamiskeskustoiminta toi Suomen alueelliseen kehittämiseen uuden, kansainvälistikin mallikelpoisen lähestymistavan. Osaamiskeskusohjelmat kohdistuivat kaupunkiseuduille ja ohjelmaa pidettiin suomalaisen kaupunkipolitiikan lippulaivana. Ohjelmaa toteutettiin yhteistyössä elinkeinoelämän, yliopistojen ja tutkimuslaitosten kesken. Ohjelmalla tuettiin alueellista erikoistumista ja työnjakoa osaamiskeskusten välillä. (Kaupunkipolitiikan asiakirja, 1999, 14)

Vuonna 1997 suomalaisessa kaupunkipolitiikassa otettiin käyttöön uutena välineenä kaupunkiohjelmat. Kaupunkiohjelmat olivat kaupunkien ja kaupunkiseudun kuntien itse laatimia määräaikaista kehittämisohjelmia, joiden laadintaa valtio tuki ja joiden toteuttamiseen valtio osallistui. Kaupunkiohjelmat kohdistuivat eri teemoihin paikallisten tarpeiden mukaisesti: osaamisen edistämiseen, kulttuuriin, sosiaalisiin ongelmiin, liikennejärjestelmiin ja kaupunkirakenteeseen. Kaupunkiohjelmissä korostui kaupunkimaisen toimintaympäristön kehittäminen osaamiskeskusohjelmia laajemmin, sillä kaupunkiohjelmissä otettiin huomioon myös kaupunkikehityksen negatiiviset puolet. (Kaupunkipolitiikan asiakirja, 1999, 15)

Vuoden 2000 lopulla kansallinen kaupunkipolitiikka kilpistyi ns. aluekeskusohjelmaan (AKO), jonka tavoitteena oli elinvoimaisten aluekeskusten verkoston synnyttäminen Suomeen. Ohjelma kohtasi ristiriitoja alusta lähtien, sen riittävyttä kaupunkipoliittisena toimenpiteenä epäiltiin, toisaalta se nähtiin uhkana muille seuduille keskusajattelun vuoksi ja rajanveto uusien maakunnan liittojen työn kanssa oli epäselvä (Valovirta & Virtanen, 2004). (Kähkönen, 2006, 7)

Vaikka aluekeskusohjelmaan kuului myös suuria kaupunkiseutuja, pääkaupunkiseutu rajattiin ohjelman ulkopuolelle johtuen aluekeskusohjelman vahvasta aluepoliittisesta tavoiteasetannasta sekä pääkaupunkiseudun erityismerkityksestä ja -piirteestä. (Suomi tarvitsee suurkaupunkipolitiikkaa, 2003, 20)

Aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan määrärahasta rahoitettiin kuitenkin aluekeskusohjelmien lisäksi Uudenmaan kaupunkiohjelmia, joita olivat pääkaupunkiseudun, Länsi-Uudenmaan ja Keski-Uudenmaan Kuuma-seudun ohjelmat. (Mäenpää, Niemeläinen et al., 2010, 12)

Helsingin seudun ja muun Uudenmaan jättäminen aluekeskusohjelman ulkopuolelle ja eriyttäminen omaksi ohjelmakokonaisuudekseen heikensi aluekeskusohjelman voimaa aluekeskusverkoston kehittämisessä sekä ainakin Etelä-Suomen alueiden välisessä yhteistyössä. Lisäksi eriyttäminen toi aluekeskusohjelmaan mukaan Uudenmaan ja muun Suomen välisen kahtiajaon, jota uudessa aluepolitiikassa pyrittiin muutoin pääasiassa lieventämään. (Ritsilä, Haukka et al., 2006, 122)

Aluekeskusohjelman ja Uudenmaan kaupunkiohjelmien toteuttaminen päättyi vuonna 2009, mutta ohjelmaperustainen aluekehittäminen jatkui vuodesta 2010 alkaen alueel-

lisen koheesio- ja kilpailukykyohjelman (KOKO) muodossa. Muita vuoteen 2009 asti toteutettuja kansallisia erityisohjelmia olivat maaseutupoliittinen kokonaisohjelma ja saaristo-ohjelma.

Alueellinen koheesio- ja kilpailukykyohjelma

Keväällä 2007 hyväksytyssä pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa todettiin, että: *”Ohjelmaerusteista aluekehitystyötä jatketaan. Kansallista ohjelmajärjestelmää yksinkertaistetaan ja ohjelmien määrää vähennetään. Maakuntaohjelman painoarvoa ko koavana ohjelmana vahvistetaan.”*

Joulukuussa 2007 valtioneuvosto päätti vuosien 2007–2011 aluekehittämisen valtakunnallisista tavoitteista. Tämän ns. tavoitepäätöksen johdosta työ- ja elinkeinoministeriön johdolla laadittiin vuosien 2008–2009 aikana alueellisen kilpailukykyyn kehittämisohjelma. Ohjelmalla koottiin yhteen kansallista ohjelmatyötä ja -politiikkaa seudullisiin ja maakunnallisiin strategioihin ja monimuotoisiin verkostoihin perustuen ja päällekkäisyyksiä poistaen.

Tähän alueelliseen koheesio- ja kilpailukykyohjelmaan (KOKO) sulautuivat alueellisen kehittämisen erityisohjelmista aluekeskusohjelma (AKO) sisältäen Uudellamaalla toteutettavat kaupunkiohjelmat, maaseutupoliittisen erityisohjelman alueellinen osio (AMO) ja saaristo-ohjelman paikallinen ja alueellinen toteuttaminen. Osaamiskeskusohjelma (OSKE) jäi omaksi ohjelmakseen.

Kansallisen aluepolitiikan tavoitteena oli alueiden kansallisen ja kansainvälisen kilpailukykyyn kehittyminen, elinvoimainen ja tasapainoinen aluerakenne ja alueiden erityishaasteisiin vastaaminen. KOKO oli yksi väline näiden tavoitteiden toteuttamiseksi.

KOKO:n painopisteet pyrittiin valitsemaan siten, etteivät ne olisi päällekkäisiä OSKE:n kanssa, vaan täydentäisivät toisiaan. OSKE:n ja KOKO:n välisessä työnjaossa KOKO nähtiin keskittyvän toimialakehittämistä laaja-alaisempaan kehittämiseen. KOKO ajateltiin toimivan myös valmisteilla olleen kansallisen innovaatiostrategian jalkauttajana alueilla.

KOKO:n valmistelun käynnistämiseksi nähtiin kolme perustetta: yhteistyö alueen eri toimijoiden välillä, verkottuminen muiden alueiden kanssa sekä yhteistyötapojen kehittäminen kansallisten, alueellisten ja paikallisten toimijoiden kesken. Ohjelma-asiakirjan sisältö perustui tavoitepäätöksessä määriteltyihin tavoitteisiin, KOKO:n valmistelussa kerättyyn materiaaliin, valmisteluryhmän näkemyksiin, annettuihin lausuntoihin sekä alueiden omiin ohjelmaehdotuksiin. Koko ohjelmasta laadittiin myös ennakoarviointi sekä 52 eri KOKO:sta aluetta -alueprofiilijulkaisu, joka piirsi kuvaa alueiden kehityksestä 1970-luvun puolivälistä tuoreimpaan saatavilla olevaan tietoon.

KOKO:n tavoitteena oli parantaa kaikkien alueiden kilpailukykyä ja tasapainottaa aluekehitystä tukemalla vuorovaikutusta ja verkottumista. Ohjelmalla tuettiin paikallistason strategista kehittämistyötä ja aluekehittämiseen osallistuvien toimijoiden yhteistyötä. KOKO nähtiin ennakoivana välineenä alueen kehitysedellytysten parantamiseksi ja strategisesti merkittävien hankkeiden käynnistämiseksi.

Pääkaupunkiseutu laati kaupunkiohjelman jatkeena keväällä 2009 oman pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelmansa (PKS-KOKO), jolle myönnettiin valtion rahoitusta vuodesta 2010 alkaen. Pääkaupunkiseudun ohjelmaa on kuvattu tarkemmin luvussa kolme.

KOKO:n toteuttaminen käynnistyi vuoden 2010 alussa. Ohjelman oli tarkoitus jatkua vuoden 2013 loppuun, mutta toteuttaminen päättyi jo vuoden 2011 lopussa.

Valtioneuvosto päätti 15.12.2011 hallituskauden ajaksi valtakunnallisista alueiden kehittämistavoitteista. Päätöksellä tarkennettiin alueiden kehittämislain tavoitteita ja osoitet-

tiin alueiden kehittämistoimenpiteiden painopisteet. Samalla valtioneuvosto päätti, ettei KOKO:a jatketa kansallisena erityisohjelmaksi vuoden 2011 jälkeen.

Hallitus oli sitoutunut julkisen talouden tervehtämiseen, mikä edellytti voimakkaita säästötoimia julkisessa hallinnossa. Hallitus päätyi supistamaan muun muassa aluekehittämiseen ohjattuja määrärahoja. TEM kohdisti leikkauksen myös KOKO:on, jonka kansallinen ohjaus päättyi 31.12.2011. Osaamiskeskusohjelmaa päätettiin kuitenkin jatkaa vuoden 2013 loppuun asti.

Osaamiskeskusohjelmaa tulee seuraamaan vuosina 2014–2020 toteutettava Innovatiiviset Kaupungit (INKA) -ohjelma. INKAN tarkoituksena on työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän 13.9.2012 julkaiseman esityksen mukaan tukea kansainvälisesti vetovoimaisten innovaatiokeskittymien syntymistä Suomeen. Valtio ja kaupunkiseudut tavoittelevat yhdessä laajoja hankekokonaisuuksia, joilla olisi kansallisen vaikuttavuuden lisäksi myös kansainvälistä potentiaalia. INKA -ohjelma on keskeinen osa politiikkatoimia, joilla jatkossa vahvistetaan alueellisia innovaatiokeskittymiä. Keskittymäpolitiikan kokonaisuus muodostuu kolmesta toisiaan täydentävästä osasta: uudesta ohjelmasta, kasvusopimuksesta ja neuvottelumenettelystä. Käytännössä INKA -ohjelma valjastetaan keskittymäpolitiikan toteuttajaksi vuodesta 2014 alkaen, ja sen perusrahoittajina ovat valtio ja kaupungit. (INKA-esitys, 2012, 6)

Syksyn 2011 aikana KOKO:sta laadittu väliarviointi saattoi osaltaan vaikuttaa KOKO:n päättämiseen. Väliarvioinnin mukaan KOKO oli joustava ja kokeiluja mahdollistava, tuki hyvin alueiden vahvuuksiin perustuvaa kehittämistä sekä vahvasti paikallisuutta aluekehittämisessä. KOKO:n tavoitteet nähtiin kuitenkin vaativina ja niissä onnistuminen edellytti alueilta taitoa, kykyä ja resursseja hyödyntää KOKO:a. KOKO:n toiminnan luonteesta, alueiden erilaisuudesta sekä vaikutusten synnyn välillisestä dynamiikasta johtuen ohjelman konkreettinen lisäarvo ja merkitys oli vaikea osoittaa. Toisaalla KOKOa kritisoitiin konkreettisten saavutusten puutteesta sekä lisäarvoa tuottamattomaksi normaalin toiminnan jatkeeksi, toisaalla ohjelma koettiin tärkeäksi kehittäjäorganisaatioiden verkottajaksi, strategisen suunnittelun välineeksi sekä ketteräksi rahoitusinstrumentiksi. (Valtakari, Arnkil et al., 2011, 39–40)

2.3 Sopimusperäinen aluekehittäminen pääkaupunkiseudulla

Pääkaupunkiseudun kehittämistä yhteistyösopimuksin

Pääkaupunkiseudun neljä kaupunkia, Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen, ovat jo pitkään tehneet yhteistyötä eri muodoissa. Kaupunkien yhteistyö oli 2000-luvulle asti keskittynyt viranhaltijatasolle. Luottamushenkilöt olivat osallistuneet seutuyhteistyöseminareihin ja muihin ajankohtaisiin keskustelufoorumeihin, mutta poliittisen tason säännönmukaiselle kokoontumiselle yhteisen tahdon muotoilemiseksi strategisissa kysymyksissä ei ollut kuitenkaan sopivaa foorumia. (Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan toimintakertomus 2004, 1)

Vuonna 2003 OECD esitti raportissaan (OECD Territorial Reviews, Helsinki, Finland), että Helsingin seudun hallinnollista yhteistyötä tulisi kehittää. Hallituksen ohjelmaan sisällytettiin vuonna 2003 Helsingin seudun yhteishallinnon kehittämistä koskeva tavoite. (Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan toimintakertomus 2004, 1–2) (ks. myös Voutilainen & Honkanen 2005)

Vuonna 2003 asetettiin alue- ja kuntaministerin vetämä Helsingin seudun neuvottelukunta seuraamaan ja koordinoimaan seudun kehitystä. Samana vuonna käynnistettiin myös Helsingin seudun kehittämishanke, jossa selvitysmies Jussi-Pekka Alanen laati vuonna 2004 ehdotukset seudun kilpailukyvyyn ja organisointikyvyyn parantamiseksi. Selvitystyö johti myös luonnokseen alueen yhteistyön lainsäädännöksi 2005. Lakiesitystä ei kuitenkaan annettu, sillä Helsingin seudun yhteistyö sai uutta muutosvoimaa syntyneestä vapaaehtoisesta ja sopimus pohjaisesta yhteistyöstä erityisesti maankäyttö-, asumis- ja liikennekysymyksissä (MAL). (Valtioneuvoston selonteko metropolipolitiikasta, 2010, 4)

Selvitystyössä ratkaisuna esitettiin, että seudulle perustettaisiin kahdessa alueellisessa laajuudessa toimivat päättävät elimet, pääkaupunkiseudun yhteistyöhallitus ja Helsingin seudun erikseen määriteltävistä asioista päättävä elin, joka koostuisi Uudenmaan liiton hallitukseen ja valtuustoon valituista alueen kuntien edustajista. Uusi yhteistyöhallinto olisi perustunut uuteen lainsäädäntöön. Eri foorumeilla käydyissä keskusteluissa erottui kaksi linjaa: seudullinen yhteistyö perustuu joko vapaaehtoisuuteen tai lainsäädäntöön. (Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan toimintakertomus 2004, 1-2)

Kaupunkien johtavat luottamushenkilöt ja kaupunginjohtajat alkoivat valmistella vapaaehtoisuuteen perustuvaa poliittista yhteistyömallia. Jo keväällä 2004 kaupunginvaltuustot päättivät yhdenmukaisin päätöksin pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan perustamisesta. Neuvottelukunnan perustaminen ja sen toiminnan käynnistäminen nopeassa tahdissa oli kaupunkien selkeä yhteinen tahdonilmaisu ja vastaus sisäasianministeriön käynnistämään Helsingin seudun kehittämishankkeeseen.

Seudun hallinnon kehittämisen kulmakivinä nähtiin kaupunkien näkemyksen ja vision mukaisesti omaehtoinen ja verkostomainen toimintatapa. (Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan toimintakertomus 2004, 2)

Pääkaupunkiseudun pitkän tähtäimen kehittämisen kulmakiviä ovat olleet vuonna 2004 hyväksytyt seudun yhteinen visio sekä kolme strategista pilaria hyvinvointipalvelujen ja kansainvälisen kilpailukyvyyn parantamiseksi sekä kaupunkirakenteen ja asumisen kehittämiseksi. Seudun strategiset päämäärät on vuodesta 2005 alkaen sisällytetty kaupunkien strategioihin sekä toiminnan ja talouden suunnitelmiin. (Pääkaupunkiseudun yhteistyön arviointi 20.5.2008, 9)

Syksyllä 2005 käynnistyi valtakunnallinen kunta- ja palvelurakennemuutoshanke (Paras-hanke), jonka yhteydessä pääkaupunkiseudun erityisasema ja Helsingin seudun erityisluonne tunnustettiin. Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta hyväksyi helmikuussa 2006 seudun linjaukset Paras-hankkeessa ja ne hyväksyttiin kaupunginvaltuustoissa 22.5.2006 osana yhteistyösopimusta. (Pääkaupunkiseudun yhteistyön arviointi 20.5.2008, 9)

Pääkaupunkiseudun yhteinen visio:

"Pääkaupunkiseutu on kehittyvä tieteen, taiteen, luovuuden ja oppimiskyvyn sekä hyvien palvelujen voimaan perustuva maailmanluokan liiketoiminta- ja innovaatiokeskus, jonka menestys koituu asukkaiden hyvinvoinnin ja koko Suomen hyväksi. Metropolialuetta kehitetään yhtenäisesti toimivana alueena, jossa on luonnonläheinen ympäristö ja hyvä asua, oppia, työskennellä sekä yrittää."

Pääkaupunkiseudun kaupunginvaltuustojen hyväksymä, seudun yhteisiä linjauksia toteuttava yhteistyösopimus sisälsi tavoitteet hyvinvoinnin parantamisen ja palvelutoiminnan tehostamisesta erilaisilla yhteistoimintamuodoilla, seudun kansainvälisen kilpailukyvyyn parantamisesta sekä maankäytön, asumisen ja liikenteen kehittämisestä.

Pääkaupunkiseudun yhteistyösopimuksen toteuttamisen osana pääkaupunkiseudun kaupunginvaltuustot hyväksyivät 19.6.2007 kunta- ja palvelurakennemuutuksesta anne-

tun lain (ns. puitelaki) 7 §:n mukaisen kaupunkiseutusuunnitelman. Kaupunkiseutusuunnitelma koski maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamista ja kuntarajat ylittävien palvelujen parantamista pääkaupunkiseudulla ja Helsingin seudulla. Yhteistyösopimuksen mukainen yhteistyö oli laajempaa kuin puitelaissa edellytetään.

Vuoden 2007 yhteistyösopimuksen pohjalta käynnistyi muun muassa metropolialueen yhteisen kilpailukykystrategian valmistelu. Kaupungit sitoutuivat alueen kilpailukykyyn vahvistamiseen kaupunginhallitusten hyväksytyä vuoden 2008 lopulla strategian painopisteet ja kehittämissinjaukset. Keväällä 2009 hyväksytty metropolialueen kilpailukykystrategia ”*Menestyvä metropoli*” loi perustan valtion ja metropolialueen sopimusperustaiselle yhteistyölle metropolialueen kilpailukykyyn kehittämiseksi.

Kilpailukykystrategian neljäksi painopisteeksi määriteltiin:

- Huipputason koulutuksen ja osaamisen vahvistaminen
- Hyvän elämänlaadun sekä viihtyisän ja turvallisen elinympäristön rakentaminen
- Käyttäjälähtöisten innovaatioympäristöjen vahvistaminen ja julkisten hankintojen kehittäminen
- Metropolialueen kansainvälistyminen ja kytkeytyminen globaaleihin verkostoihin

Kilpailukykystrategialla on ollut myös yhteys valtakunnalliseen innovaatiopolitiikkaan sekä osaamisen kehittämiseen ja metropolialueen kansainväliseen markkinointiin. Lisäksi strategia on tukenut kansallisen innovaatiostrategian tavoitteita. Keskeisenä osana strategiatyötä aloitettiin valtion ja metropolialueen kuntien välisen aiesopimuksen valmistelu vuoden 2008 lopussa.

Vuoden 2009 alussa voimaan tullut tuorein pääkaupunkiseudun kaupunkien yhteistyösopimus kattaa valtuustokauden 2009–2012. Sopimus korvasi vuonna 2004 kaupunginvaltuustojen päätösten pohjalta hyväksytyyn pääkaupunkiseudun yhteistyöasiakirjan ja vuonna 2006 hyväksytyyn pääkaupunkiseudun kaupunkien yhteistyösopimuksen. Sopimuksessa kaupungit sopivat pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan ja koordinaatioryhmän toiminnasta. Sopimuksen tavoitteena on syventää seudun strategista yhteistyötä ja tiivistää yhteistyötä Helsingin seudun ja valtion kanssa sekä kehittää omistajaohjausta.

Sopimuksellista yhteistyötä on harjoitettu myös laajemmalla Helsingin seudulla vuodesta 2005 alkaen, jolloin solmittiin Helsingin seudun yhteistyösopimus pääkaupunkiseudun, Kuuma-kuntien ja kuntaryhmä Nelosten kesken. Yhteistyötä varten perustettiin Helsingin seudun yhteistyökokous. Helsingin seudun yhteistyön on painottunut erityisesti maankäytön, asumisen ja liikenteen kehittämiseen. Helsingin seudun kuntien yhteisenä tavoitteena on seudun kansainvälisen kilpailukykyyn parantaminen.

Metropolipolitiikkaa vuodesta 2007

Pääkaupunkiseudun kaupungit määrittivät vuoden 2006 yhteistyösopimuksessa yhteistyön valtion kanssa seuraavasti:

”Sopijakaupungit kehittävät pääkaupunkiseutua yhteistyössä valtion kanssa. Tavoitteena on valtion ja sopijakaupunkien välinen pääkaupunkisopimus, jossa sovitaan keskeisten ministeriöiden toimialoilla yhteisistä toimenpiteistä pääkaupunkiseudun kehittämiseksi ja valtion tuesta merkittäviin hankkeisiin.”

Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan koordinaatioryhmä ehdotti tulevalle hallitukselle 12.3.2007 laaja-alaista kumppanuutta metropolialueen kehittämiseksi. Kumppanuus perustuisi pääkaupunkiseutusopimukseen, jolla valtio ja seudun kunnat kehittävät yhdes-

sä seudun kansainvälistä kilpailukykyä, kaupunkiympäristön toimivuutta ja suurkaupunkimaisesta elinympäristöstä nousevia palvelutuotannon erityiskysymyksiä. (ks. Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan koordinaatioryhmän lehdistötiedote 12.3.2007)

Matti Vanhasen toisen hallituksen hallitusohjelmassa (19.4.2007) kiinnitettiin erityistä huomiota pääkaupunkiseudun erityisasemaan ja ongelmiin sekä ensimmäistä kertaa päätettiin toteuttaa erityistä metropolipolitiikkaa. Hallitusohjelmassa metropolipolitiikan tavoitteet määriteltiin seuraavasti:

”Pääkaupunkiseudun erityiskysymyksiä varten käynnistetään metropolipolitiikka, jolla ratkaistaan alueen maankäytön, asumisen ja liikenteen ongelmia, edistetään elinkeinopolitiikan ja kansainvälistymisen toteutusta sekä ehkäistään syrjäytymistä. Monikulttuurisuutta ja kaksikielisyyttä edistetään. Valtion ja pääkaupunkiseudun kuntien kesken vahvistetaan ja laajennetaan aiesopimuskäytäntöä sekä valtion eri hallinnonalojen kumppanuuteen perustuvaa yhteistyötä.”

Vuodesta 2008 alkaen on valtion kanssa solmittu seuraavat aiesopimukset ja muut toimenpiteet:

- Valtion ja Helsingin seudun kuntien välinen aiesopimus metropolialueen kilpailukyvyn vahvistamiseksi
- Valtion ja pääkaupunkiseudun kuntien välinen aiesopimus maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen nopeuttamiseksi ja tehostamiseksi
- Valtion ja Helsingin seudun kuntien välinen aiesopimus Helsingin seudun asunto- ja tonttitarjonnan lisäämiseksi
- Pääkaupunkiseudun liikennejärjestelmäsuunnitelma PLJ 2007
- Valtion ja suurimpien asunnottomuuskaupunkien (metropolialueella Helsinki, Espoo ja Vantaa) väliset aiesopimukset pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi
- Aiesopimus sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiseksi
- Metropolialueen kaupunkitutkimuksen tutkimus- ja yhteistyöohjelma 2010-2014.

Metropolipolitiikasta laadittiin syksyllä 2010 valtioneuvoston toimesta selonteko, joka korosti tarvetta jatkaa ja vahvistaa Vanhasen II hallituksen kaudella aloitettua metropolipolitiikkaa. (ks. Valtioneuvoston selonteko metropolipolitiikasta 2010)

Pääkaupunkiseudun kaupungit valmistelivat uudelle hallitusohjelmakaudelle yhteiset hallitusohjelmataavoitteet, jotka pääkaupunkiseudun koordinaatioryhmä hyväksyi huhtikuussa 2011. Pääkaupunkiseudun kehittämissesitykset olivat mm. metropolipolitiikan ja aiesopimuskäytännön jatkaminen ja kehittäminen, metropolipolitiikan sisällön uudistaminen ja pääkaupunkiseudun erityispiirteiden huomioiminen lainsäädäntö- ja muissa uudistushankkeissa. (ks. Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan koordinaatioryhmän lehdistötiedote 14.4.2011)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelmassa (22.6.2011) tavoitteeksi asetettiin metropolipolitiikan jatkaminen ja lujittaminen. Samoin hallitusohjelman mukaan aiesopimuskäytäntöä vahvistetaan ja sen sitovuutta parannetaan. Hallitusohjelman painopistealueet vastasivat hyvin sekä pääkaupunkiseudun että Helsingin seudun kuntien yhdessä esittämiä hallitusohjelmataavoitteita.

Metropolipolitiikan valmistelu käynnistyi syksyllä 2011. Ympäristöministeriö ja valtiovarainministeriö asettivat 22.12.2011 metropolipolitiikan neuvottelukunnan edistämään metropolipolitiikan tavoitteiden toteuttamista sekä valtion eri sektoreiden ja alueen eri toimijoiden kumppanuutta. Neuvottelukunnan toimikausi kestää 30.4.2015 asti.

Hallituksen iltakoulu teki kuntauudistuksen jatkovalmistelusta 5.6.2012 linjauksia, joiden mukaan metropolialueella tarvitaan sekä kuntarakenteen muutoksia että jonkin tyypp-

pistä metropolihallintoa. Hallitus päätti selvittää erilaiset vaihtoehdot ratkaisuksi erityisesti maankäytön, asumisen ja liikenteen kysymyksissä metropolialueen yhteisen suunnittelun ja ohjauksen tueksi sekä kilpailukyvyn vahvistamiseksi ja alueellisen eriytymisen ehkäisemiseksi

Kuntauudistuksen jatkolinjausten pohjalta valtiovarainministeriö ja ympäristöministeriö asettivat 3.7.2012 metropolialuetta koskevan esiselvityksen valmistelua varten johtoryhmän ja 21.8.2012 hallinto- ja kuntaministeri Virkkunen nimesi kuusi selvityshenkilöä esiselvityksen tekijöiksi. Esiselvitys on osa kuntauudistusta sekä valtion metropolipolitiikan toteutusta.

3 KAUPUNKIOHJELMAT PÄÄKAUPUNKISEUDUN KEHITTÄMISEN TUKENA

Tässä luvussa kuvataan pääkaupunkiseudulla vuosina 2002–2012 toteutettujen ns. suurkaupunkipoliittisten kehittämisohjelmien lähtökohtia, valmistelua ja tavoitteita sekä ohjelmissa toteutettuja hankkeita. Kuvaus on laadittu kaupunkiohjelmien valmisteluasiakirjojen ja toimintakertomusten pohjalta.

Suurkaupunkipoliittisia ohjelmia toteutettiin pääkaupunkiseudulla neljällä kaudella: Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmaa vuosina 2002–2004, 2005–2007 ja 2008–2010 sekä Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelmaa vuosina 2010–2012. Ohjelmat noudattivat alkuperäisen suurkaupunkipolitiikan linjauksia ja niillä pyrittiin vastaamaan käytännönläheisesti seudun erityisiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

3.1 Pääkaupunkiseudun suurkaupunkipoliittisen ohjelman valmistelu

Ohjelman lähtökohtia ja haasteita

2000-luvun alussa pääkaupunkiseudun kaupungit halusivat täydentää valtioneuvoston alueellisen kehittämisen hankesalkkia suurkaupunkipolitiikan osalta. Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajat asettivat 12.10.2000 työryhmän valmistelemaan suurkaupunkipoliittista kaupunkiohjelmaa.

Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma oli aloite suomalaisen suurkaupunkipolitiikan konkretisoimiseksi. Kaupunkiohjelman oli tarkoitus vastata Helsingin suurkaupunkiseudun ajankohtaisiin haasteisiin luomalla innovatiivisia seudullisia toimintamalleja yhteistyössä eri kumppaneiden kanssa. Kaupunkiohjelmalla oli tarkoitus edistää seudun strategisia, intressipohjaisia kumppanuuksia vaikuttavan kaupunkipolitiikan toteutumiseksi.

Suurkaupunkipolitiikalla haluttiin vahvistaa pääkaupunkiseudun kansainvälistä kilpailukykyä ja siten mahdollistaa työtä ja hyvinvointia. Suurkaupungin kehityksen ohjaamisen todettiin edellyttävän sellaista kaupunkipolitiikkaa, joka soveltuu urbaaniin kehitykseen ja ottaa huomioon metropolialueen taloudellisen merkityksen. Samalla korostettiin, että globaalitaloudessa suurkaupungit ovat avainasemassa koko Euroopan kilpailukyvyn kannalta.

Suurkaupungin mahdollisuuksina nähtiin muun muassa tietopääoman ja osaamisen keskittyminen, menestyksen moottoreina toimivien toimialojen keskittyminen, aineellinen rikkaus ja mahdollisuudet taloudelliseen menestymiseen. Lisäksi väestön osaamisen ja vuorovaikutuksen myötä on mahdollista syntyä enemmän innovaatioita ja ne voivat myös levitä nopeammin.

Suurkaupungin kielteisenä kehityksenä nähtiin muun muassa kaupunkiin kasautuva työttömyys, köyhyys, sosiaaliset ongelmat ja esim. päihdeongelmat. Syrjäytyminen voisi

johtaa myös rikollisuuteen ja sosiaalisiin häiriöihin. Lisäksi suurkaupungissa yhteinen vastuu voisi hämärtyä, mikä asettaisi sosiaaliselle turvaverkolle haasteita. Suurkaupunkimaisuuden myönteisten ja kielteisten ilmiöiden summana kehittämisen voimavaroina nähtiin suuren kaupungin innovatiivisuus, tehokkuus ja monimuotoisuus.

Kaupunkiohjelmapirosessin aikana tapahtui alueiden kehittämisen linjauksen suhteen lainmuutos, kun alueiden kehittämisestä säädetty laki (1993/1135) korvattiin vuonna 2002 alueiden kehittämislailla (2002/602). Uuden lain ensisijainen tavoite oli alueiden kilpailukyvyyn kehittäminen osaamiseen perustuvalla taloudellisella kasvulla.

Suurkaupunkipolitiikan ja kaupunkiohjelman taustaksi pääkaupunkiseudun kaupungit laativat pääkaupunkiseudusta nykytila-analyysin ja tarkastelivat kaupunkikehityksen muutostrendejä. Kaupunkiohjelman suunnittelussa kantavina teemoina olivat osaaminen ja osallisuus. Taustalla oli myös Helsinki-klubin vuonna 1997 muotoilema visio:

”Helsingin seutu on tieteen ja taiteen voimaan perustuva Itämeren alueen liiketoiminta- ja logistiikkakeskus, jolle on tunnusomaista korkea elämisen laatu ja urbaani luonnonläheisyys”.

Valmistelussa hahmotettiin seuraavat pääkaupunkiseudun keskeiset haasteet:

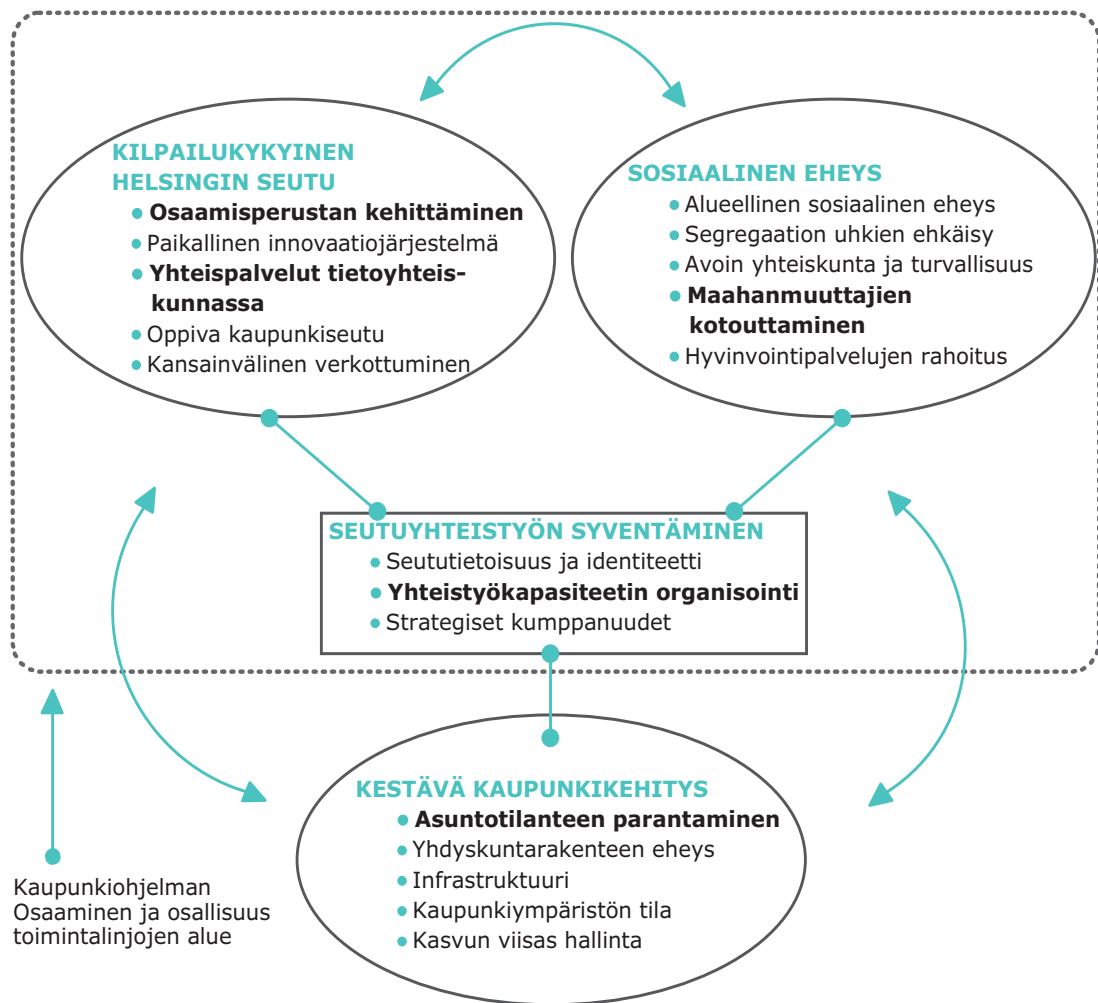
1. Osaamisperustan ja innovaatiokyvyn kehittäminen.
2. Alueellisen sosiaalisen eheyden turvaaminen ja vahvistaminen.
3. Maahanmuuttajien integraatio ja väestön kansainvälistyminen.
4. Hyvinvointipalvelut ja niiden rahoituksen turvaaminen.
5. Seudun asuntotilanteen parantaminen.
6. Seudun yhdyskuntarakenteen eheyden vahvistaminen.
7. Kaupunkiympäristön ja ympäristön tilaan liittyvät haasteet.
8. Kansainvälisten liikenneyhteyksien merkitys.
9. Verkottuminen Itämeren alueella.
10. Seudullisen yhteistyön syventäminen ja organisointi.

Ohjelma-asiakirjassa haasteet tiivistettiin edelleen neljäksi haasteeksi, jotka olivat kilpailukyvyyn kehittäminen, sosiaalinen eheys, seutuyhteistyön syventäminen ja kestävä kaupunkikehitys (kuvio 1).

Kilpailukyvyyn kehittämisen nähtiin edellyttävän kaupungeilta ennakoivia toimenpiteitä, jotka eivät suoraan kuulu jonkun toimialan tai toimijan vastuulle. Ennakoivia toimenpiteitä olivat muun muassa huippuosaaminen, innovaatio ja liiketoimintaosaaminen. Kaupunkien tehtäväksi nähtiin edellytyksien luominen kilpailukyvyyn kehittämiseksi erityisesti peruspalvelujen (opetus- ja sosiaali- ja terveystoimi) osalta. Kilpailukyvyyn kehittämisessä kumppaneiksi määriteltiin yritykset, yliopistot, ammattikorkeakoulut ja tutkimuslaitokset.

Sosiaalisen eheyden turvaamisen nähtiin edellyttävän erityistoimenpiteitä, jotka kohdistuvat suurkaupungissa ilmeneviin ongelmiin kuten huumeongelmiin ja syrjäytymiseen. Toiminnan perustana olivat erityisesti opetus-, sosiaali- ja terveystoimen sekä nuorisotoimen peruspalvelut. Urbanin sosiaalipolitiikan haasteena oli muutokseen vastaaminen ja muutoksen ennakointi. Valtion ja kunnallisen hyvinvointitehtävän yhteensovittaminen edellytti paikallisten tarpeiden ottamista huomioon. Käyttövoimana olivat kunnan asukkaiden, päätöksentekijöiden ja ammattilaisten tahto ja energia. Keinoja olivat ammattilaisten osaaminen ja eri toimijoiden sitoutuminen yhteistyöhön.

Kuvio 1. Helsingin suurkaupunkiseudun kaupunkipoliittiset haasteet ja kaupunkiohjelman toimenpidealue.

Lähde: Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma Osaaminen ja osallisuus

Seutuyhteistyön syventämisellä pyrittiin vastaamaan muihin haasteisiin. Tällä tarkoitettiin suurien organisaatioiden toiminnan yhteensovittamista poliittisella ja toiminnallisella tasolla, mikä käytännössä tarkoitti pitkiä valmistelu- ja päätöksentekoprosesseja sekä laajoja vuorovaikutusmenettelyjä. Nämä seikat tekivät innovatiivisen, joustavan ja nopean toiminnan seudulla erittäin haasteelliseksi. Seutuyhteistyön syventämisessä nähtiin kaksi ulottuvuutta: palvelujen saatavuus ja demokraattinen osallistuminen.

Kestävän kaupunkikehityksen, jonka suurimpana haasteena nähtiin seudun väestönkasvu, mahdollistaminen suurkaupunkiseudulla nähtiin edellyttävän seudullisen alueidenkäytön suunnittelun, kaavoituksen, liikenteen, asuntopolitiikan ja infrastruktuurin kehittämistä.

Näistä neljästä päähaasteesta valmisteltiin tulevan pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman toimenpidealueet. Kaupunkiohjelma nähtiin strategisena kehittämishankkeena, joka perustuu pääkaupunkiseudun kaupunkien strategioihin ja lisää proaktiivisesti alueen kilpailukykyä ja sosiaalista eheyttä. Kaupunkiohjelman lähtökohtana olivat Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten kaupunkien voimassaolevat visiot, strategiat ja suunnitelmat. Ohjelmaa laadittaessa otettiin huomioon myös seudun muiden toimijoiden, erityisesti YTV:n ja Uudenmaan liiton suunnitelmat. Kaupunkiohjelma, jonka haasteet ulottu-

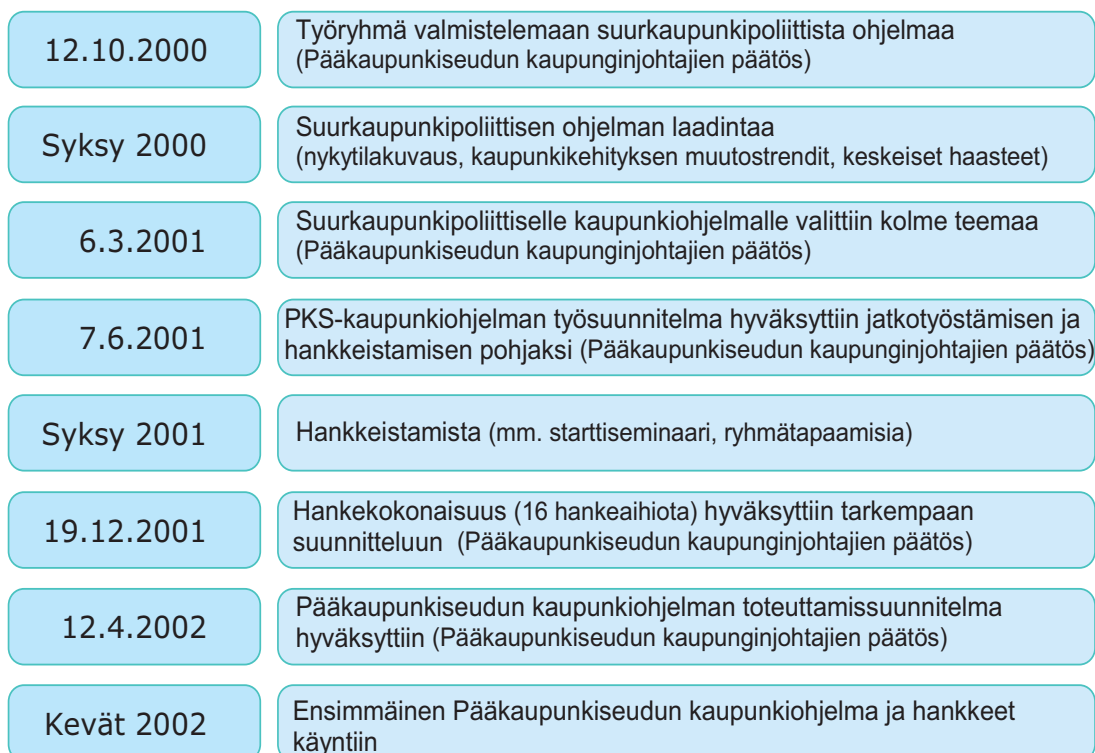
vat pääkaupunkiseutua laajemmalle alueelle, tarjosi lähtökohdat laajemmallekin seudulliselle yhteistyölle.

Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajat valitsivat suurkaupunkipoliittisen kaupunkiohjelman teemoiksi 6.3.2001 työryhmän väliraportoinnin pohjalta *osaamisen vahvistamisen ja seudun innovaatiokyvyn kehittämisen* sekä *osallisuuden lisäämisen ja sosiaalisen eheyden turvaamisen*. Kolmas teemakokonaisuus, asuntopolitiikan, maankäytön ja yhdyskuntarakenteen kehittäminen, rajattiin ohjelman ulkopuolelle, koska sitä käsiteltiin jo muilla käynnissä olevilla foorumeilla.

Ensimmäisen pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman, nimeltä *Osaaminen ja osallisuus*, työsuunnitelma hyväksyttiin 7.6.2001 pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien kokouksessa jatkotyöstämisen ja hankkeistamisen pohjaksi. Ohjelman hankkeistaminen toteutettiin syksyllä 2001 vuorovaikutteisena yhteissuunnitteluna yhteistyössä eri kumppaneiden kanssa. Ensisijaisena tavoitteena oli löytää hankeideoita, jotka ovat innovatiivisia ja vastaavat ohjelmassa määriteltyihin haasteisiin. Hankkeistaminen organisoitiin toimintalinjojen mukaan kolmeen työryhmään, joissa oli edustajia pääkaupunkiseudun virastoista, yliopistoista, ammattikorkeakouluista, järjestöistä ja yrityksistä. Suunnitteluprosessin aikana seminaareihin, työpajoihin ja kokouksiin osallistui yli sata henkilöä.

Hankekokonaisuus valmistui joulukuussa 2001 ja kaupunginjohtajat hyväksyivät 19.12.2001 tarkemman suunnittelun pohjaksi 16 hankeaihion hankekokonaisuuden. Kaupunkiohjelmatyön valmistelu jatkui toimenpidekokonaisuuksien tarkentamisella, hankkeiden määrittelyllä ja neuvotteluilla eri kumppanien kanssa. Varsinainen toteuttamisohjelma *”Osaaminen ja osallisuus 2002–2004”* hyväksyttiin pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien kokouksessa 12.4.2002. Ohjelma sisälsi konkreettiset hankkeet sekä suunnitelman ohjelman organisoinnista. Varsinainen kaupunkiohjelmatyö hankkeineen pääsi käyntiin keväällä 2002.

 Kuvio 2. Ensimmäisen pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman valmisteluprosessi.

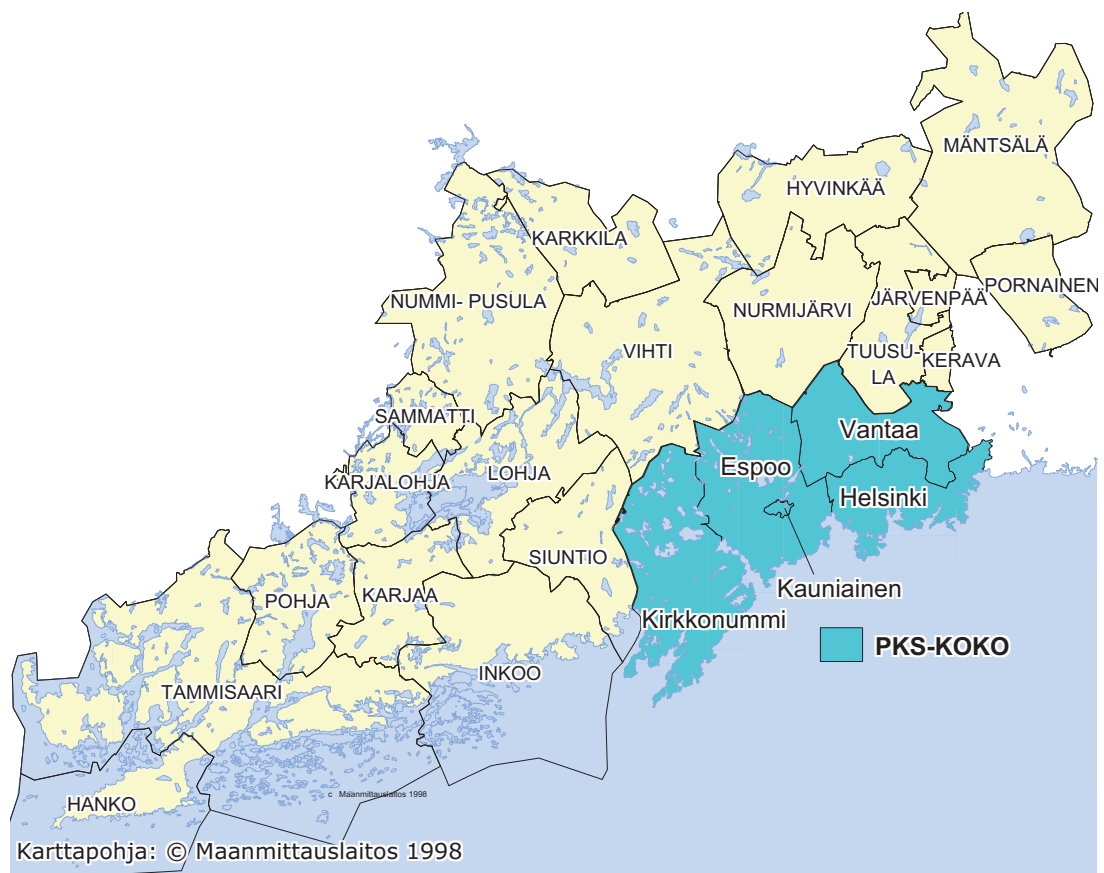

Ohjelmien organisointi

Kaupunkiohjelmaa toteutettiin Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten kaupunkien alueella, ja koheesio- ja kilpailukykyohjelmaa lisäksi Kirkkonummen kunnan alueella (kartta 1). Hankkeiden toteuttajatahoiksi määriteltiin erityisesti alueen kunnat, korkeakoulut ja toisen asteen oppilaitokset sekä kehittämisorganisaatiot.

Kaikkien toteutusvuosien aikana ohjelmien ohjauksesta vastasi pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien kokous, joka oli ohjelmien toimeksiantaja ja nimesi kunkin ohjelman ohjauksesta vastaavan johtoryhmän ja sen jäsenet. Vuosina 2010–2012 ohjauksessa oli mukana myös Kirkkonummen kunnanhallitus.

Kartta 1. Kartta Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelman (PKS-KOKO) ohjelma-alueesta.

Lähde: Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma 2010–2013

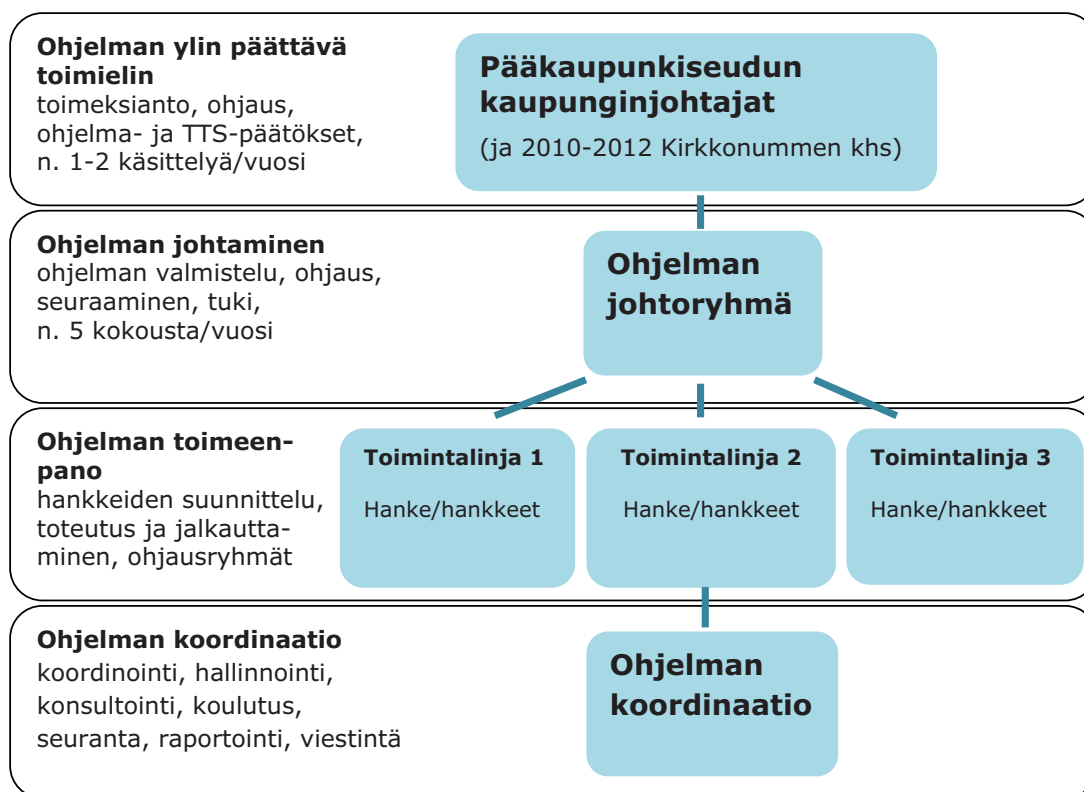
Ohjelman *johtoryhmän* tehtävänä oli valmistella vuosittaiset kaupunkiohjelman toiminta- ja taloussuunnitelmat pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien kokouksen päätettäväksi. Helsingin kaupunki valtuutettiin toimittamaan hyväksytyt toiminta- ja taloussuunnitelmat ministeriöön sekä Uudenmaan liittoon rahoitushakemuksena kaupunkipolitiikkaan ja myöhemmin KOKO-ohjelmiin varatuista määrärahoista. Johtoryhmä ohjasi, seurasi ja tuki hankkeiden toteutusta sekä ohjelman määrärahojen käyttöä. Johtoryhmä kokoontui noin 5–10 kertaa vuodessa. Ohjelmien johtoryhmien kokoonpanot on kuvattu liitteessä 5.

Vuosina 2002–2004 kaupunkiohjelman johtoryhmä nimesi jokaiselle toimintalinjalle *ohjausryhmät*, joiden tehtävänä oli arvioida rahoitusta hakevia hankesuunnitelmia, var-

mistaa hankkeiden vastaavuus toimintalinjojen tavoitteisiin, seurata hankkeiden etene- mistä, välittää hyviä käytäntöjä sekä arvioida hankkeiden tuloksia. Seuraavilla ohjelma- kausilla yksittäisille hankkeille asetettiin omat ohjausryhmät, joiden tarkoituksena oli oh- jata ja seurata kunkin hankkeen toteuttamista tavoitteiden mukaisesti sekä välittää hyviä käytäntöjä.

Jokaista ohjelmaa varten perustettiin ns. koordinaatiohanke, josta maksettiin muun muassa ohjelmaa koordinoivan ohjelmapäällikön palkka. Ohjelmapäällikkö toimi johto- ryhmän asioiden valmistelijana, sihteerinä ja toimeenpanijana. Ohjelmapäällikkö koor- dinoi ohjelman toteutusta, tuki ja konsultoi hankkeita suunnittelussa ja toteutuksessa, teki seurantaa ja arviointia, järjesti hankkeiden työntekijöille ja sidosryhmille koulutusti- laisuuksia sekä muita seudullisia tilaisuuksia ja seminaareja. Ohjelmapäällikkö hallinnoi ohjelmaa sekä vastasi ohjelman ja sen talous- ja toimintasuunnitelmien laatimisesta. Li- säksi ohjelmapäällikkö vastasi ohjelman seurannasta, raportoinnista ja viestinnästä. Oh- jelmapäällikkö työskenteli Helsingin kaupungin tietokeskuksessa, joka antoi hyvät edel- lytykset ohjelmalliselle kehittämistyölle tarjoamalla kattavasti ajankohtaista kaupunki- ja seututasoista tilasto- ja tutkimustietoa.

Kuvio 3. Ohjelman organisointi.

3.2 Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma vuosina 2002–2004

Ensimmäinen Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma oli nimeltään ”*Osaaminen ja osallisuus*” ja sitä toteutettiin vuosina 2002–2004. Ohjelman tavoitteena oli edistää osaamista, oppimista ja osallisuutta. Tavoitteeseen pyrittiin kaupunkien ja alueen muiden kumppanien yhteisillä kehittämishankkeilla. Ohjelma toteutti osaltaan pääkaupunkiseudun kaupunkien ja Uudenmaan liiton strategioita ja ohjelmia.

Ohjelman tavoitteet oli linjattu kolmeen toimintalinjaan, jotka olivat seuraavat:

1. Huippuosaamisen ja monipuolisen tietopääoman vahvistaminen
2. Oppiva kaupunkiseutu – kaupunkilaisten yksilöllisen osaamisen vahvistaminen yhteisöllisin keinoin
3. Osallisuuden ja sosiaalisen eheyden vahvistaminen

Ohjelman laatimisvaiheessa toimintalinjoille laadittiin niitä tarkentavat ja konkretisoivat toimenpidekokonaisuudet. Toimenpidekokonaisuuksien kuvauksia hyödynnettiin hankkeistamisvaiheessa, jolloin etsittiin ja muotoiltiin toimenpide- ja hanke-ehdotuksia.

Ohjelman johtoryhmä teki hankkeiden valintaa ja ohjausta strategiakartan ja hankekriteerien avulla. Hankkeita valittaessa käytettiin seuraavia valintakriteereitä: (1) kaupunkipoliittinen lisäarvo, (2) innovatiivisuus, (3) seudullisuus, (4) verkostoituminen, yhteistyö ja kumppanuus sekä (5) sitoutuminen. Vuodesta 2004 kaupunkiohjelman toteutuksessa otettiin huomioon myös pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan linjaukset.

Ohjelman toimeenpanovaiheessa toimenpidekokonaisuuksien merkitys väheni ja ohjelmaa ohjattiin ja hahmotettiin kolmen toimintalinjan noin 20 hankkeen kokonaisuutena. Kaksi hanketta ei käynnistynyt – toinen hankeidean kehittymättömyyden takia ja toinen Helsingin kaupungin säästöohjelman tiukan budjettiraamin takia. Yksi hankkeista oli tiedonvaihtoon liittyvä EU-hanke, johon ei käytetty kaupunkiohjelman rahoitusta.

Toteutuneiden hankkeiden kokonaiskustannukset olivat yhteensä 2,1 miljoonaa euroa. Pääkaupunkiseudun kaupungit rahoittivat hankkeita keskitetyllä 850 000 euron yhteisrahoituksella. Sisäasiainministeriö rahoitti ohjelmaa Uudenmaan liiton kautta aluekeskusohjelmaan ja kaupunkipolitiikkaan varatulla kanavoidulla maakunnan kehittämisrahalla 850 000 eurolla. Hankkeiden rahoitukseen osallistuivat myös muun muassa kaupunkien hallintokunnat, Uudenmaan TE-keskus ja eräät naapurikunnat.

Toimintalinjan 1 ohjausryhmän toiminnasta ja sihteeripalvelusta vastasi Culminatum Oy, toimintalinjan 2 ohjausryhmästä Helsingin kaupunki ja toimintalinjan 3 ohjausryhmästä Vantaan kaupunki.

Hankkeet toimintalinjoittain

Toimintalinjan 1 tavoitteena oli huippuosaamisen ja monipuolisen tietopääoman vahvistaminen. Toimintalinjan toteutuksesta vastasi Culminatum Oy.

Tieteen kaksoiskaupunki Helsinki-Tallinna -hankkeessa kartoitettiin yhteistyömahdollisuuksia teknillisen korkeakoulun ja Tallinnan teknillisen yliopiston sekä Helsingin yliopiston ja Tallinnan sairaaloiden välillä. *Liiketoimintaosaamisen tuotteistaminen kampusten ja tiedepuistojen käyttöön* -hankkeessa tarkasteltiin Helsingin kauppakorkeakoulun ja Hankenin roolia ja mahdollisuuksia kehittää liiketoimintaosaamisen käytännön palvelutarjontaa uusille innovatiivisille kasvuyrityksille pääkaupunkiseudun kampuksilla ja tiedepuistoissa. *Helsingin seudun 2000-luvun osaamisen maankäyttöstrategia – vaihe II* -hankkeessa

tarkasteltiin seudun maankäyttöä ja liikenteen suunnittelua tieteen, tutkimuksen ja siihen liittyvän yritystoiminnan näkökulmasta. Hankkeessa tarkasteltiin erityisesti korkeakoulujen alueellista roolia innovaatioympäristöjen kehittämisessä ja sen tuotoksena syntyi ”Luova kampusverkosto – Helsingin seudun osaamisen maankäyttöstrategia, vaihe II” -julkaisu.

Helsingin seudun innovaatioympäristön tutkimus- ja kehittämisohjelma -hankkeessa laadittiin Helsingin seudun kehittäminen innovaatioympäristönä -raportti. Hankkeessa ehdotetut toimenpiteet ja aihealueet hyödynnettiin Helsingin seudun innovaatiostrategia -hankkeessa.

Uudenmaan osaamisintensiivisten liike-elämän palvelujen (KIBS) kehittämishankkeessa tuotettiin toimialan tilastollinen analyysi, kansainvälinen vertailu sekä laadullinen tutkimus. *Toimialatutkimus ja ennakointi osaamiskeskusaloilla* -hankkeessa luotiin malli ja kerättiin osaamisaloittain olemassa olevaa tutkimustietoa. Kaupunkiohjelmarahoituksella valmisteltiin ehdotukset *Uudenmaan osaamiskeskusohjelman kolmeksi uudeksi osaamisalaksi* vuosiksi 2003–2006. Ehdotetut osaamisalat olivat logistiikka, lääketieteen ja hyvinvoinnin teknologia sekä digitaaliset oppimispalvelut.

Toimintalinjan 2 tavoitteena oli oppivan kaupunkiseudun kehittäminen.

Ammatillisen koulutuksen seurannan ja ennakoinnin sähköinen tietopalvelu Helsingin seudulle (HEKTI) -hankkeessa laadittiin määrällinen ammatillinen koulutustarve-ennuste vuoteen 2015. *Gloria - Ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuuden edistämiprojektissa* luotiin yhteistoimintamalli ammatillisen Espoon, Helsingin, Kauniaisten ja Vantaan kaupunkien opetusviranomaisten sekä kauppakamareiden ja yritysten kanssa.

Taide- ja kulttuuritietouden edistäminen pääkaupunkiseudulla (TaiKu) -hankkeessa laajennettiin kulttuurin verkkolehti www.skenet.fi pääkaupunkiseudun kattavaksi sekä tuotettiin muutamia verkkosovelluksia kuten www.nylander.fi, jossa käsiteltiin pääkaupunkiseudun julkista taidetta ja arkkitehtuuria.

Tiedonhankintataitojen portaali opetushenkilöstön osaamisen kehittämiseksi (TIPO) -hankkeessa valmistui tiedonhallinnan portaali (www.tipo.edu.hel.fi), jota voidaan hyödyntää opetushenkilöstön tiedonhankintataitojen kehittämisessä. Lisäksi kaupunkiohjelma osallistui Helsingin kaupungin koulutus- ja kehittämiskeskuksen koordinoimaan EU-hankkeeseen *Acting Locally for Lifelong Learning (ALLLE)*. Toimintalinjan kaksi vuorovaikutteinen suunnitteluprosessi kuvattiin hyväksi käytännöksi ja kokemuksia jaettiin Ateenan, Malmön ja Newcastlen kaupunkien kesken.

Toimintalinjan 3 tavoitteena oli osallisuuden ja sosiaalisen eheyden vahvistaminen.

Seudullinen monikulttuurinen tietopalvelukeskus (SELMA) -hanke tuotti monikulttuurisuus- ja maahanmuuttotyön verkkopalvelun www.selma-net.fi, joka sisälsi tietoa ja työvälineistä maahanmuuttaja-asiakkaita palveleville työntekijöille sekä suomen kielen koulutuksista aikuisille maahanmuuttajille.

Pääkaupunkiseudun kaupunginosien kehittämisverkosto (KaKe) -hankkeessa koottiin kaupunginosien kehittämisen paikallisia innovaatioita, luotiin kaupunginosien kehittäjien seudullinen verkosto, järjestettiin tapaamisia ja julkaistiin kokemuksia www.kakeverkko.net -sivustolla. Hankkeen tulokset koottiin Neloskierrettä kaupunginosaan -julkaisuun.

Osallistuva vanhemmuus (OsVa) -hankkeessa koottiin vanhemmuutta tukevien hankkeiden ja toimenpiteiden osaamista seudullisesti, järjestettiin henkilöstölle tapaamisia ja koulutusta sekä koottiin www.osallistuvavanhemmuus.fi -verkkosivulle hankerekisteri.

Suurten kaupunkien työllisyys- ja kotoutumishankkeiden arviointitutkimus -hankkeeseen osallistuivat pääkaupunkiseudun lisäksi Tampereen, Turun, Oulun ja Jyväskylän kaupunkiseudut. Tuloksena valmistui ”Sillanrakentajat” -julkaisu.

Helsingin seudun elinkeinomarkkinoinnin kehittämishankkeessa selvitysmies Matti Saarisen työn tuloksena valmistui ”Liikaa ja liian vähän – Helsingin seudun elinkeinomarkkinoinnin kehittämisen loppuraportti”. Raportin linjaukset toimitettiin pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan päätettäväksi.

Ensimmäisen kaupunkiohjelman toteutumisesta ja tuloksista teetettiin kesken ohjelmakauden ulkopuolinen arviointi, josta valmistui marraskuussa 2003 raportti nimeltä ”Valot päälle kaupunkiohjelma”. Arviointituloksia on kuvattu luvussa 4.1.

Ohjelmakaudella 2002–2004 toteutetut hankkeet, niiden vastuutahot, keskeiset tulokset ja jatkotoiminta on kuvattu liitteessä 2.

3.3 Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma vuosina 2005–2007

Kaupunkiohjelman toista ohjelmakautta 2005–2007 valmisteltiin ensimmäiseen nähden erilaisessa toimintaympäristössä. Seudullinen yhteistyö oli aiempaa tiiviimpää ja kaupunkiohjelman taustalla oli pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan vuonna 2004 hyväksymä yhteinen visio ja strategia, joiden myötä ohjelmalla oli poliittisesti hyväksytty valtuutus. Näin ollen seudullisen yhteistyön vahvistamiseen tähtäävillä toimenpiteillä oli uusi legitimitetti, joka loi osaltaan toimenpiteiden myönteisten vaikutusten syntyiselle aiempaa paremmat edellytykset.

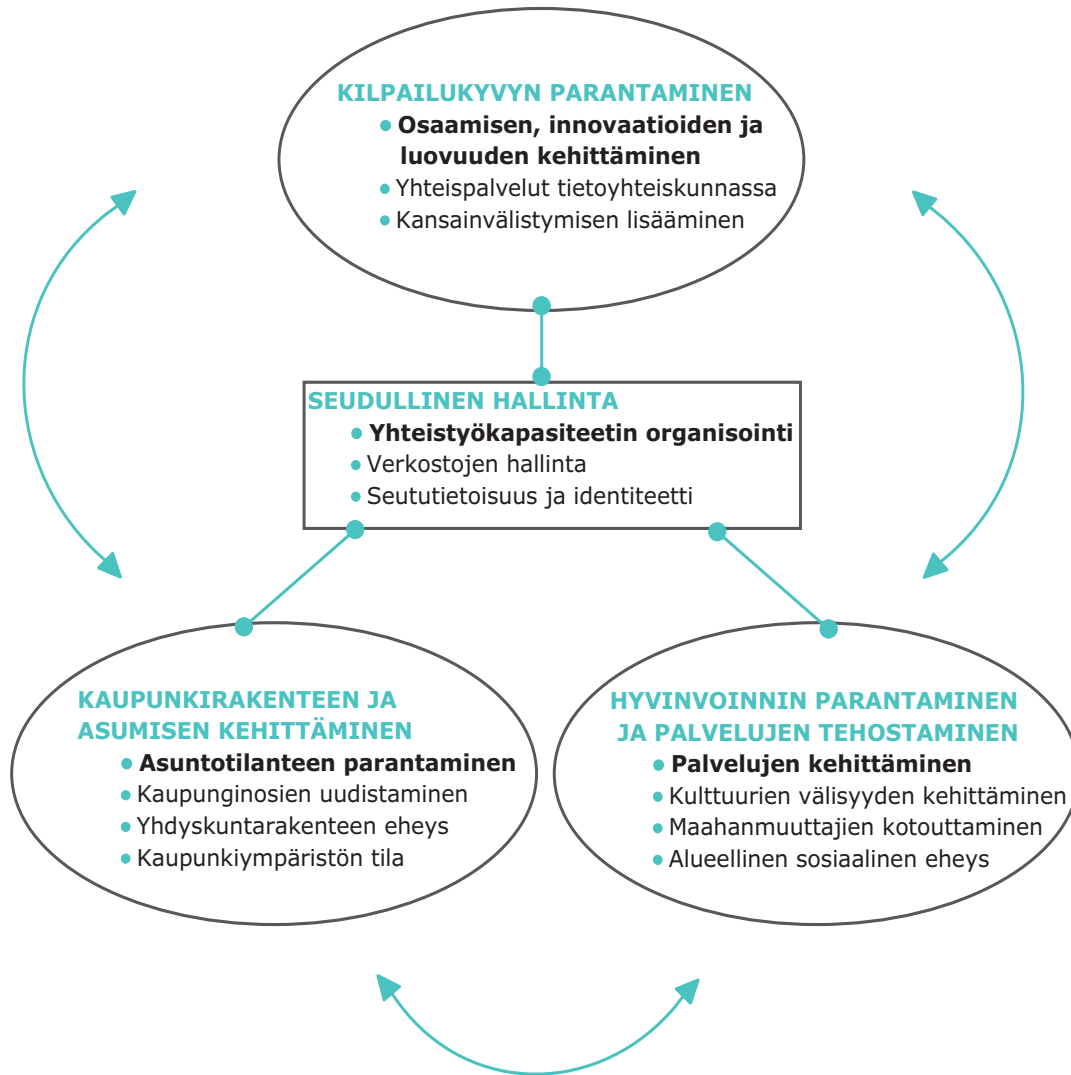
Vuosina 2005–2007 kaupunkiohjelman tavoitteena oli parantaa Helsingin seudun kansainvälistä kilpailukykyä ja yhteisiä toimia maailmanluokan liiketoiminta- ja innovaatiokeskuksena toimenpitein, jotka parantavat asumisen, oppimisen, osallistumisen, työn ja yrittämisen mahdollisuuksia seudulla. Tavoitteeseen pyrittiin pääkaupunkiseudun kaupunkien ja muiden kumppanien yhteisillä kehittämishankkeilla. Kaupunkiohjelmahankkeiden kokonaiskustannukset olivat kauden aikana yhteensä noin kaksi miljoonaa euroa.

Kaupunkiohjelmalla pyrittiin toteuttamaan erityisesti toimenpiteitä, jotka eivät selkeästi kuulu minkään tietyn kaupunkien toimialan tai vakiintuneen seudullisen yhteistyön piiriin. Hankkeistamista oli tarkoitus tehdä koko ohjelmakauden ajan, ja sen oli tarkoitus hyödyntää pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan valmistelutyötä.

Kaupunkiohjelman johtoryhmä ennakoarvioi hankekandidaatit ohjelmassa määriteltyjen kriteerien perusteella ja teki hankkeiden valinnan päälinjaukset. Hankkeiden valinnan kriteerit olivat lisäarvo (täydentävyys nykyisiin seudullisiin toimenpiteisiin nähden), tuloksellisuus ja vaikuttavuus (mitattavat tavoitteet), innovatiivisuus (edelläkävijyys tai uudet yhdistelmät), seudullinen verkostoituminen ja kumppanuus (monitoimijaisuus), yhteinen sitoutuminen (kokonaisuuden pitkäjänteisyys ja toimenpiteiden toteuttaminen) sekä kustannustehokkuus ja laatu. Ohjelma-asiakirjassa määriteltyjä mittareita olivat seudulliset yhteistoimenpiteet ja niiden vaikuttava läpivienti (käyttöön otetut toimintamallit, jatkotoimenpiteet tai päätösesitykset). Mittarina oli myös seudullisen osaamisen lisääntyminen (yhteistyömenettelyt, sopimukset ja henkilöstön osaamisen lisääntyminen).

Kaupunkiseudun haasteiden määrittelyn aineistona oli Teknillisen korkeakoulun yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen laatima pääkaupunkiseudun toimintaympäristön analyysi. Analyysissa hyödynnettiin eri osapuolten viimeisimpiä suunnittelun aineistoja ja runkona oli kaupunkiohjelman 2002–2004 muutosvoimien ja haasteiden päivittäminen, jonka pohjalta tarkistettiin kaupunkiohjelman strategiakarttaa. Kaupunkiohjelmalle laadittiin haastekartta pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan linjausten mukaisesti (kuvio 4).

Kuvio 4. Kaupunkiohjelman 2005–2007 haastekartta.

Lähde: Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005–2007

Kaupunkiohjelma rakentui kolmesta toimintalinjasta:

1. Hyvinvoinnin parantaminen ja palvelutoiminnan tehostaminen erilaisilla yhteistointamunodoilla
2. Pääkaupunkiseudun kilpailukyvyyn parantaminen
3. Kaupunkirakenteen ja asumisen kehittäminen

Toimintalinjojen tavoitteena oli toteuttaa innovatiivisuutta ja luovuutta osoittavia ja edistäviä toimenpiteitä. Toimintalinjojen tarkoituksena oli tuottaa lisäarvoa pääkaupunkiseudun toimialojen välisen yhteistyön lisäksi. Toimintaympäristöanalyysin haasteista seudun strategisen kapasiteetin kasvattaminen verkostoitumista lisäämällä ja verkostojen hallinta liittyi kaikkien toimintalinjojen sisältöön ja toteutukseen.

Kaupunkiohjelmakauden 2005–2007 aikana toteutui yhteensä 18 hanketta mukaan lukien koordinaatiohanke.

Hankkeet toimintalinjoittain

Toimintalinjan 1 tavoitteena oli tukea, kehittää ja toteuttaa seudullisia yhteistoimintamuotoja, jotka omalta osaltaan parantavat hyvinvointia ja tehostavat palvelutoimintaa.

Hankekauden jälkeen toimintansa vakiinnutti *SELMA - seudullinen monikulttuurinen tietopalvelukeskus*, joka lisäsi maahanmuuttajatyötä tekeville tiedonvälitystä ja kokosi suomen kielen kurssitarjonnan yhteen paikkaan www.selma-net.fi verkkopalveluun. Selman toiminta jatkui Soccassa kaupunkiohjelmavaiheen jälkeen sekä kuntien että työministeriön rahoituksella. Verkostotyön teemoja olivat nuorten koulutus ja palvelut, ikääntyvien maahanmuuttajien palvelut, suomen kielen koulutus, luku- ja kirjoitustaidottomuus sekä mielenterveyskysymykset. Verkkopalvelun avulla vahvistettiin seudullista tiedonvälitystä. Selma liittyi Infopankkiin vuonna 2009 ja sen käytäntöjä ja materiaaleja hyödynnetään verkkopalvelu-uudistuksessa. Selma-net.fi:n toiminta päättyi, kun suomen kielen kurssi-tiedotus aloitettiin www.finnishcourses.fi -osoitteessa.

Osallistuva Vanhemmuus -hankkeen tuloksena kehitettiin verkostoivan seutuosaamisen malli, jossa yhdistyivät seudullisuus, monitoimijaisuus ja poikkihallinnollisuus.

Vanhusten omatoimista selviytymistä edistävä innovaatioympäristö -hanke kokosi seudun geronteknologiset ja kotona asumista tukevat hankkeet yhteen kehittämisyhteistyöksi ja sai mukaan myös ikääntyvät mukaan tähän kehitystyöhön.

Ruotsinkieliset palvelut -hanke arvioi seudun ruotsinkielisten palvelut ja teki toimenpide-ehdotukset näiden palvelujen seudullisesta järjestämisestä.

Seudulle muuttavien *kansainvälisten perheiden perus- ja toisen asteen koulutuspalveluja* kartoitettiin seudun opetus- ja sivistystoimien vetämässä hankkeessa. Laajapohjaisessa yhteistyössä valmisteltiin esitykset näiden koulutuspalvelujen seudullisen tarjonnan kehittämistä ja toteuttamisesta.

Culminatumin koordinoimassa *Innovatiiviset lastensuojeluohjelmat (ILO)* -hankkeessa kehitettiin lastensuojelupalveluihin avohuollon ja laitossijoitusten välimaastoon sijoittuvia palveluita yhdessä kaupunkien sosiaalivirastojen ja yksityisten palveluntuottajien kanssa.

Peruskoulun 7.-9. luokkalaisten työelämään tutustumisjaksojen käytänteitä seudullistettiin ja luotiin pää kaupunkiseudun *TET-tori* verkkopalvelu www.pkstet.fi. Oppilaita, opettajia, vanhempia ja työnantajia palvelevalle TET-torille koottiin yhteen työharjoittelu-paikkoja ja jatkokoulutusmahdollisuuksia sekä muuta tarvittavaa materiaalia.

Toimintalinjan 2 tavoitteena oli edistää seudun kilpailukykyä ja toteuttaa seudun innovaatiostrategiaa toteuttavia toimenpiteitä.

Ammatillisen osaavan työvoiman saatavuushaaste on seudun suurimpia kilpailukyvyyn haasteita. Seudun ammatillisen koulutuksen järjestäjät sopivat yhteistyöstä ja sen toimeenpanosta *Ammatillisen koulutuksen yhteistyö* -hankkeessa.

Culminatium Ltd Oy koordinoi innovaatiostrategiaa toteuttavia hankkeita toimintalinjalla 2. *Tulevaisuuden kehitysalustat ja innovaatio- ja kehitysohjelmien tehostaminen* -hankkeessa kartoitettiin, verkotettiin ja kansainvälistettiin seudulla toimivia kehitysalustoja (living labs). Mukana olivat keskeisimmät kehitysalustat Forum Virium Helsinki, Arabianranta/Art and Design City Helsinki Oy, Dimes ry, RFID Lab Finland, Well Life Center, Kustaankartanon vanhustenkeskus, m-cult ja Helsingin kauppakorkeakoulun CKIR tutkimusyksikkö.

Helsinki School of Creative Entrepreneurship HSCE -hanke oli Helsingin kauppakorkeakoulun, Taideteollisen korkeakoulun ja Teknillisen korkeakoulun yhteistyössä toteuttama yrittäjyyteen suuntautunut monitieteinen koulutusohjelma, johon rekrytoitiin vuoden 2007 lopulla uusi opiskelijaryhmä.

Helsinki-Tallinna -hanke verkotti ja haki yhteisiä intressejä Tallinnan ja Helsingin metropolialueen toimijoiden kesken muun muassa hyvinvointipalvelujen ja kaupunki- ja mediakulttuurin rajat ylittävässä kehittämisessä.

Ulkomaalaisten osaajien palveluiden kehittäminen hankkeessa valmisteltiin esitys kansainvälisten tutkijoiden ja opiskelijoiden seudullisen neuvontapalvelun organisoimisesta. *Maahanmuuttajien yhteiset yrityspalvelut* -hankkeen myötä aloitti keväällä 2008 toimintansa pääkaupunkiseudun maahanmuuttajayrittäjille suunnattu monikielinen neuvontapiste Caisa Enterprise Center. Hankkeen toteuttajana oli Helsingin elinkeinopalvelujen NYP yrityspalveluyksikkö yhdessä seudun elinkeinotoimien kanssa.

EU:n kemikaalivirasto aloitti toimintansa Helsingissä kesällä 2007 ja seudun merkitys kemikaalien maahantuonnin toimijoille kasvoi. Kaupunkiohjelmahanke *Helsinki REACH CENTER* edistää Euroopan ulkopuolisten maiden kemikaalien maahantuojien edustustojen asemointia seudulle.

Toimintalinjan 3 tavoitteena oli edistää asumisen ja kaupunginosien kehittämistä sekä lisätä asukkaiden seudullista osallisuutta.

Helsingin kaupunginosayhdistykset ry Helka toteutti yhdessä seudun kaupunkien kanssa *Kansalaiskanava*-hankkeen, jossa luotiin menetelmiä paikallisen tiedon tuottamiseen ja vuorovaikutuksen arviointiin. Hankkeen tuloksena syntyneessä toimintamallissa on kuvattu yksinkertaistettu seudullinen suunnittelu- ja päätöksentekoprosessi sekä siihen liittyvät vuorovaikutuksen mahdollisuudet ja haasteet.

Culminatumin koordinoimassa *asumisen osaamisklusteri* -hankkeessa valmisteltiin seudun yhteinen suunnitelma ja hakemus osaksi valtakunnallista osaamiskeskusohjelmaa. Tämä johti siihen, että asuminen oli ensimmäistä kertaa mukana osaamiskeskusohjelmassa vuosina 2007–2013.

Kaupunkiohjelman 2005–2007 toteuttamisesta ja tuloksista teetettiin ulkopuolinen arviointi, josta valmistui helmikuussa 2007 raportti nimeltä ”Kaupunkiohjelma seutuyhteistyön välineenä”. Arviointituloksia on kuvattu luvussa 4.2.

Ohjelmakaudella 2005–2007 toteutetut hankkeet, niiden vastuutahot, keskeiset tulokset ja jatko toiminta on kuvattu liitteessä 2.

Ohjelmakauden tulokset koottiin tulosjulkaisuksi ”Yhteistyöllä hyvinvointia ja kilpailukykyä”.

3.4 Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma vuosina 2008–2010

Vuoden 2008 toimintasuunnitelman valmistelu ajoittui samaan ajankohtaan muun muassa metropolipolitiikan sisältöjen täsmentämisen, seudullisten rakennerahastohankkeiden valmistelun ja seudun kilpailukykystrategian laatimisen kanssa. Näiden tekijöiden vuoksi toimenpiteiden konkreettinen määrittely ja priorisointi ajoittuvat vuoden 2008 alkupuolelle.

Vuosina 2008–2009 pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman päätavoitteena oli parantaa osaltaan Helsingin seudun kansainvälistä kilpailukykyä. Tavoitteisiin pyrittiin laaja-alaisin toimenpitein, jotka parantavat asumisen, oppimisen, osallistumisen, työnteon ja yrittämisen mahdollisuuksia seudulla.

Kaupunkiohjelman toiminta keskittyi toimenpiteiden hankkeistamiseen toimintalinjoittain ja seudullisten yhteistyöprosessien kehittämiseen. Hankkeistamisen lähtökohtana käytettiin pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan valmistelutyössä tuotettuja toimenpi-

de-ehdotuksia, kaupunkien strategia- ja toimialayhteistyössä esiin nousseita seudullisia haasteita sekä vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa esiin nousseita ehdotuksia. Ohjelman tarkoituksena oli toteuttaa yhteistyössä valtion kanssa innovatiivisia seudullisia kehittämishankkeita, jotka osaltaan toteuttavat pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan strategiaa.

Kaupunkiohjelman toimintalinjoiksi määriteltiin:

1. Helsingin metropolialueen kilpailukyvyyn ja innovaatioympäristöjen edistäminen
2. Kansainvälisten osaajien sitouttaminen ja monikulttuurisuus
3. Kunta- ja sektorirajat ylittäviin palveluhaasteisiin vastaaminen

Kaupunkiohjelmassa käynnistettiin hankkeita sovitusti määrällisesti vähemmän kuin aiempina kaupunkiohjelman toimintavuosina. Syy tähän on pyrkimys entistä fokusoidumpiin ja vaikuttavampiin hankkeisiin. Hankkeita käynnistyi yhteensä viisi sekä koordinoitihanke.

Ohjelman kokonaiskustannukset vuosina 2008–2010 olivat noin 1,3 miljoonaa euroa. Pääkaupunkiseudun kaupungit rahoittivat puolet näistä kustannuksista. Työ- ja elinkeinoministeriö rahoitti ohjelmaa aluekeskusohjelmaan ja kaupunkipolitiikkaan varatulla maakunnan kehittämisrahalla. Valtion rahoitus kanavoitu ohjelmaan Uudenmaan liiton kautta.

Hankkeet toimintalinjoittain

Toimintalinjan 1 tavoitteena oli Helsingin metropolialueen kilpailukyvyyn ja innovaatioympäristöjen edistäminen.

Roadmap to Shanghai -hankkeessa valittiin vuonna 2010 järjestettyyn World Expo Shanghai 2010 -maailmannäyttelyyn esiteltäväksi kolme living lab -esimerkkiä seudun innovaatioympäristöistä. Maailmannäyttelyn teemana oli ”Better City, Better Life”. Pääkaupunkiseutu oli mukana näyttelyssä viidellä pääteemalla, joista yksi oli käyttäjälähtöiset innovaatioympäristöt. Käyttäjälähtöisten innovaatioympäristöjen vahvistaminen (*Roadmap to Shanghai 2010 II*) -hankkeen päätavoitteena oli tukea pääkaupunkiseudun käyttäjälähtöisten innovaatioympäristöjen kehittymistä. Pääkaupunkiseudun kaupunkien näkökulmasta keskeisiä, seudullisesti kehitettäviä temaattisia innovaatioympäristöjä ovat Active Life Village (hyvinvointi- ja terveystalvet), Forum Virium Helsinki (digitaaliset palvelut) sekä RFID Lab Finland (logistiikka) ja Anturikeskus Sensor Center.

Metropolialueen Design City -konseptin kehittäminen ja World Design Capital 2012 -hakemuksen valmistelu sisältyivät toimenpide-ehdotuksina metropolialueen kilpailukykystrategiaan. Kaupunkiohjelmahankkeen päätavoitteeksi valittiin designpääkaupunkia koskevan hakemuksen valmistelun tukeminen. Hanke huipentui siihen, että Helsinki valittiin World Design Capital 2012 -kilpailun voittajaksi Singaporessa 25.11.2009. Helsingin hakemuksen nimi oli ”Open Helsinki – Embedding Design in Life”. Sen keskeinen sisältö perustui ajatukseen avoimesta, ihmislähtöisestä kaupungista, jossa design on läsnä kaikkialla.

Toimintalinjan 2 tavoitteena oli kansainvälisten osaajien sitouttaminen ja monikulttuurisuus.

Mukaan! -hankkeen laajempina tavoitteena oli edistää kaupunkien työyhteisöjen toimintaa siten, että maahanmuuttajien osuus kaupunkiorganisaation henkilöstöstä vastaisi maahanmuuttajien osuutta väestöstä. Hankkeen tuloksena luotiin monikulttuurisuutta tukeva koulutus- ja kehittämismalli. Mallin käytännön kokemusten pohjalta esimiesten ja työyhteisöjen tuki on todettu erittäin merkitykselliseksi. Mallia on hyödynnetty myös monikulttuurisuuden valtavirtaistamisessa kaupunkien koulutus- ja kehittämisrakenteisiin.

Toimintalinjan 3 tavoitteena oli kunta- ja sektorirajat ylittäviin palveluhaasteisiin vastaaminen.

Pääkaupunkiseudun demokratiaindikaattorit -hankkeen tuotoksena valmistuivat Pääkaupunkiseudun demokratiaindikaattorit -käsikirja sekä -taskutilastot suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Käsikirjassa esitellään yhteensä 21 kuntademokratian tilaa kuvaavaa mitaria, joilla tarkastellaan kuntademokratiaa asukkaiden, luottamushenkilöiden, kuntaorganisaation ja vaaliosallistumisen näkökulmasta. Taskutilastoon on valikoitu esitettäväksi pääkaupunkiseudun kaupunkien kuviot muutamista keskeisimmistä indikaattoreista.

Kuninkaankolmion kehittämisfoorumi -hankkeen tarkoituksena oli luoda Kuninkaankolmion seudullisen aluekehittämisprojektin kohdealueelle (Helsingin, Espoon ja Vantaan rajaseutu) kehittämisfoorumi, joka on yhtenäinen tiedonrakentamisen ja -hallinnan työkalu. Hankkeen tuloksena uudistettiin Kuninkaankolmion suunnittelu- ja kehittämisportaali (www.kuninkaankolmio.fi) ja aktivoitiin asukkaita osallistumaan alueen kehittämiseen.

Ohjelmakaudella 2008–2010 toteutetut hankkeet, niiden vastuutahot, keskeiset tulokset ja jatkotoiminta on kuvattu liitteessä 2. Ohjelmakauden tulokset koottiin myös tulosjulkaisuksi.

3.5 Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma vuosina 2010–2012

PKS-KOKO:n tausta

Vuoden 2010 alussa pääkaupunkiseudulla käynnistyi uusi koheesio- ja kilpailukykyohjelma (PKS-KOKO). Ohjelma korvasi vuodesta 2002 toimineen Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman. Ohjelman strategisena perustana olivat pääkaupunkiseudun yhteinen visio ja strategiat sekä kunkin osallistujakaupungin omat ohjelman painopisteisiin soveltuvat strategiat. Erityisesti ohjelman lähtökohtana oli vuonna 2009 hyväksytty metropolialueen kilpailukykystrategia ja keskeisinä tavoitteena huippuosaamisen varmistaminen.

Ohjelman tarkoituksena oli tukea osaltaan metropolipolitiikan ja kansallisen innovaatiostrategian tavoitteita sekä edistää valtioneuvoston vuosia 2009–2011 koskevan kaupunkipolitiikan periaatepäätöksen linjausten toteuttamista.

Ohjelma-alueeseen kuuluivat edelleen Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen sekä uutena alueena Kirkkonummen kunta. Ohjelman tavoitteisiin pyrittiin vahvistamalla kaupunkien, toisen asteen oppilaitosten ja korkeakoulujen sekä kehittämisorganisaatioiden yhteistyötä.

PKS-KOKO:n valmistelu

PKS-KOKO:n perustana olevaa kilpailukykystrategian valmisteluprosessiin osallistuivat kaupungit toimialoineen, yliopistot ja korkeakoulut sekä tutkimuslaitokset, yritykset ja muut asiantuntijatahot. Työmenetelminä on käytetty sidosryhmähaastatteluja, kuulemis-tilaisuuksia, työpajoja sekä seminaareja.

PKS-KOKO:n suunnittelu alkoi syksyllä 2008 vastaamalla ministeriön KOKO-kyselyyn. Ohjelman suunnitteluprosessista vastasivat kaupungit ja operatiivinen vastuu oli PKS-kaupunkiohjelman johtoryhmällä. Kirkkonummen edustajana valmistelussa oli elinkeinojohtaja. Ohjelmaa tehtiin tiiviissä vuorovaikutuksessa pääkaupunkiseudun elinkeinoryhmän kanssa.

Ohjelmaa suunniteltiin talvella ja keväällä 2009 kolmessa työpajassa, joissa määriteltiin ohjelman tarvetta, tavoitteita, toiminta-ajatusta ja rajoituksia. Kaksi työpajaa oli PKS-kaupunkiohjelman johtoryhmän, elinkeinoryhmän ja Kirkkonummen yhteisiä. Yhteen työpajaan osallistui lisäksi laajasti edustajia kaupunkien kehittämisyksiköistä, kaupunkien eri toimialoilta, seudun yhteisistä kehittämisyksiköistä, yliopistoista, ammattikorkeakouluista ja kolmannelta sektorilta.

Työpajoissa käsiteltiin ohjelman alustavia toimenpidekokonaisuuksia, hahmotettiin eri kumppanien rooleja ohjelman toteuttamisessa ja sitoutettiin yhteistyökumppaneita. Kaupunkien toimialojen ja yhteisten seutuorganisaatioiden sitoutuminen ohjelmaan perustuu kaupunkien omiin ja seudullisiin strategioihin, erityisesti kilpailukykystrategiaan. Ohjelmallisen yhteistyön tulokset esimerkiksi aiemmissa kaupunkiohjelmissa olivat jatkotyöhön innostavia.

Ohjelman tavoitteet linjattiin neljään toimenpidekokonaisuuteen seuraavasti:

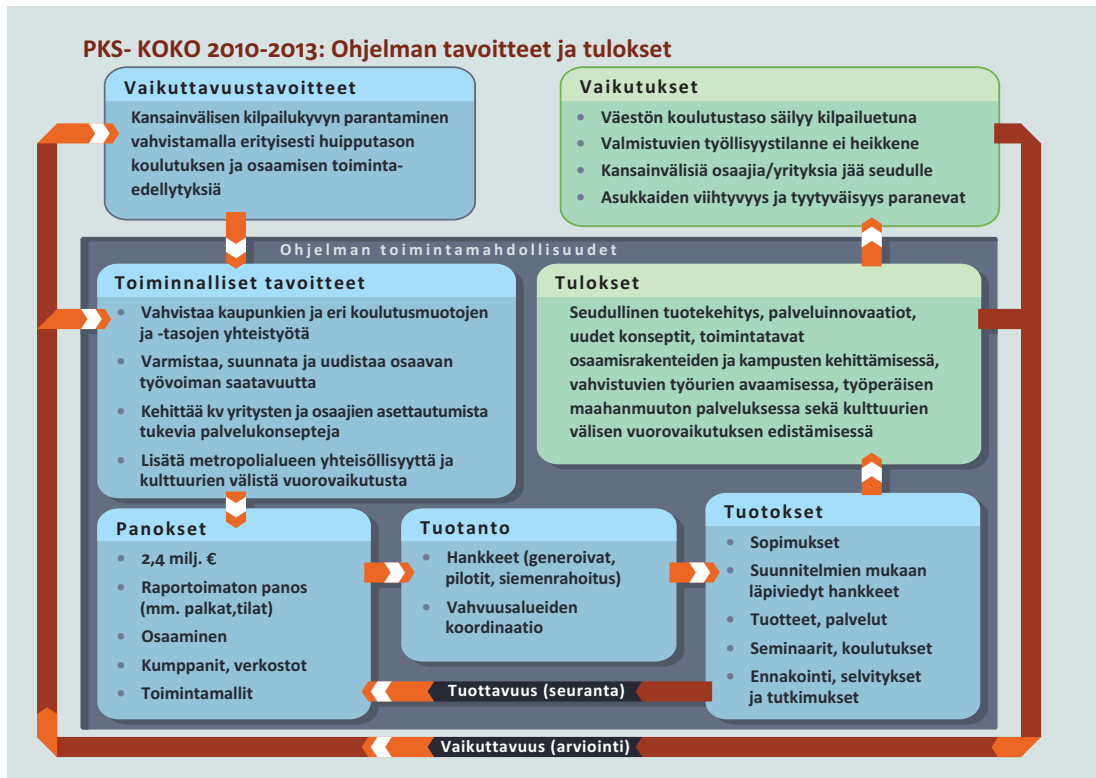
1. Metropolialueen osaamisen hyödyntäminen opiskeluedellytyksiä ja oppilaitosyhteistyötä parantamalla
2. Osaajien uralla etenemisen mahdollisuuksien lisääminen ja varmistaminen
3. Kansainvälisten yritysten ja osaajien asettautumista tukevan palvelukonseptin kehittäminen
4. Kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden ja viihtyvyyden kasvattaminen

Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien kokous hyväksyi Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelmaehdotuksen (PKS-KOKO) 18.6.2009 lähetettäväksi työ- ja elinkeinoministeriöön.

PKS-KOKO:n tulostavoitteet ja hankekriteerit

Hankkeiden ja toimenpiteiden kriteereinä olivat ohjelman strategisten tavoitteiden lisäksi seudullinen verkostoituminen, kumppanuus ja yhteinen sitoutuminen. Läpileikkaavina kriteereinä olivat kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen lisääminen, ympäristövaikutukset, alueellisen ja sosiaalisen koheesio- ja viihtyvyyden kasvattaminen, sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.

Kuvio 5. PKS-KOKO 2010–2013: Ohjelman tavoitteet ja tulokset

Lähde: Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma 2010–2013

Ohjelman tavoitteena on osaltaan parantaa kansainvälistä kilpailukykyä edistämällä innovaatioita ja vahvistamalla osaamisrakenteita pääkaupunkiseudulla. Ohjelman avulla pyritään varmistamaan, suuntaamaan ja uudistamaan osaavan työvoiman saatavuutta. Ohjelmassa kehitetään seudullisia kansainvälisten osaajien asettautumista tukevia palveluja. Lisäksi ohjelman tavoitteena on lisätä kulttuurienvälistä vuoropuhelua ja tähän liittyvää osaamista. Oheisessa kuviossa on esitetty ohjelman tulos- ja vaikuttavuustavoitteet.

Ohjelma konkretisoitui metropolialueen kilpailukykystrategiaa tukevin hankkeina ja ohjelma keskittyi erityisesti huipputasoinen koulutuksen ja osaamisen vahvistamiseen.

Ohjelman vuosittainen budjetti oli noin 600 000 euroa, josta puolet oli seudun kuntien rahaa ja puolet Uudenmaan liiton kautta tulevaa työ- ja elinkeinoministeriön rahaa.

Hankkeet toimintalinjoittain

Toimintalinjan 1 tavoitteena oli metropolialueen osaamisen hyödyntäminen opiskeluedellytyksiä ja oppilaitosyhteistyötä parantamalla.

Opiskelijametropoli-hankkeen tavoitteena oli tehdä pääkaupunkiseudusta entistä toimivampaa ja viihtyisämpää korkeakouluopiskelijoille ja -tutkijoille. Hanke keskittyi kolmen aihealueen kehittämiseen: opiskelija-asuminen, korkeakoulukampusten välinen liikkuminen sekä kansainvälisten osaajien viihtyminen seudulla. Hankkeen tavoitteena oli luoda uusia vuorovaikutuksen välineitä pääkaupunkiseudun korkeakouluopiskelijoiden, tutkijoiden ja kaupunkien väliselle yhteistyölle. Kaksivuotisen hankkeen ensimmäisessä vaiheessa kartoitettiin nykytilanne ja kehittämistarpeet kaikkien teemojen osalta. Toisessa vaiheessa toteutettiin konkreettisia toimenpiteitä.

Toimintalinjan 2 tavoitteena oli osaajien uralla etenemisen mahdollisuuksien lisääminen ja varmistaminen.

Opinnoista osaajaksi -hankkeessa edistettiin pääkaupunkiseudun kaupunkien oppilaitosyhteistyötä. Hanke keskittyi osaajien uramahdollisuuksien avaamiseen ja varmistamiseen erityisesti pääkaupunkiseudun kaupunkien palveluksessa. Hankkeen taustalla on pääkaupunkiseudun kaupunkien kirjavat oppilaitosyhteistyön käytännöt, osaajien riittämättömyys tietyillä aloilla sekä vastavalmistuvien vaikeutunut työllistymistilanne. Hanke konkretisoitui pilottina varhaiskasvatuksen ja tekniikan alalla

Toimintalinjan 3 tavoitteena oli kansainvälisten yritysten ja osaajien asettautumista tukevan palvelukonseptin kehittäminen.

NoWrongDoor-hankkeessa tavoitteena oli tukea ulkomaisten yritysten ja niiden työntekijöiden, opiskelijoiden, eri asiantuntijoiden sekä heidän perheidensä asettumista pääkaupunkiseudulle. Hanke kokosi yhteistyössä eri toimijoiden kanssa pääkaupunkiseudun asettautumis- ja neuvontapalvelujen palvelukuvaukset yhteen, mistä on hyötyä sekä neuvojille että maahanmuuttajille. Lisäksi koottiin pääkaupunkiseudun asettautumispalvelujen yhteistyön kehittämistä koskevia ehdotuksia.

Toimintalinjan 4 tavoitteena oli kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden ja viihtyvyyden kasvattaminen.

Monikulttuurinen johtaminen käytäntöön (Mukaan!) -hanke tarjosi tietoa siitä, miten työyhteisöissä ja asiakastyössä voidaan hyödyntää monimuotoisuutta, edistää yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä ja vähentää syrjintää. Tavoitteet ja toimenpiteet liittyivät monikulttuurisessa toimintaympäristössä johtamiseen ja esimiestyöhön, työyhteisön kehittämiseen sekä järjestöyhteistyön vahvistamiseen. Hanke juurrutti monikulttuurisuusasioita osaksi normaaleja johtamisen ja esimiestyön prosesseja sekä kehittämistä. Pääkaupunkiseudun kaupunkien yhteisenä tavoitteena on nostaa maahanmuuttajien osuus kaupunkien työntekijöistä vastaamaan heidän osuuttaan kaupunkien väestöstä. Tämä edellyttää onnistuneita rekrytointeja ja työyhteisöjen toimintatapojen kehittymistä.

Luova pääkaupunkiseutu -hanke oli valmisteluhanke, jolla suunniteltiin rakennettavan innovatiivisia muotoilun menetelmiä ja luovien alojen osaamista hyödyntäen seudulliseen yhteistyöhön nojautuva yhteishanke, jonka suunniteltiin käynnistyvän vuonna 2012. Kehittämisaikaksi valittiin tilojen, rakennusten ja alueiden väliaikaiskäyttö, jossa nähdään mahdollisuuksia realisoida orastavaa luovan talouden kasvua. Yhteissuunnittelun ja laajan verkostotyön tuloksena saavutettiin yhteisymmärrystä väliaikaiskäyttöjen haasteisiin liittyen, saatiin alku yhteisten hyvien käytäntöjen kehittämiseksi sekä luotiin syvempää käsitystä aihepiiriin liittyvästä kokonaistaloudellisesta vaikuttavuudesta.

PKS-KOKO osallistui myös kansalliseen KOKO Luovat alat -verkostoon, joka oli alueiden välinen toimintafoorumi luovien alojen ja kulttuurialan toimijoille. Verkoston tavoitteena oli saada luovien alojen kehittämistyö alueilla systemaattiseksi ja tavoitteelliseksi. Verkosto tuki aluekehittäjien ja elinkeinoelämän edustajien alueellista työtä ja luovien alojen strategista kehittämistä sekä luovien alojen ja muiden alojen yrittäjien monialaista verkottumista.

Ohjelmaa etenemistä arvioitiin ohjelman johtoryhmän ja hankkeiden yhteisissä itsearviointitapaamisissa sekä keräämällä palautetta hankkeiden kohderyhmiltä päätösseminaarien yhteydessä.

Ohjelmakaudella 2010–2012 toteutetuissa hankkeissa valmistuneet julkaisut, raportit ja verkkosivut on lueteltu liitteessä 2.

4 PIENIÄ ASKELIA KOHTI KANSAINVÄLISEMPÄÄ JA KILPAILUKYKYISEMPÄÄ METROPOLIA

Ohjelmapohjaisessa aluekehittämisessä tarkoituksena on koota voimavaroja ja kehittämisponnistuksia yhteen yhteisen strategisen sateenvarjon alle, jotta kyettäisiin suuntaamaan toimintaa hankkeita yhteisesti määriteltyihin tavoitteisiin. Tavoitteena on organisoida pitkäjänteinen kehittämistyö yhteisesti määritellyn tavoitetilan taakse. Ohjelmapohjaisessa kehittämisessä on myös tarkoitus luoda ja vahvistaa hankkeiden välistä synergiaa. Ohjelmakokonaisuudesta tulisi siten muodostua enemmän kuin osiensa summa.

Kaupunkiohjelmissa toteutettujen hankkeiden tuli toteuttaa ohjelmissa määritellyjä tavoitteita, jotka perustuivat seudullisiin ja kaupunkien omiin strategioihin. Hankkeiden valinnassa peräänkuulutettiin kaupunkipoliittista lisäarvoa, innovatiivisuutta, seudullisuutta, verkostoitumista, yhteistyötä ja kumppanuutta sekä sitoutumista. Hankkeiden suunnittelu tapahtui lähinnä intressipohjaisesti eri työryhmissä ja seminaareissa. Varsinaisia hakumenettelyjä ohjelmissa ei järjestetty.

Menneen kymmenen vuoden aikana pääkaupunkiseudulla toteutettiin kaupunkiohjelmarahoituksella lähes 50 hanketta. Perustiedot hankkeista löytyvät liitteestä 2. Rahaa näihin hankkeisiin kului yhteensä noin kuusi miljoonaa euroa. Suurin osa hankkeista kesti vuoden tai kaksi, pitkäkestoisin hanke kesti neljä vuotta.

Miten kaupunkiohjelmat ja hankkeet pystyivät vastaamaan pääkaupunkiseudun strategioissa hahmoteltuihin haasteisiin?

Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmasta tehtiin kaksi ulkopuolista väliarviointia, ensimmäinen vuonna 2003 ja toinen vuonna 2007. Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelmasta ei tehty ulkopuolista arviointia, vaan arviointia tehtiin muun muassa KOKO:n etukäteisarvioinnin yhteydessä, ohjelman johtoryhmän ja hankkeiden yhteisissä itsearviointitapaamisissa sekä keräämällä palautetta hankkeiden kohderyhmiltä päätösseminaarien yhteydessä.

4.1 Tilanne vuonna 2003: Ohjelman tunnettavuutta lisättävä

Syys-marraskuussa 2003 Net Effect Oy teki kaupunkiohjelmasta väliarvioinnin Helsingin kaupungin tietokeskuksen toimeksiannosta (ks. Uusikylä & Valovirta 2003). Tiedonkeruumenetelminä arvioinnissa käytettiin asiantuntijahaastatteluja sekä asiakirja-aineistoa. Lisäksi toteutettiin ns. Zef-analyysi, jossa johtoryhmän jäseniä pyydettiin arvioimaan hankkeiden alustavaa vaikutusta suhteessa seudullisen toimintatavan vahvistumiseen sekä toimintalinjojen tavoitteiden toteutumiseen.

Väliarvioinnissa tuli esille muun muassa seuraavanlaisia positiivisia seikkoja kaupunkiohjelman toteutuksesta:

- Kaupunkiohjelma näyttää tuoneen selkeän lisäarvon menettelytapana ja prosessina pääkaupunkiseudun yhteistyöhön.
- Kaupunkiohjelmaa on toteutettu tiiviissä vuorovaikutuksessa pääkaupunkiseudun kaupunkien kesken.
- Kaupunkien ylin virkamiesjohto on vahvasti sitoutunut ohjelman toteutukseen, tosin luottamushenkilöiden osalta sitoutuminen on ollut informoinnin tasolla.
- Ohjelman toteutusta leimaa näkemyksellinen ote kaupunkipolitiikan haasteista.
- Toimintalinjan 1 hankkeilla nähdään olevan keskeinen asema pääkaupunkiseudun elinkeinopolitiikan näkökulmasta. Samalla ne tukevat sisällöllisesti pääkaupunkiseudun osaamis- ja innovaatiojärjestelmän strategisia kehittämislinjauksia. Samoin toimintalinjan hankkeistuksessa ja erityisesti hankehallinnoinnissa katsottiin onnistuneen erittäin hyvin.

Väliarvioinnissa tuotiin esille myös kriittisiä seikkoja muun muassa seuraavasti:

- Eräissä hankkeissa on kyetty uusiin innovatiivisiin avauksiin, mutta yhteistyön kehittäminen voisi koskea nykyistä vahvemmin normaalia palveluyhteistyötä, johon tulisi löytää uusia konkreettista palveluyhteistyötä hyödyttäviä innovatiivisia toimintamalleja.
- Yhteydet kaupunkiorganisaatioiden ja ohjelman toteutustahojen ulkopuolelle ovat heikot. Etenkin kolmannen sektorin organisaatioiden vahvempi sitominen ohjelman ideointiin ja toteutukseen olisi suotavaa. Oppi- ja tutkimuslaitokset on saatu pääosin mukaan hyvin. Yritysten rooli tulee lähinnä välillisesti mukaan.
- Toteutuksen tasolla sitoutuminen hankkeisiin ei ole kaikilta osin toivotulla tasolla. Kyetääkö ohjelman kautta kyetty käynnistämään aitoa lisäarvoa tuottavia hankkeita vai onko kyse pikemminkin kaupunkien omista lähtökohdista syntyneistä hankkeista, joilla ei ole koko seutua koskevaa laaja-alaista merkitystä?
- Ohjelman temaattisten alueiden laajuuden takia ohjelman organisoinnissa joudutaan aktivoimaan ja sitouttamaan monia toimijoita keskinäiseen yhteistyöhön, mikä haastavaa ja yhtenäisyyden löytäminen voi olla vaikeaa. Lisäksi toimintalinjojen välille on vaikea luoda aitoa synergiaa.
- Toimintalinjoilla 1 ja 2 on puuttunut selkeä koordinaatio, omistajuus ja sitoutuneet hanketoteuttajat, mikä on ilmennyt hankaluutena hankkeistuksen käynnistämisessä. Onnistuessaan hankkeet muodostavat hyödyllisen lisäarvon pääkaupunkiseudun kehitykselle, mutta niiden strateginen relevanssi ei nouse toimintalinjan 1 tasolle.

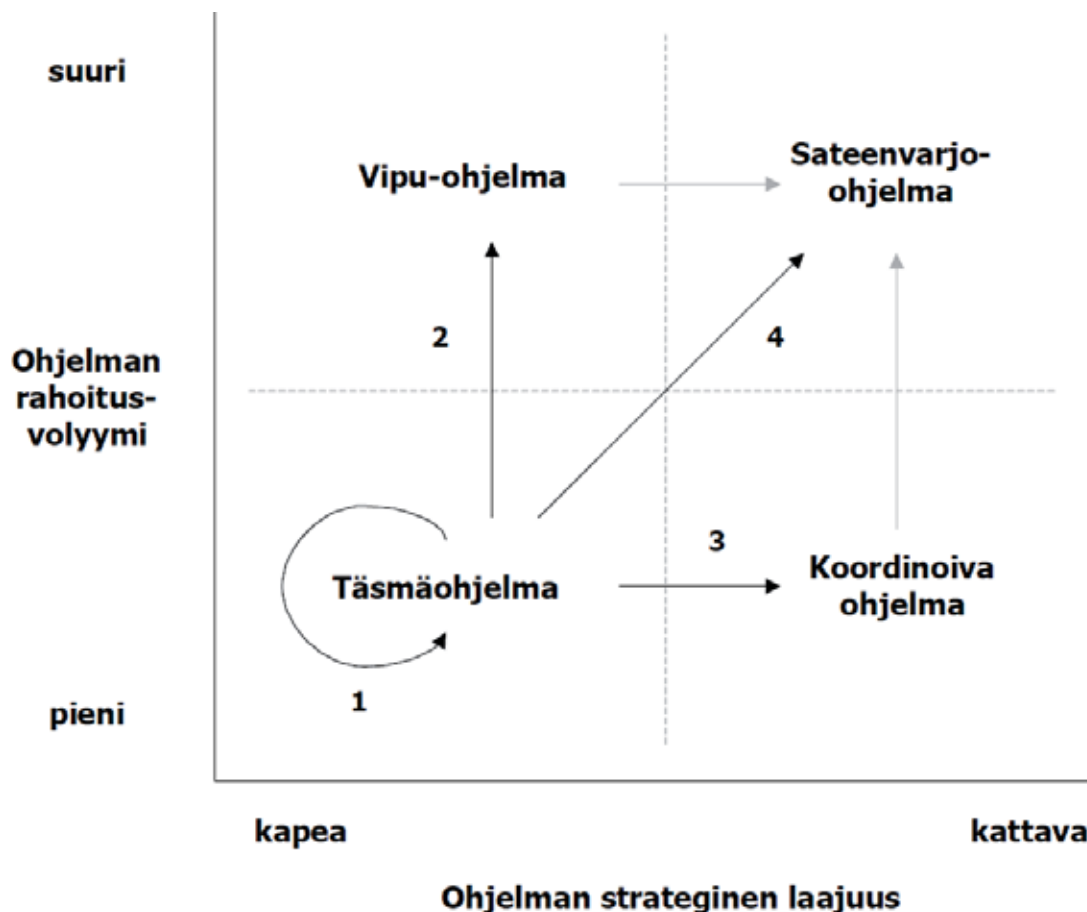
Parhaimman yleisarvion arvioinnissa sai huippuosaamisen ja monipuolisen tietopääoman vahvistamisen toimintalinja, jonka hankkeilla nähtiin yleisesti ottaen olevan keskeinen asema pääkaupunkiseudun elinkeinopolitiikan näkökulmasta. Parhaiten käyntiin lähteneitä hankkeita olivat Helsingin seudun innovaatioympäristön tutkimusohjelma, lääketieteen ja hyvinvoinnin teknologian yritystoiminnan kehittäminen sekä yrittäjyyden ja liiketoimintaosaamisen palvelukeskuksen kehittäminen.

Net Effect toi väliarvioinnissa esille myös kaupunkiohjelman mahdollisia kehityssuuntia alla olevan nelikenttäkuvion (kuvio 6) pohjalta.

Kaupunkiohjelma arvioitiin strategiselta alaltaan melko fokusoiduksi ja rahoituspanokseltaan verrattain pieneksi, joten ohjelma tyyteltiin täsmäohjelmaksi. Väliarvioinnissa ensimmäisenä vaihtoehtona oli pitää ohjelman laajuus ja volyyymi pitkälti entisellään (nuo-

li 1). Toinen vaihtoehto olisi rahoituksellisen panoksen lisääminen, jolla voitaisiin pyrkiä lisäämään ohjelman vaikuttavuutta pitäen ohjelman sisällöllinen fokus entisellään (nuoli 2). Tällaiselle ns. vipuohjelmalle ja lisärahoituksen merkittävälle lisäämiselle ei katsottu olevan tarvetta, kun osa suunnitelluista hankkeista ei ole lähtenyt liikkeelle toivotulla tavalla.

Kuvio 6. Kaupunkiohjelman mahdollisia kehityssuuntia

Lähde: Uusikylä & Valovirta 2003

Kolmas mahdollinen kehittämissuunta olisi laajentaa ohjelman strategista alaa uusiin teemoihin, jolloin ohjelmasta muodostuisi laajempaa kokonaisuutta koordinoiva ohjelma (nuoli 3). Ohjelman valmisteluvaiheessa tunnistettuihin kaupunkipoliittisiin erityishaasteisiin sisältyi alueita, jotka jätettiin ohjelman ulkopuolelle. Yhteistyötä voisi ajatella laajennettavan hyvän ja joustavan ohjelmainstrumentin pohjalta näihin muihin aihepiireihin. Pitkällä tähtäimellä ohjelmassa muodostetusta toimintamallista voisi hahmottaa jopa pääkaupunkiseudun strateginen sateenvarjo (nuoli 4), joka pitäisi sisällään sekä keskeiset kaupunkipoliittiset kehittämistoimenpiteet että käsittäisi myös kohtuullisen kokoisien ohjelmabudjetin tavoitteiden edistämiseksi. Tämä vähentäisi tarvetta koordinoita useita erillisstrategioita ja -ohjelmia, mikä tällä hetkellä aiheuttaa jonkin verran sekaannusta käytännön toimijoiden keskuudessa.

Arvioinnissa todettiin, että hankkeistuksen osalta tulee varmistaa, että löydetään toimintalinjojen tavoitteiden mukaisia hankkeita, joihin hanketoimijat sitoutuvat ennen kuin voi ajatellakaan hankevolyymin kasvattamista. Hankkeistus edellyttää markkinoinnin ja tiedotuksen lisäämistä sekä ohjelmaliittisten painotusten korostamista ohjelmaan so-

veltuvien hankkeiden generoimiseksi. Lisäksi hankkeita pitäisi vahvemmin suunnata kaupunkien seudullisesta palveluyhteistyöstä saatavien yhteistyöhyötyjen suuntaan. Arvioinnissa peräänkuulutettiin uusia ja innovatiivisia avauksia, erityisesti toimintatapoihin ja yhteistyömalleihin liittyviä innovaatioita sekä yksittäisten kaupunkien piirissä hyviksi osoittautuneiden toimintamallien soveltamista ja hyödyntämistä koko seudulla.

4.2 Tilanne vuonna 2007: Ohjelman kehityskohteita fokusoitava

Seuraavan väliarvioinnin suoritti jälleen Net Effect Oy lokakuun 2006 ja helmikuun 2007 välisenä aikana (ks. Uusikylä, Ruoppila et al. 2007). Pääasiallisina tiedonkeruumenetelminä arvioinnissa käytettiin dokumenttien analysointia ja teemahaastatteluja.

Väliarvioinnissa tuotiin esille muun muassa seuraavanlaisia positiivisia seikkoja kaupunkiohjelman toteutuksesta:

- Ohjelman koettiin toteuttavan hyvin pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan strategisia tavoitteita. Lisäksi ohjelman sisällölliset painopisteet olivat muuten oikein valittuja, mutta eivät ottaneet huomioon seudun kehittämisen kannalta merkittävien teemojen, kuten yhdyskuntasuunnittelun, maankäytön, kaavoituksen ja infrastruktuurin suunnittelua.
- Johtoryhmää pidettiin informaation vaihtopaikkana, jossa seutuistumiskeskustelua käytiin melko neutraalisti asiapohjalla, kun taas muissa seudullisen yhteistyön elimissä keskustelu oli sävyltään poliittisempaa, ja rakennettiin luottamusta toimijoiden välille. Vaikutusvaltainen johtoryhmä oli hankkeille plussaa: parhaassa tapauksessa tämä voi suoraviivaistaa merkittävästi eteenpäin vientiä.
- Ohjelman tarjosi hyvän formaatin lisätä yhteistyötä ilman puitelakia tai kuntien yhdistymistä, synnytti kuntien välille yhteistä näkemystä ja loi yhteisiä intressejä sekä edistänyt seudullista kehittämistä, jolle löytyy tahtoa ja tarvetta, mutta ei toimeenpanijaa.
- Ohjelmaperusteinen kehittämismalli sai liikkeelle sellaisia hankkeita, joita muutoin ei olisi toteutettu.
- Erilaisia ohjelmatapaamisia pidettiin hedelmällisenä vertaistukitoimintana.

Väliarvioinnissa tuli esille myös muun muassa seuraavanlaisia kriittisiä seikkoja:

- Kaupunkiohjelma nähtiin sisällöllisesti hajanaisena ja hankkeistuksen perusteella sisällöt jakautuivat useampaan ryhmään, mikä kuvastaa ohjelman nivoutumista muuhun seudulliseen kehittämistoimintaan sekä välineellisyyttä näiden käytäntöön viemiseksi.
- Yksittäisiin hankkeisiin kohdistuvat odotukset olivat hankekohtaisiin pienimääräisiin panoksiin nähden realistisia, mutta ohjelmaretoriikkaan nähden liian suureellista.
- Vaikutusvaltaisesta johtokunnasta huolimatta kaupunkiohjelman asema poliittisessa päätöksenteossa oli varsin pieni – rivipäättäjille tai -virkamiehille kaupunkiohjelma oli lähes tuntematon, ja pahimmillaan hanketoimijoille jäi oman hankkeen ohella myös kaupunkiohjelman lobbaaminen.
- Hankkeet eivät muodostaneet selvää ohjelmallista kokonaisuutta, vaan olivat liian eriytyneitä ja ad hoc -pohjalta syntyneitä. Tämä näkyi yleisenä sitoutumisen puutteena ja vaikeutena juurruttaa ohjelman tuloksia osaksi seudullisen kehittämisen normaali-

käytäntöä. Emo-organisaatioiden sitoutumisen puute ja huoli uusien toimintamallien juurruttamisesta tuntui olevan keskeinen ongelma.

- Juurtumisen todettiin olevan hankkeiden kannalta kenties koko ohjelman suurin haaste, sillä organisaatioiden rakenteita tai rajoja rikkovalle kehittämistoiminnalle löydy välttämättä selkeästi omaa kopin ottajaa.
- Monien hankkeiden ohjausryhmien tuki jäi liian vaatimattomaksi eikä ohjausryhmällä ei ollut aitoa intressiä tarkastella kehittämistoimintaa kokonaisvaltaisesti – joissain yksittäistapauksissa kyse oli pikemminkin omien erityisintressien (kuntakohtaisten tai organisatoristen) puolustamisesta kuin seudun kokonaisvaltaisesta kehittämisestä.
- Hanketoteutusta ei oltu kaikissa hankkeissa resurssoitu riittävästi työpanoksen osalta.
- Hankkeissa luotujen uusien innovatiivisten toimintamallien toteuttaminen edellyttää selkeää seudullista organisaatiota tai sopimusta keskinäisestä työnjaosta.
- Ohjelmasta puuttui suurien, koko pääkaupunkiseudun kehittämisen kannalta merkittävien teemojen, kuten yhdyskuntasuunnittelun, maankäytön, kaavoituksen ja infrastruktuurin suunnittelu.

Arvioinnin mukaan toimintalinjan 1 hankkeissa korostui pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan toimintasuunnitelmassa vuonna 2005 painotettu lakisääteisten peruspalvelujen kehittäminen. Toimintalinjan 1 yhteydessä mainittua ”yhteyttä elinkeinopolitiikkaan ja yritystoiminnan monipuolistamiseen” edusti vain pari hanketta. Arvioinnissa nostettiin esille, onko uusia yhteistyömuotoja tukemaan tarkoitettu kaupunkiohjelma oikea väline julkisen sektorin omaan ja sinänsä ansiokkaaseen kehittämistoimintaan, vai olisiko aika ja rahoitus tällaisille hankkeille johdonmukaisempaa hankkia muuta kautta.

Useissa toimintalinjan 2 hankkeissa korostui Helsingin seudun innovaatiostrategian toteuttaminen. Innovaatiostrategiaa toteuttavissa hankkeissa vetäjät hahmottivat toimintaansa enemmän innovaatiostrategian kuin kaupunkiohjelman kautta, luultavasti juuri selkeämmän fokuksen vuoksi. Käytännöllisten päämäärien tavoittelun kannalta tämä ei ollut este, sillä seudullisuuden perspektiivistä tavoitteet olivat samat. Eräiden hankkeiden osalta juurtuminen nähtiin haasteelliseksi joko juurtumisorganisaation tai kehittämistoiminnan luonteen vuoksi.

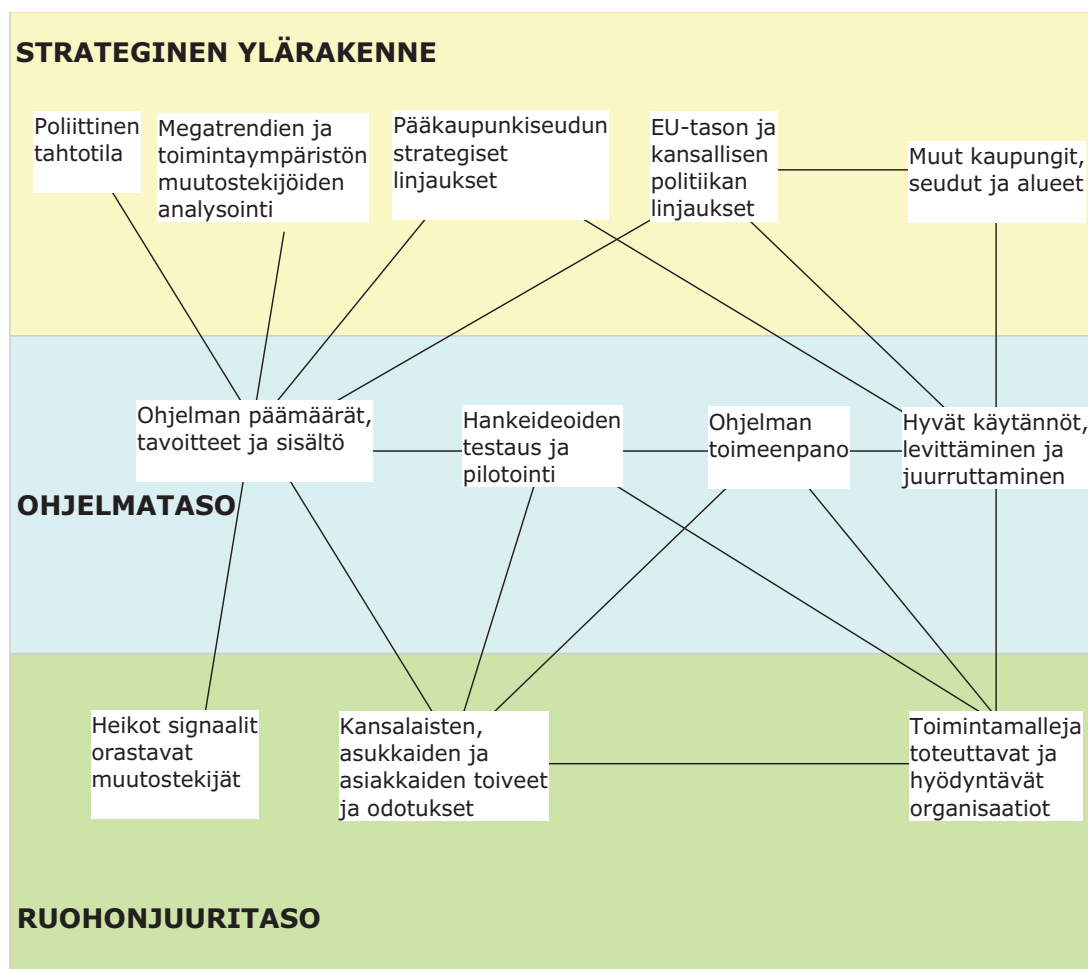
Toimintalinjan 3 nähtiin jääneen sisällöllisesti torsoksi, sillä sieltä puuttuivat pääkaupunkiseudun strategian kolmanteen päämäärään oleellisesti liittyneet asumisen ja maankäytön yhteinen kehittäminen.

Toiminnallisesti hankkeiden keskeistä sisältöä ovat olleet selvitystyöt, vuorovaikutuksen fasilitointi ja uusien toimintamallien pohjustaminen. Kaupunkiohjelman onnistuneimpiina hankkeina voi pitää erityisesti seuraavia hankkeita: Kansainvälisten perheiden perusasteen koulutus pääkaupunkiseudulla, Pääkaupunkiseudun innovatiiviset lastensuojeluohjelmat, Kansalaiskanava ja Asumisen osaamisklusteri.

Net Effect Oy ehdotti väliarvioinnissaan uudenlaista kehittämismallia. Malli lähtisi liikkeelle heikkojen signaalien tunnistamisesta eli teema-alueesta riippuen kansalaisten, asukkaiden, yritysten, tutkijoiden tmv. näkemyksistä nykyisistä ongelmista ja tulevaisuuden tarpeista. ”Ohjelmakoordinaattorin” tehtävänä olisi koota näistä ajatuksista ehdotuksia hankeaihioksi, joita käsiteltäisiin ”ohjelmaryhmässä”. Seuraavassa vaiheessa ohjelmakoordinaattori laatisi aihiosta erillisiä työpaketteja, joita hän sovittaisi yhteen pääkaupunkiseudun strategisten linjausten kanssa ja laatisi ensimmäisen ehdotuksensa ohjelmarakenteesta. Ohjelmarakenteen ollessa valmiina käynnistettäisiin kilpailu hankkeiden toteuttamisesta. Ehdotusten joukosta valittaisiin useampia hankkeita per kilpailutusalue ja ehdokkaat saisivat starttirahoituksen puolen vuoden mittaiseen tuotekehitystyöhön. Pilottivaiheen jälkeen valittaisiin itse hanketoteuttajat. Valinnan tekisi ”ohjelman” johtoryhmä.

Hanketoteutus tapahtuisi pitkälti nykyiseen tapaan sillä erotuksella, että hankkeilta edellytettäisiin nykyistä suurempaa refleksiivisyyttä, systemaattisempaa itsearviointia ja jatkuvaa tuotekehitystyötä toimintamallin pilotoimisessa. Samaan teemakokonaisuuteen kuuluvat hankkeet voisivat toimia myös toistensa vertaisarvioitsijoina. Myös palvelun loppukäyttäjillä, asiakkaila tulisi olla nykyistä keskeisempi rooli toimintamallien tuotekehitystyössä ja toiminnan arvioinnissa. Tätä voisi korostaa erilaisten asiakasfoorumien, kuulemistilaisuuksien ja ajatuspajojen kautta. Juurtuneiden ja laajaan käyttöön siirtyneiden toimintamallien vaikutuksien tulisi lopulta näkyä uusina painotuksina strategisen ylärakenteen tasolla.

Kuvio 7. Net Effect Oy:n ehdotus uudeksi ohjelmatyön malliksi.

Lähde: Uusikylä, Ruoppila et al. 2007

Mallin perusajatuksena oli, että uudenlainen ohjelmakonsepti olisi samanaikaisesti sekä ylhäältä-alas -ohjautuva (strateginen ylä rakenne) että alhaalta-ylös -muotoutuva (ruohonjuuritasa kuuleva). Ohjelmasyklin eri vaiheissa (ohjelmointi, suunnittelu, päätöksenteko, pilotointi, toimeenpano, juurruttaminen ja levittäminen) ohjelmaa peilattaisiin samanaikaisesti sekä suhteessa strategisiin linjauksiin että asiakas- ja käyttäjäkokemuksiin. Tällaisen mallin etuna olisi yhtäältä riittävän vaikuttavuuden aikaansaaminen ja toisaalta tulosten realistisuuden ja hyödynnettävyyden varmistaminen. (Uusikylä, Ruoppila et al. 2007, 22–23)

4.3 Tilanne vuonna 2009: KOKO:sta keskeinen strateginen kehittämisväline?

Vuosina 2008 ja 2009 valmisteltiin KOKO-ohjelmaa, josta työ- ja elinkeinoministeriö teetti vuonna 2009 etukäteisarvioinnin. Etukäteisarvioinnissa KOKO nähtiin aidosti koko maan kattavana kehittämisohjelmalla, jossa alueilla on hyvät valmiudet onnistuneeseen ohjelmatoimitukseen. Myös KOKO:n valmistelun todettiin olleen perusteellista. Arvioinnin mukaan monien alueiden toimijat kaavailivat ohjelmalle keskeistä roolia strategisessa kehittämisessä.

Erityisen merkittävä rooli ohjelman toteutuksessa nähtiin olevan verkostoilla alueiden sisällä sekä kansallisesti alueiden ja keskeisten sidosryhmien välillä. KOKO-verkoston todettiin tarjoavan kansallisen tason toimijoille välineen aktiivisen keskustelun käymiseen sekä uusien ideoiden testaamiseen aluetasolla. Arvioitsijoiden mukaan ohjelman toteutuksessa olisi huolehdittava siitä, että se säilyy joustavana, uusia kokeiluja mahdollistavana ja aluelähtöisenä.

4.4 Tilanne vuonna 2011: Tulokset hyviä, mutta liian pieniä haasteisiin nähden

Syksyllä 2011 valtakunnallisesta KOKO:sta laaditun väliarvioinnin mukaan KOKO oli joustava ja kokeiluja mahdollistava, tuki hyvin alueiden vahvuuksiin perustuvaa kehittämistä sekä vahvasti paikallisuutta aluekehittämisessä. Ohjelman tavoitteet nähtiin kuitenkin vaativina ja niissä onnistuminen edellytti alueilta taitoa, kykyä ja resursseja hyödyntää KOKO:a. Ohjelman toiminnan luonteesta, alueiden erilaisuudesta sekä vaikutusten synnyn välillisestä dynamiikasta johtuen ohjelman konkreettinen lisäarvo ja merkitys oli vaikea osoittaa. Ohjelmaa kritisoitiin konkreettisten saavutusten puutteesta sekä lisäarvoa tuottamattomaksi normaalin toiminnan jatkeeksi, mutta toisaalla ohjelma koettiin tärkeäksi kehittäjäorganisaatioiden verkottajaksi, strategisen suunnittelun välineeksi sekä ketteräksi rahoitusinstrumentiksi. (Valtakari, Arnkil et al., 39–40)

Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelmasta ei tehty ulkopuolisia arviointoja, vaan ohjelmaa ja hankkeita arvioitiin ohjelman johtoryhmän ja hankkeiden yhteisissä itsearviointitapaamisissa. Lisäksi hankkeiden kohderyhmiltä kerättiin palautetta hankkeiden päätösseminaarien yhteydessä.

Itsearvioinnin antia

Johtoryhmä ehti toteuttaa vuosien 2011 ja 2012 aikana kolme hankekohtaista itsearviointia hanketoimijoiden kanssa. Opiskelijametropoli-hanke teki omatoimisesti hankekohtaista itsearviointia hankkeen toimijoiden kesken ja Luova pääkaupunkiseutu -hankkeen osalta ei ehditty tehtyä erillistä itsearviointia. Hankkeiden itsearvioinnin avuksi oli laadittu arviointilomake, joka oli sovellettu EPM (Excellent Project Model) -menetelmästä.

Itsearviointien pohjalta voi todeta, että hankkeiden nähtiin etenevän pääosin tavoitteiden ja suunnitelmien mukaisesti. Hankkeiden toiminnassa nähtiin kuitenkin seuraavanslaisia puutteita, esteitä tai kehittämistarpeita:

- tuloksilla ei välttämättä saada aikaan pysyviä vaikutuksia ja muutosta
- hanketta ei oltu resursoitu riittävästi

- tulosten juurruttamisen osalta tarvitaan lisää kontakteja isompien virastojen ja joryhmien kanssa
- hankkeen elinkaaren osalta rahoituskaudet asettavat haasteita toiminnalle
- hankkeessa mukana olevat tahot ovat sitoutuneita hankkeen tavoitteisiin ja tuloksiin, mutta kaupunkitasolla sitoutuminen ei riittävää
- hanke olisi voinut tehdä enemmän ja tiiviimmin yhteistyötä muiden vastaavien toimijoiden ja hankkeiden kanssa
- hankkeen ulkoinen viestintä ei ollut ihan riittävää
- hankkeen tuloksia ja suoritteita ei mitattu riittävästi
- hankkeen resursseja ei aina käytetty tehokkaimmalla ja optimaalisimmalla tavalla suhteessa hankkeen tavoitteisiin ja aikatauluun
- hanketoimijoilla huoli tulosten levittämistä ja käyttöönotosta, kun hankeressurssit ovat rajalliset
- laadullisten tulosten mittaaminen nähtiin hankalana
- tulosten viestintään olisi pitänyt kiinnittää enemmän huomiota
- tulosten tulisi olla sovellettavissa eri sektoreille
- tavoitteiden saavuttamisessa olisi voinut onnistua ripeämmin ja paremmin
- käyttäjät olisi pitänyt ottaa tiiviimmin hanketoimintaan mukaan
- hankkeen tavoite oli ehkä liian laaja ja kunnianhimoinen

Myös ohjelman valmistelu- ja toteutusprosessien koettiin saaneen aikaan myönteisiä muutoksia aikaan esimerkiksi toimijoiden välisen yhteistyön ja tietämyksen lisääntymisenä sekä kumppanuussuhteiden vahvistumisena.

Aivoriihen antia

PKS-KOKO järjesti keskeisille sidosryhmilleen kesäkuussa 2011 pienimuotoisen aivoriihen, jossa peilattiin hankkeiden toimintaa ohjelma-asiakirjan tavoitteisiin nähden. Lisäksi keskusteltiin uusista havainnoista ja ideoista metropolialueen kehittämiseen liittyen sekä hahmoteltiin ohjelman toimintaa tulevina vuosina.

Aivoriihessä todettiin muun muassa, että ohjelman toteutuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota muotoiluosaamiseen, informaatiomuotoiluun, kansainvälistymisen aiheuttaman muutoksen haltuunottoon ja hyödyntämiseen, Helsinki World Design Capital 2012 (WDC2012) -vuoden hyödyntämiseen, ammattialakohtaiseen yhteistyöhön yli kuntarajojen, monikulttuuristen henkilöiden osallisuuteen, segregaatioon, Helsingin seudun yhteistyöhön että tehokkaampaan viestintään.

Lisäksi aivoriihessä todettiin, että projektien tulisi laatia tulosten juurtumissuunnitelma osana projektisuunnitelmaa, maakunnan kehittämisrahan käyttöä tulisi joustavoittaa, kehittämistoimissa tulee olla laajempi tarkastelukulma (projektit ovat osa isompaa kokonaisuutta) ja että viestinnässä tulee viestiä itse asiasta ja sen sisällöistä, ei vain projekteista.

4.5 Tilanne vuonna 2012: Ohjelmapohjaisuudesta kasvusopimukseen

Valtioneuvosto päätti 15.12.2011 toteuttaa julkisen talouden tervehdyttämisen edellyttämiä voimakkaita säästötoimia julkisessa hallinnossa. Tämä johti muun muassa aluekehittämiseen ohjattujen määrärahojen rajuun supistamiseen. Määrärahaleikkaus kohdistui myös KOKO-ohjelmaan eikä alueellista KOKO-ohjelmaa enää jatkettu kansallisena eri-

tyisohjelmansa vuoden 2011 jälkeen. Käynnissä olevia hankkeita voitiin kuitenkin rahoittaa entisille KOKO:ille myönnettyistä varoista vuoden 2012 loppuun asti. Maakunnat voivat kuitenkin jatkossakin niin halutessaan käyttää osan maakuntien käyttöön ohjatuista määrärahoista käynnissä olevien hankkeiden kehittämistyöhön. Käytännössä maakunnille osoitetut määrärahat vähenivät rajusti alle puoleen aiemmista määristä.

Myös KOKO:n kansallisten verkostojen toiminta päättyi 31.12.2011. Vuonna 2012 teemaattiseen alueiden väliseen yhteistyöhön kohdennettiin kuitenkin rahoitusta seuraaviin teemoihin: innovaatiot ja osaaminen, luovat alat, hyvinvointi ja kansainvälistyminen Venäjälle. Teemat oli tarkoitus kytkeä kansallisiin strategioihin ja muiden ohjelmamenetelyiden piiriin kevään 2012 aikana eivätkä ne enää jatkossa olleet osa KOKO-ohjelmaa.

Valtioneuvosto päätti 15.12.2011 myös valtakunnallisista alueiden kehittämistavoitteista vuosiksi 2011–2015. Lisäksi työ- ja elinkeinoministeriö hyväksyi 26.6.2012 kaupunkipolitiikan, maaseutupolitiikan ja saaristopolitiikan toimenpideohjelmat vuosille 2012–2015. Toimenpideohjelma sisältää kaupunkipolitiikan keskeiset tehtävät ja toimenpiteet, ja siinä ovat mukana myös metropolipolitiikan painopisteet, jotka hyväksyttiin metropolipolitiikan neuvottelukunnassa 9.2.2012. Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelman päätavoitteina on vahvistaa kaupunkien uudistumis- ja kilpailukykyä ja sosiaalista kestävyyttä, vastata ilmastonmuutokseen ja eheyttää yhdyskuntarakennetta. Kehittäminen kanavoidaan jatkossa suurten kaupunkikeskusten ja valtion välisten kasvusopimusten kautta. (ks. Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelma 2012–2015)

Arviointityöpajan antia

Maaliskuussa 2012 järjestettiin arviointityöpaja, johon kutsuttiin johtoryhmän jäsenet, ohjelmapäälliköt, hankkeiden ohjausryhmien puheenjohtajat, hankevetäjät ja -työntekijät. Tilaisuudessa arvioitiin sekä PKS-KOKOn vuosien 2010–2012 että PKS-kaupunkiohjelmien vuosien 2002–2009 toimintaa.

Arviointityöpajassa todettiin seuraavia seikkoja, joihin tulisi jatkossa kiinnittää erityistä huomiota:

- metropolialueelle tulisi luoda yhteinen metropoli-identiteetti
- metropolialueen kunnat ja toimijat ovat riippuvaisia toisistaan
- metropolialueelta löytyy valtava henkinen pääoma, jota tulisi hyödyntää
- kehittämistoiminnan tulisi olla asiakaslähtöistä
- kehitettäviä asioita tulisi tarkastella laajemmassa kokonaisuudessa
- metropolialueen yhteisistä haasteista (kuten segregatio) on kannettava vastuuta yhdessä

Hankkeiden päätösseminaarien antia

PKS-KOKO ohjelman hankkeet järjestivät keväällä 2012 päätösseminaarit keskeisille kohderyhmilleen. Seminaarien yhteydessä hanketoimijat pyysivät osallistujilta palautetta hankkeesta ja sen tuloksista.

Palautekyselyyn vastanneiden määrät jäivät prosentuaalisesti tosi vähäisiksi lukuun ottamatta Opinoista osaajaksi -hanketta. Vastausten mukaan hankkeet olivat kuitenkin vastanneet ko. aihepiirin haasteisiin pääosin hyvin ja hankkeiden tuloksista arveltiin olevan hyötyä jatkossa.

Kyselyssä tiedusteltiin myös mahdollisia ideoita tai ehdotuksia ko. aihepiirin jatkokehittämiseen. Kohderyhmäläiset toivoivat muun muassa enemmän resursointia tulosten toimeenpanoon, hyväksi havaittujen käytäntöjen monistamista ja vastaavanlaisia selvityksiä myös muilta toimialoilta, kontaktitilaisuuksia eri toimijoiden kesken ja asiat tulisi saada jatkumaan ja vahvistumaan myös projektin jälkeen ja jatkokehityksen myötä. Lisäksi toivottiin verkkoperusteisten ohjauksen ja osaamisen kehittämisen työvälineiden ja -käytäntöjen rakentamista. Yhteistyön organisointia haluttiin myös jatkuvan systemaattisesti ja muuttuvan vakiintuneeksi toiminnaksi eri sektoreilla – hankevetoisuuden ei nähdä riittävän asioiden hoidossa.

5 KAUPUNKIOHJELMIEN MERKITYS SUURKAUPUNKIPOLTIKAN TOTEUTUKSESSA

Odotukset liian suuria monimuotoiseen toimintakenttään ja resursseihin nähden

Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmien tarkoituksena oli vastata seudun yhteisesti määriteltyihin haasteisiin luomalla innovatiivisia, seudullisia toimintamalleja yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Kaupunkiohjelmahankkeet valittiin toteuttamaan seudullisia ja kaupunkien omia strategisia tavoitteita. Kaupunkiohjelman odotettiin kytkeytyvän ja tuovan lisäarvoa pääkaupunkiseudun muuhun yhteistyöhön. Hankkeilta odotettiin kaupunkipoliittista lisäarvoa, innovatiivisuutta, seudullisuutta, verkostoitumista, yhteistyötä ja kumppanuutta sekä sitoutumista. Ohjelmakokonaisuudesta toivottiin siten muodostuvan enemmän kuin osiensa summa.

Kaupunkiohjelmissa toteutetut hankkeet olivat seudun strategioiden mukaisia ja seudullisia yhteistyöhankkeita, mutta seudun haasteisiin nähden niiden tulokset ja vaikutavuus jäivät melko vähäisiksi. Joissakin hankkeissa oli innovatiivisia elementtejä, mutta seudun toimintaa merkittäväällä tavalla mullistavia innovatiivisia toimintamalleja ei juuri aikaansaatu tai otettu käyttöön.

Hankkeille ohjelmissa alun perin asetetut odotukset ja tulostavoitteet olivatkin monessa tapauksessa liian suuria ja haasteellisia ohjelmissa käytettävissä oleviin resursseihin nähden. Vuosittainen noin 600 000 euron budjetti oli pääkaupunkiseudun mittakaavassa hyvin pieni panos. Lisäksi tästä rahoituksesta tuli valtiolta vain puolet – monilla muilla alueilla valtion rahoitusosuus oli paljon suurempi.

Innovatiivinen toiminta edellyttäisi hanketoimijoilta rohkeaa kyseenalaistamista ja riskinottoa, kun taas vallalla oleva toiminnan tehokkuuden parantaminen johtaa helposti työnjaon rajojen ylläpitämiseen eikä kyseenalaistamiselle jää juuri mahdollisuuksia.

Kaupunkiohjelmien hankkeilla pyrittiin hakemaan uusia ratkaisuja sekä seudullisesti että erityisesti eri toimialojen yhteisille rajapinnoille, joissa toiminnan omistajuus hämärtyy. Näillä ns. ei-kenenkään tai useamman toimialan yhteisillä toimintakentillä yhdessä luotujen ratkaisujen käytäntöön saattaminen osoittautui erittäin haastavaksi. Hankaloitavia asioita olivat juuri omistajuusepäselvyydet ja uuden ratkaisumallin istuvuus kunkin organisaation omiin toiminta- ja taloussuunnitelmiin.

2000-luvun alkupuolella hankkeet syntyivät enemmän ylhäältä alas ohjatusti ja ns. päälle liimattuina organisaatioiden toimintaa, kun taas vuosikymmenen lopussa hankkeita rakennettiin enemmän alhaalta päin. Molemmissa ohjaussuunnissa on omat hyvät ja huonot puolensa, mutta kummassakin mallissa on tärkeää säilyttää kehittämisen kontekstuaalisuus sekä kysyntä- ja käyttäjälähtöisyys. Tämä edellyttää tiivistä vuoropuhelua niin johdon kun ruohonjuuritasokin suuntaan.

Kaupunkiohjelmat olivat luonteeltaan enemmänkin uusien pitkäjänteisten kehittämistoimenpiteiden käynnistäjiä. Ohjelmissa käynnistettyjen hankkeiden tulokset ovat usein nähtävissä ja arvioitavissa vasta hankekausien jälkeen.

Kaupunkiohjelmat jäivät useille vieraiksi

Kaupunkiohjelmiin ei haettu hankkeita systemaattisesti, avoimien hakuprosessien avulla, vaan hankkeet määriteltiin ohjelman hankehakuun joko ylhäältä päin tai niitä tarjottiin ohjelmaan melko sattumanvaraisesti alhaalta päin. Hankkeiden suunnittelu tapahtuikin lähinnä intressipohjaisesti eri työryhmissä ja seminaareissa.

Kaupunkiohjelmien viestintä oli melko vähäistä, joten monille seudun keskeisille toimijoille ja jossain määrin myös päättäjille ohjelma jäi tuntemattomaksi. Laaja-alaisempi tiedottaminen ja vuoropuhelu olisi voinut rakentaa hankkeiden välille tervettä kilpailuasetelmaa, mikä olisi voinut johtaa ohjelman parempaan hyödyntämiseen ja vaikuttavimpiin tuloksiin.

Kaupunkiohjelma rahoitusvälineenä melko ketterä

Kaupunkiohjelmien sateenvarjon alle valittujen, ohjelman johtoryhmän puoltamien hankkeiden oli helppo saada toimenpiteilleen rahoitus, johon sisältyi sekä valtion rahoituksen että kuntarahoitus. Näin ollen hankkeiden ei enää välttämättä tarvinnut hakea erikseen omarahoitusosuutta tai muuta rahoitusta, vaan kokonaisrahoitus oli melko varmalla pohjalla jo johtoryhmän hyväksynnällä. Rahoitusprosessiin liittyi tosin eri vaiheita, mikä vei aika paljon valmistelu-aikaa, mutta ohjelmaa pidettiin kuitenkin ketteränä aluekehittämisenvälineenä.

Hankkeille olisi voinut hakea rahoitusta myös irrallisina maakunnan kehittämisraha-hankkeina. Tämä olisi edellyttänyt hanketoimijoita hankkimaan niin sanotun omarahoitusosuuden omatoimisesti organisaatiostaan ja kumppaneilta.

Hankkeiden vuosittaisen elinkaaren tuli myötäillä valtion rahoitusosuuden myöntämisaikataulua, mikä aiheutti joissakin pitkäkestoisemmissä hankkeissa epävarmuutta ja päänvaivaa. Lisäksi maakunnan kehittämisrahan käyttöehdot koettiin paikoin turhan tiukoiksi eivätkä ne kaikissa tapauksissa sallineet uudenlaisten, innovatiivisten toimintamallien suunnittelua ja kokeilua, mikä taas ohjelman tavoitteissa peräänkuulutettiin.

Muutos edellyttää vahvaa tahtoa ja sitoutumista

Aktiivisella ja säännöllisesti kokoontuvalla johtoryhmällä ja sen jäsenillä oli kaupunkiohjelmien toteutuksen kannalta ratkaisevan tärkeä rooli. Johtoryhmä muodostui monista korkea-arvoisista virkahenkilöistä, jotka työskentelivät kaupungin päätöksenteon ytimessä. Eräät johtoryhmän jäsenet toimivat lisäksi pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien valmisteluelimessä. Tämä seikat takasivat kaupunkiohjelmien huomioimisen ja hyödyntämisen myös johdon suunnalta. Johtoryhmä edisti osaltaan tehokkaasti hankkeissa aikaansaatuisten tulosten eteenpäin menoa ja jalkautumista kaupunkien toimintaan.

Myös hankkeiden ohjausryhmien rooli osoittautui hankkeiden etenemisen ja onnistumisen kannalta todella tärkeäksi. Ohjausryhmän jäsenet onkin syytä valita erityisen huolella. Hanketoimijoiden lisäksi myös ohjausryhmän jäsenten tulee olla sitoutuneita ja motivoituneita viemään hanketta kohti asetettuja tulostavoitteita sekä välittää viestiä eteenpäin omassa organisaatiossaan ja verkostoissaan. Parhaimmillaan he toimivat organisaatioissaan muutosagentteina, jotka saavat halutun muutoksen liikkeelle. Ohjausryhmän jäseniltä odotetaan sekä ylemmän tason näkemyksiä että vaikutusvaltaa viedä muutosta käytännössä eteenpäin.

Osa hankkeista toteutti hankkeen kuluessa yhteistyössä ohjausryhmän jäsenten kanssa itsearviointia, mikä auttoi osaltaan hankkeen etenemistä ja tulostavoitteeseen pääsyä. Itsearvioinnin tulisikin olla osa jokaisen hankkeen ja ohjelman toteuttamista alusta alkaen.

Pyrittävä laajempaan kumppanuuteen ja parempaan synergiaan

Kaupunkiohjelmahankkeiden yhtenä valintakriteerinä oli kumppanuus. Hankkeisiin toivottiin kytkettävän mukaan niin kuntien, valtion, oppilaitosten ja korkeakoulujen, tutkimuslaitosten, elinkeinoelämän, yritysten kuin kolmannenkin sektorin toimijoita. Monissa hankkeissa rakennettiin hyviä yhteistyösuhteita ja laajoja verkostoja, mutta osassa hankkeista kumppanuus jäi turhan vähäiseksi. Kumppanuuden rakentamista saattoivat osaltaan hankaloittaa hankkeiden vähäiset resurssit ja seudulla vaikuttavien toimijoiden runsaus. Valtionkin rooli hankekumppanina jäi lopulta hyvin vähäiseksi, vaikka ohjelmavoitotteissa sitä tavoiteltiin. Myös kolmannen sektorin toimijoita olisi voinut pyytää rohkeammin kehittämistoimintaan mukaan. Lisäksi kehittämistoimenpiteiden käyttäjälähtöisyyteen olisi voinut kiinnittää enemmän huomiota.

Hankkeiden tarkoituksena oli myös luoda ja vahvistaa hankkeiden välistä synergiaa. Hankkeiden väliselle yhteistyölle ja synergiatarkastelulle luotiin alusta alkaen edellytyksiä. Vähitellen hankkeiden välinen yhteistyö koettiin tarpeelliseksi ja hankkeiden välinen synergia vahvistui ajan myötä. Viimeisinä vuosina hanketoimijoiden välinen vuoropuhelu oli hyvin tiivistä muun muassa säännöllisissä hankevetäjätapaamisissa käytyjen tilannekatsausten ja yhteisten koulutustilaisuuksien muodossa.

PKS-KOKO osallistui myös kansalliseen KOKO Luovat alat -verkostoon, joka oli rakennettu alueiden väliseksi toimintafoorumiksi luovien alojen ja kulttuurialan toimijoille. Verkosto pyrki saamaan luovien alojen kehittämistyön alueilla systemaattiseksi ja tavoitteelliseksi. Pääkaupunkiseudun kaupunkien näkökulmasta verkosto koettiin tärkeäksi, sillä pääkaupunkiseutu on selvästi merkittävin luovien alojen ja toimijoiden keskittymä Suomessa, mutta verkoston rooli jäi lopulta melko vähäiseksi.

Kaupunkiohjelmien hankkeita tarkasteltiin myös suhteessa muuhun pääkaupunkiseudun kaupunkien yhteiseen hanketoimintaan, jota rahoitettiin lähinnä Euroopan Unionin rakennerahastovaroin. Näin haettiin sekä synergiaetuja että vältettiin päällekkäisiä kehittämistoimenpiteitä.

Pieniä muutoksia ja niiden jalkauttamista

Kaupunkiohjelmien oli tarkoitus toimia kehittämisohjelmana, joka käynnistäisi muutoksen haluttuun suuntaan. Tavoitteena oli erityisesti löytää uusia innovatiivisia toimintamalleja, joilla vastataan seudun haasteisiin. Hankkeissa saatiin aikaan hyvin eritasoisia muutoksia, mutta suurin osa muutoksista jäi kuitenkin pienimuotoisiksi ja niiden vaikutus koko seudun kehittämisessä jäi vähäiseksi. Toisaalta pienimuotoista muutosta ei tule missään nimessä väheksyä, sillä pienikin muutos on askel parempaan toimintaan ja voi ajan myötä johtaa suurempiin parannuksiin.

Eräissä hankkeissa saatiin kuitenkin aikaan isompia muutoksia (esimerkiksi monikulttuurisen työyhteisön johtamiseen liittyen), joilla pystyttiin jo vastamaan myönteisellä tavalla ohjelmassa yhteisesti määriteltyihin seudun haasteisiin.

Kaupunkiohjelmien hankkeilla haettiin uusia ratkaisuja useamman kaupungin ja toimialan yhteisille toimintakentille. Hankkeessa yhteistyössä aikaansaatuisten toimintamallien tai muiden tulosten käytäntöön vieminen osoittautui kuitenkin erittäin haastavaksi

muun muassa organisaation perustoimintaan sisällyttämisen ja usein tarvittavan lisäresurssoinnin osalta.

Useimmat hankkeet toteuttivat hankesuunnitelmiaan sääntillisesti ja niissä saatiin aikaan hyviä tuloksia. Osa hankkeista oli taas määritelty tulostavoitteensa turhan väljäksi tai epärealistiseksi toimintakenttään nähden, mikä hankaloitti hankkeen toteuttamista ja tulokseen pääsemistä.

Hankkeissa saatiin aikaiseksi paljon erilaisia selvityksiä, julkaisuja ja raportteja sekä jonkin verran myös uusia toimintamalleja ja muita yhteistyökäytäntöjä. Hankkeiden aikaansaannoksista jaettiin tietoa eri tavoin. Tulosten juurruttaminen kohdetoimijoiden toimintaan oli voinut sujua jouhevammin, jos taustalla olisi ollut suunnitelmallisia juurrutus- ja viestintäsuunnitelmia. Jo hanketta suunniteltaessa tulisi luoda selkeä kuva siitä, kenelle, miten ja millä resursseilla tulokset tullaan juurruttamaan varsinaiseen toimintaan sekä miten tuloksia voidaan hyödyntää laajemmaltikin.

Ohjelman seurannassa olisi ollut hyötyä erikseen määritellyistä seurantaindikaattoreista, vaikka ohjelman toimenpiteet ja tulostavoitteet olivatkin pitkälti laadullisia ja siten vaikeasti mitattavia.

Kaupunkiohjelmahankkeet – enemmän kuin osiensa summa

Kaupunkiohjelmien hankkeilla oli vähäisten resurssien takia mahdoton vastata pääkaupunkiseudun strategioissa hahmoteltuihin haasteisiin siinä määrin kuin ohjelma-asiakirjoissa määriteltiin. Seudun isoihin, jopa kansallisen tason haasteisiin voimallisemmin vastaaminen olisi edellyttänyt, että kaupunkiohjelmat olisi joko määritelty aihepiiriltään rajatummaksi tai resursoitu mittavammin. Hankkeissa olisi voinut syntyä enemmänkin toimintatapoja uudistavia malleja, joita seudulla olisi hyödynnetty ja otettu laajamittaisesti käyttöön.

Hankkeet toivat pääkaupunkiseudun kehittämiseen kuitenkin kaupunkipoliittista lisäarvoa lisäten eri toimijoiden välistä yhteistyötä, verkottumista ja kumppanuutta. Kaupunkiohjelmissa järjestetyt seminaarit, kokoukset ja muut tilaisuudet toimivat niin kaupunkien johdolle ja sen läheisyydessä toimiville henkilöille kuin muillekin työntekijöille ja yhteistyökumppaneille hyödyllisinä foorumeina sekä käsitellä yhdessä seudullisia asioita ja kehittämistoimenpiteitä että verkostoitua.

Menneen kymmenen vuoden aikana kaupunkiohjelmien hankkeisiin käytettiin rahaa yhteensä noin kuusi miljoonaa euroa. Näin pieneen rahapanokseen nähden hankkeilla saatiin paljon aikaiseksi. Kaupunkiohjelmat toivat hyvän lisäarvon pääkaupunkiseudun suurkaupunkipoliittiseen kehittämiseen, mutta jatkossa metropolialue tarvitsee järeämpiä kehittämisvälineitä haasteisiinsa, jotka ovat monilta osin myös kansallisia haasteita.

Ohjelmapohjainen kehittämistyö on tällä hetkellä murroksessa, mutta suurkaupunkipoliittikkaa jatketaan ja sen uskotaan vahvistuvan entisestään. PKS-KOKO ohjelmassa keväällä 2012 järjestetyssä arviointityöpajan loppukeskustelussa todettiin, että metropolialueella tulisi kiinnittää jatkossa huomiota erityisesti seuraaviin asioihin:

- metropolialueelle tulisi luoda yhteinen metropoli-identiteetti
- metropolialueen kunnat ja toimijat ovat riippuvaisia toisistaan
- metropolialueelta löytyy valtava henkinen pääoma, jota tulisi hyödyntää
- kehittämistoiminnan tulisi olla asiakaslähtöistä
- kehitettäviä asioita tulisi tarkastella laajemmassa kokonaisuudessa
- metropolialueen yhteisistä haasteista (kuten segregatio) on kannettava vastuuta yhdessä

Vuosina 2002–2012 toteutetun suurkaupunkipoliittisen ohjelmakokonaisuuden voi kuitenkin ajatella olleen enemmän kuin osiensa summa. Yhteisen kaupunkiohjelmakaton alle valitut hankkeet olivat hyvin linjassa seudun strategioiden kanssa ja niissä tapahtuvaa kehittämistoimintaa tarkasteltiin seudullisessa kontekstissa. Lisäksi tieto hanketoiminnasta kulki ohjelmapäällikön toimesta jouhevasti kaupungin johdon ja hanketoimijoiden välillä. Lisäksi hankkeiden aikaansaannokset saivat ohjelmakokonaisuuden ja vaikutusvaltaisen johtoryhmän kautta jouhevasti laajaa huomiota osakseen.

Kaupunkiohjelmien parempi vaikuttavuus olisi edellyttänyt, että valittuja strategioita olisi toimeenpantu systemaattisemmalla toimintatavalla, hankkeiden tulostavoitteet ja valintakriteerit olisivat olleet vaativampia, ohjaus vahvempaa, viestintä näkyvämpää sekä resursointi huomattavasti mittavampaa.

YHTEENVETO

Kaupungistuminen jatkuu Suomessa edelleen ja suomalainen aluekehittämistoiminta elää murroskautta. Kaupunkipolitiikka ja metropolipolitiikka ovat löytäneet paikkansa, ja pitkään toteutettu ohjelmapohjainen aluekehittämistoiminta muuttaa muotoaan. Kaupunkiseutuja kehitetään entistä tiiviimmin yhteistyössä valtion kanssa kaupunkiseutukohtaisin kasvusopimuksin ja kaupunkipolitiikan toimenpideohjelman mukaisesti. Kasvusopimusneuvottelut ministeriöiden ja kaupunkiseutujen välillä käynnistyivät vuoden vaihteessa 2012–2013. Pääkaupunkiseudun osalta kasvusopimukset vahvistavat ja laajentavat aiesopimuskäytäntöä.

Pääkaupunkiseudulla 2002–2012 toteutettujen kaupunkiohjelmien voi sanoa olleen enemmän kuin osiensa summa vaikkei tulokset ja vaikutukset yltäneetkään korkealle asetettuihin tavoitteisiin asti. Ohjelmissa peräänkuulutetut järeämmät vaikutukset alueen kilpailukykyyn ja sosiaalisen koheesioon olisivat edellyttäneet paljon mittavampia panoksia ja valtion vahvempaa mukana oloa.

Kataisen hallitusohjelman mukaisesti kaupunkipolitiikan tavoitteena on erilaisten ja erikokoisten kaupunkiseutujen kilpailukykyyn vahvistaminen sekä elinvoiman, hyvinvoinnin ja yhteistyön edistäminen. Hallitusohjelmassa korostetaan kaupunkiseutujen merkitystä alueiden vahvoina vetureina, monipuolisina ja kansainvälisesti kilpailukykyisinä elinkeino-, innovaatio- ja osaamisympäristöinä sekä työssäkäyntialueina. Lisäksi kaupunki- ja metropolipolitiikan linjauksissa painotetaan sopimusjärjestelyjen kehittämistä valtion ja kaupunkien kesken. Kaupunkipolitiikan todetaan edellyttävän myös vahvaa poikkihallinnollisuutta, sillä kaupunkipolitiikkaan vaikuttavia linjauksia on useiden ministeriöiden hallinnonaloilla. Suurkaupunkipoliittista yhteistyötä, metropolipolitiikkaa tehdäänkin yhä laajemmalla rintamalla niin kuntien, valtion, korkeakoulujen, elinkeinoelämän, kolmannen sektorin kuin asukkaidenkin kanssa.

Yhteistyöllä tavoiteltavat uudet toimintamallit ja toiminnan tehostaminen tarkoittavat julkisella puolella usein palvelujen uudelleen muotoilua. Palvelumuotoilun tavoitteena on suunnitella palvelukokemus käyttäjälähtöisesti niin, että palvelu vastaa sekä käyttäjien tarpeita että palvelun tarjoajan liiketoiminnallisia tavoitteita. Metropolialueelta löytyy valtava potentiaali niin heterogeenisen väestön kuin lukuisten korkeakoulujenkin myötä. Seudun yhtenä haasteena voidaankin pitää oikeiden kumppaneiden löytämistä oikeaan aikaan. Nyt tarvitaan ennakkoluulottomia ja rohkeita avauksia julkisten palvelujen ja muiden toimintojen uudelleenmuotoiluun sekä täysin uusia innovaatioita. Tätä työtä edesauttaa erityisesti eri toimijoiden välinen avoin vuorovaikutus ja yhteisvastuullisuus. Lisäksi julkisen puolen lisääntyvällä avoimuudella kuten tietovarantojen maksuttomalla avaamisella luodaan paljon mahdollisuuksia esimerkiksi uudelle liiketoiminnalle sekä vahvistetaan osaltaan demokratiaa.

Parhaillaan valmistellaan EU-rakennerahastokauden vuosien 2014–2020 linjauksia ja niiden kansallista sovellutusta. EU:n ja kansalliset julkiset rahoitukset on tarkoitus saada täysimääräiseen käyttöön synkronoimalla rahoituslähteitä palvelemaan samaa tarkoitusta. Tuleva ohjelmakausi saattaa sisältää kaupunkikehittämistä tukevia välineitä, joilla voisi tukea kaupunkiseudun kokonaisvaltaista strategista kehittämistä eri toimenpideohjelmien keinoin. Tämä voisi vahvistaa territoriaalisen koheesio tavoitetta.

Kansallisesti merkittävän ja ainoan metropolialueemme hyvinvointi ja menestys tulevaisuudessa edellyttävät jatkuvaa kehittämistyötä, johon tarvitaan sekä yhteistä tahtoa, yhä laajempaa poikkihallinnollista ja monialaista yhteistyötä, muutosvalmiutta, rohkeita keinoja ja uudistumista että riittäviä resursseja.

SAMMANDRAG

Urbaniseringen är fortfarande stark i Finland och den finländska regionutvecklingsverksamheten är inne i en brytningstid. Stadspolitiken och metropolpolitiken har hittat sina platser och den långa på programbasis genomförda regionutvecklingsverksamheten ändrar form. Stadsregioner utvecklas i allt intensivare samarbete med staten genom regionala tillväxtavtal för enskilda städer och i enlighet med stadspolitiken åtgärdsprogram. Förhandlingarna om tillväxtavtalen mellan ministerier och stadsregioner torde komma igång i årsskiftet 2012–2013. Vad gäller huvudstadsregionen stärker och utvidgar tillväxtavtalen praxisen med intentionsavtal.

De stadsprogram som genomförts i huvudstadsregionen 2002–2012 kan sägas ha varit mer än summan av delarna trots att resultaten och effekterna inte uppnådde de högt satta målen. De större effekter på områdets konkurrenskraft och sociala kohesion som programmen efterlyste hade krävt mycket större satsningar och starkare deltagande från statens sida.

Enligt Katainens regeringsprogram har stadspolitiken som mål att stärka konkurrenskraften i olika och olika stora stadsregioner samt att främja livskraften, välfärden och samarbetet. I regeringsprogrammet framhävs stadsregionernas betydelse som starka lokomotiv för regionerna, som mångsidiga och internationellt konkurrenskraftiga närings-, innovations- och kompetenscentra samt som arbetsplatsområden. Dessutom ligger vikten i de stads- och metropolpolitiska riktlinjerna på utveckling av avtalsarrangemangen mellan staten och städerna. Det konstateras att stadspolitiken också förutsätter stark tvärdadministration, eftersom de riktlinjer som påverkar stadspolitiken finns på flera ministeriers förvaltningsområden. Storstadspolitiskt samarbete, metropolpolitik, görs därför också på en allt bredare front såväl med kommunerna, staten, högskolor, näringslivet och den tredje sektorn som med invånarna.

De nya verksamhetsmodellerna och effektiveringen av verksamheten som eftersträvas genom samarbetet innebär på den offentliga sidan ofta att tjänster måste formas om. Målet med servicedesign är att planera serviceerfarenheten ur användarnas synvinkel på så sätt att tjänsten svarar både mot användarnas behov och mot tjänsteleverantörens affärsverksamhetsmål. I metropolområdet finns en enorm potential i och med både den heterogena befolkningen och de många högskolorna. Därför kan det ses som en utmaning för regionen att hitta rätt partner i rätt tid. Nu behövs fördomsfria och modiga öppningar för omformande av de offentliga tjänsterna och andra funktionerna samt helt nya innovationer. Till detta arbete bidrar speciellt öppen växelverkan och gemensamt ansvar mellan olika aktörer. Med större öppenhet i den offentliga sektorn liksom med att kostnadsfritt öppna datalager skapar man dessutom många möjligheter till exempel för ny affärsverksamhet. Detta bidrar även till en starkare demokrati.

För närvarande bereds riktlinjerna för EU:s strukturfonder för perioden 2014–2020 och deras tillämpande på nationellt plan. Avsikten är att få ut full nytta av EU:s finansieringar och de nationella offentliga finansieringarna genom att synkronisera finansieringskällorna så att de tjänar samma mål. Den kommande programperioden kan innehålla verktyg som stöder stadsutvecklingen som skulle kunna användas för att stöda en helhetsbetonad strategisk utveckling av stadsregionen med de medel som olika åtgärdsprogram erbjuder. De skulle kunna stärka målet av territoriell kohesion.

Väljärden och den framtida framgången av vårt nationellt sett betydande och enda metropolområde förutsätter kontinuerligt utvecklingsarbete som kräver såväl gemensam vilja, allt bredare tväradministrativ och branschövergripande samarbete, beredskap till förändringar, orädda experiment och reformer som tillräckliga resurser.

SUMMARY

Urbanisation continues in Finland, and Finnish regional development activities are in a transition period. Urban policy and metropolitan policy have found their place, and the long-standing programme-based regional development activities are changing their shape. Urban regions are being developed in closer co-operation with the state in accordance with urban region-specific growth pacts and urban policy action plans. Growth pact negotiations between ministries and urban regions are due to be launched at the turn of year 2012–2013. The growth pacts for the Helsinki Metropolitan Region will strengthen and expand the letter of intent practice.

The urban programmes that were implemented in the Helsinki Metropolitan Area in 2002–2012 were more than the sum of their parts, despite the fact that their results and effects did not quite reach the ambitiously set goals. The more robust effects on the region's competitiveness and social cohesion that were demanded in the programmes would have required larger investments and a stronger state presence.

According to the Government Programme of Prime Minister Katainen, the goal of urban policy is to strengthen the competitiveness of different and differently-sized urban regions and to promote their vitality, prosperity and co-operation. The Government Programme highlights the importance of urban regions as the engines of growth in their areas, versatile and internationally competitive business, innovation and competence environments as well as areas of employment. In addition, the definitions of urban and metropolitan policy stress the importance of developing contractual arrangements between the state and cities. It has been acknowledged that urban policy also requires strong cooperation across administrative boundaries, since policy definitions that affect urban policy often cross administrative branches of several ministries. Indeed, metropolitan political co-operation is conducted on a much broader front with the state, institutes of higher education, business, the third sector and residents.

The new operating models and greater efficiency that the co-operation strives to achieve often mean reshaping services in the public sector.

The purpose of reshaping services is to plan the service experience in a user-oriented way so that the service meets the users' needs and fulfils the business goals of the service-provider.

The Helsinki Metropolitan Area has huge potential due to its heterogeneous population and numerous institutes of higher education. In fact, one of the challenges presented by the region might be finding the right partners at the right time. What is needed now is open-minded and brave initiatives in reshaping public services and other operations as well as completely new innovations. Open interaction and common responsibility between the various operators will especially help in this work. The increasing openness of the public sector, such as the opening of databases free of charge, also creates many new opportunities for new business and promotes democracy.

The policy definitions for the EU structural funding period 2014–2020 and their national applications are currently under preparation. The aim is to have EU funding and national public funding utilised to full advantage by synchronising funding sources to serve a common goal. The coming programme period may include tools that support urban development and could be used to support the comprehensive strategic development of the urban area through various action plans. This could strengthen the aim of territorial cohesion.

The future success and prosperity of our nationally significant and only metropolitan area require constant development work. This development work needs shared determination, wider cross-administrative and multidisciplinary co-operation, readiness for change, brave experiments, reshaping and sufficient resources.

LÄHTEET

- Aronen, Kauko (2000). Kaupunkipoliittinen näkökulma alueiden väliseen tasaukseen. VATT-keskustelualoitteita 217. Yliopistopaino, Helsinki.
- Aronen, Kauko & Hartikainen, Juha (1995). Kaupunkipolitiikan perusteet. Kuntaliiton kaupunkiohjelmatyön I-vaihe. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Alueellisen koheesio- ja kilpailukykyohjelman KOKO:n ohjelma-asiakirja 19.11.2009 (2009). Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.tem.fi/files/25262/KOKO_ohjelma-asiakirja_191109.pdf>
- Halonen, Osmo (2011). Kaupunki- ja metropolipoliittikka, Tuloksellisuustarkastuskertomus 224/2011, Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset. Edita Prima Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.vtv.fi/files/2599/224_2011_Kaupunki_ja_metropolipoliittikka_netti.pdf>
- Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 41/2011 (2011). Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/11_12_15_Tilastoja_41_Ranto.pdf>
- Helsingin metropolikatsaus (2002). OECD Territorial Review: Helsinki, Finland. raportin suomenkielinen epävirallinen tiivistelmä. Sisäasiainministeriö, Aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/02. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/CD45D9FF58F7A695C2256CA300313F36/\\$file/OECDwww.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/CD45D9FF58F7A695C2256CA300313F36/$file/OECDwww.pdf)>
- Hokkanen, Olli (2011). Kaupunkipoliittikkaa edunsaajille? Urbaani poliittistaloudellinen tutkimus kaupunkipolitiikan tavoitteista Yhdysvalloissa, Suomessa ja Isossa-Britanniassa. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Acta nro 231. Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2643>
- INKA. Innovatiiviset kaupungit -ohjelma 2014-2020 (2012). Työryhmän esitys uudeksi innovaatiopoliittiseksi ohjelmaksi. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.tem.fi/files/34063/inkaohjelma_tyoryhman_esitys_060912.pdf>
- Karvinen, Marko (2005). Kaupunkiohjelma seudullisen kehittämisen keinona. Artikkelijulkaisussa Kvartti 2/2005, 13-25. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/tietokeskus/kvartti/2005/2/Kvartti_2_05_netti.pdf>
- Karvinen, Marko (2005). Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma Osaaminen ja osallisuus 2002-2004 loppuraportti. Helsingin kaupungin tietokeskus. Muistio 27.9.2005. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/arkisto/aineisto/Kaupunkiohjelma02-04loppuraportti.pdf>>
- Katse kaupunkiin (1995). Työryhmän raportti 3/1995. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- Kaupungit kasvun luojina (1996). Kaupunkien kehittämistyöryhmän loppuraportti 12.6.1996. Kaupunkien kehittämistyöryhmän julkaisu VI. Sisäasiainministeriö, Aluekehitysosaston julkaisu 8/1996. Sisäasiainministeriön monistamo, Helsinki.
- Kaupunkipolitiikan asiakirja (1999). Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä. 9.4.1999.

- Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelma 2012 – 2015 (2012). Työ- ja elinkeinoministeriö 26.6.2012. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.tem.fi/files/33496/Kaupunkipolitiikan_toimenpideohjelma.pdf>
- Koski, Merja (2008). Kaupunkiohjelma toteuttaa pääkaupunkiseudun strategioita. Artikkelijulkaisussa Kvartti 1/2008, 36-44. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/tietokeskus/kvartti/2008/Kvartti_1_08.pdf>
- Koski, Merja (2009). Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman toimintakertomus vuosilta 2008-2009. Helsingin kaupungin tietokeskus. Muistio 30.12.2009. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/Hankkeet/Koko/Kaupunkiohjelma_loppuraportti_2008-2009.pdf>
- Kuokkanen, Kanerva (2005). Kaupunkipolitiikan perusteluketjut ja käytännön toimet viidessä länsieurooppalaisessa maassa. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Acta nro 172. Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=220>
- Kähkönen, Liisa (2006). Suunta suomalaiselle kaupunkipolitiikalle. Suomen Kuntaliitto. Muistio 26.10.2005. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p060116114347F.pdf>>
- Laurila, Hannu (1998). Suomalaisen kaupunkipolitiikan taloudelliset lähtökohdat, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. J-Paino Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/t45.pdf>
- Loikkanen, Heikki A. & Laakso, Seppo & Susiluoto, Ilkka (toim.) (2012). Metropolialueen talous. Näkökulmia kaupunkitalouden ajankohtaisiin aiheisiin. Taitotalo Printone Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.vatt.fi/file/personal/eerola/metropolialueen_talous.pdf>
- Mäenpää, Niemeläinen & Pesonen (2010). Aluekeskusohjelman ja kaupunkiohjelmien ohjelmakauden 2007-2009 loppuarviointi. Työ- ja elinkeinoministeriö, Alueiden kehittäminen 46/2010. Edita Publishing Oy. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.tem.fi/files/27607/TEM_46_2010_netti.pdf>
- Osaaminen ja osallisuus (2001). Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma. Valmistelutyön raportti 8.8.2001. Kaupunkipolitiikka-työryhmä, kaupunginjohtajien yhteistyö. Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A, A17/2001. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/arkisto/aineisto/PKS-kaupunkiohjelma%20A82002.pdf>>
- Osaamiskeskusohjelma 2007-2013 (2006). Valtioneuvoston erityisohjelmat. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.oske.net/@Bin/533841/Erityisohjelma_OSKE.pdf>
- Piekkola, Hannu & Susiluoto, Ilkka (2012). Kaupunkialueiden taloudellinen kasvu ja aineettoman pääoman merkitys alueilla. Teoksessa Loikkanen et al. (toim.) Metropolialueen talous, 39-60. Taitotalo Printone Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.vatt.fi/file/personal/eerola/metropolialueen_talous.pdf>
- A Portrait of Finnish Cities, Towns and Functional Urban Regions. The Finnish Urban Indicators System (1999). Committee for Urban Policy. Ministry of the Interior. Helsinki.
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma. Osaaminen ja osallisuus. Toteuttamisohjelma 2002-4. Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien yhteistyö 2002. Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A, A8/2002. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/arkisto/aineisto/PKS-kaupunkiohjelma%20A82002.pdf>>
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma. Osaaminen ja osallisuus 2002-2004. Tuloksia, kokemuksia ja hyviä käytäntöjä (2005). Helsingin kaupungin tietokeskus. Frenckellin Kirjapaino Oy.

- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005- 2007 (2005). Ohjelmaehdotus 7.2.2005. Saatavilla doc-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/aineisto/ko0507_hyv.doc>
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005- 2007 (2006). Toimintakertomus 2005. 3.2.2006. Saatavilla doc-muodossa. <Url: <http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/aineisto/hankrap05.doc>>
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005- 2007 (2007). Toimintakertomus 2006. 19.1.2007. Saatavilla doc-muodossa. <Url: <http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/aineisto/hankrap06b.doc>>
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005- 2007 (2007). Hankeraportit ajalta 1.1.-30.4.2007. 9.5.2007. Saatavilla doc-muodossa. <Url: <http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/aineisto/hankrap07a.doc>>
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2005-2007. Yhteistyöllä hyvinvointia ja kilpailukykyä (2008). Tulosjulkaisu. Helsingin kaupungin tietokeskus. Kyrriiri Oy.
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2008-2010 (2007). Ohjelmaehdotus 12.12.2007. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/Pks/kaupunkiohjelma/pko_ohjelma_08_10.pdf>
- Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma 2008-2009 (2010). Tulosjulkaisu. Helsingin kaupungin tietokeskus. Paintek Pihlajamäki Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url:http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/hankkeet/PKS_kaupunkiohjelma_0809.pdf>
- Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma 2010-2013 (2010). Helsingin kaupungin tietokeskuksen muistioita 1/2010. Edita Prima Oy, Helsinki 2010. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/Hankkeet/Koko/pks_kokomuistioita_1_2010.pdf>
- Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma 2010-2013 (2011). Hankeraportit 2010. PKS-KOKO johtoryhmä 11.2.2011. Saatavilla pdf-muodossa. <Url:http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/Hankkeet/Koko/hankeraportit_2010.pdf>
- Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma 2010-2013 (2012). Hankeraportit 2011. PKS-KOKO johtoryhmä 27.1.2012. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/Hankkeet/Koko/PKS_KOKO_hankeraportit_2011.pdf>
- Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan koordinaatioryhmän lehdistötiedote 12.3.2007. Saatavilla html-muodossa. <Url: <http://www.hel.fi/hki/Halke/fi/Uutiset%20ja%20tiedotteet/Uutisarkisto?id=5335&office=halke&lang=fi&period=03/2007&path=-Hallintokeskuksen%20tiedotteet>> [Viitattu 10.10.2012].
- Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan koordinaatioryhmän lehdistötiedote 14.4.2011. Saatavilla html-muodossa. <Url: <http://www.helsinginseutu.fi/wps/portal/HelsinginSeutu?urile=wcm%3Apath%3A/HS/helsingin+seutu/uutishuone/paakaupunkiseudulta+yhteiset+hallitusohjelmatavoitteet¤t=true>> [Viitattu 10.10.2012].
- Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan toimintakertomus 2004. Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 8.2.2005. Saatavilla pdf-muodossa. <Url:http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/Pks/PKSnk_toke_04_su.pdf>
- Pääkaupunkiseudun yhteistyön arviointi, Arviointiraportti 20.5.2008. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/Pks/raportit/PKS_arviointi_200608.pdf>

- Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma (2011). Valtioneuvoston kanslia. 22.6.2011. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>>
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma (2007). Edita Prima Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. 19.4.2007. <Url: <http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/vanhanenII/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>>
- Ranta Tommi, Uitto Anssi & Anttila Jarl Matti (2009). KOKO:n etukäteisarviointi – Loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen, 57/2009. Edita Publishing Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.tem.fi/files/25301/TEMjul_57_2009_alueiden_kehittaminen.pdf>
- Ritsilä Jari, Haukka Jukka, Storhammar Esa, Laakso Seppo, Kostiainen Eeva & Kuisma Hannu (2006). Aluekeskusohjelman tulokset ja vaikutukset – arviointi 2001–2006. Sisäasiainministeriön julkaisu 48/2006. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.intermin.fi/julkaisu/482006?docID=25168>>
- Saartenoja, Antti (2004). Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus alueellisessa kehittämisselityksessä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 214. Painosalama Oy, Turku. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/5996/C214.pdf?sequence=1>>
- Sippola, Matti (2010). Kehitysalueista aluekehitykseen. Suomen virallisen aluepolitiikan 30 ensimmäistä vuotta 1966–1995. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen, 31/2010. Edita Publishing Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.tem.fi/files/30453/31_2010_web.pdf>
- Sotarauta, Markku (1999). Suomen kaupunkipolitiikka etsii itseään. Näkemyksiä strategisista haasteista ja toimintamalleista. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1999.
- Suomi tarvitsee suurkaupunkipolitiikkaa (2003). Suurkaupunkipolitiikan teemaryhmä. Aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/03. Sisäasiainministeriö, alueiden ja hallinnon kehittämissosasto. Masanpaino Oy, Jyväskylä. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/329D1EBBDE4EC2A8C2256D780045A182/\\$file/skpwww.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/329D1EBBDE4EC2A8C2256D780045A182/$file/skpwww.pdf)>
- Suurten kaupunkiseutujen neuvottelukunta (2006). Suurten kaupunkiseutujen politiikkakokonaisuus. Sisäasiainministeriön julkaisu 45/2006. Edita Prima Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7397BE88A5D8FDF1C225721A004686D3/\\$file/452006.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7397BE88A5D8FDF1C225721A004686D3/$file/452006.pdf)>
- Tilastoja 2011:41. Helsingin kaupungin tietokeskus. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/11_12_15_Tilastoja_41_Ranto.pdf>
- Tuloksellisuustarkastuskertomus 224/2011. Kaupunki- ja metropolipolitiikka. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 1/2011. Edita Prima Oy, Helsinki. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.vtv.fi/files/2599/224_2011_Kaupunki_ja_metropolipolitiikka_netti.pdf>

- Uusikylä Petri, Ruoppila Sampo & Kauppinen Ilpo (2007). Kaupunkiohjelma seutuyhteistyön välineenä. Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman 2005-2007 väliarviointi. 15.2.2007. Net Effect. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/aineisto/pksrap_0702.pdf>
- Uusikylä, Petri & Valovirta Ville (2003). Valot päälle kaupunkiohjelma! Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman väliarviointi. Marraskuu 2003. Net Effect. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.hel2.fi/pkskaupunkiohjelma/arkisto/aineisto/PKS%20kaupunkiohjelma%20raportti%20final.pdf>>
- Valtioneuvoston selonteko metropolipolitiikasta (2010). Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=122256&lan=fi>>
- Valovirta, Ville & Virtanen, Petri (2004). Kohti elinvoimaisia kaupunkiseutuja. Aluekeskusohjelman väliarviointi. Net Effect. Sisäasiainministeriön julkaisu 9/2004. Suomen Printman Oy, Hyvinkää. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.intermin.fi/julkaisu/092004?docID=24976>>
- Valtakari Mikko, Arnkil Robert, Riipinen Toni & Kesä Mikko (2011). Alueellisen koheesio- ja kilpailukykyohjelman (KOKO) väliarviointi 30.11.2011. Tempoeconomics. 2011. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: http://www.tem.fi/files/31397/KOKO_valiarviointi.pdf>
- Valtakunnalliset alueiden kehittämistavoitteet 2011-2015 (2012). Valtioneuvosto 15.12.2011. Saatavilla pdf-muodossa. <Url:[http://www.tem.fi/files/31593/Valtioneuvoston_paatost_valtakunnallisista_alueiden_kehittamistavoitteista_2011-2015_\(tavoitepaatos\).pdf](http://www.tem.fi/files/31593/Valtioneuvoston_paatost_valtakunnallisista_alueiden_kehittamistavoitteista_2011-2015_(tavoitepaatos).pdf)>
- Voutilainen, Olli & Honkanen, Mika (toim.) (2005). Suomen maakatsaus. Tiivistelmä. OECD Territorial Reviews. Finland. Sisäasiainministeriö, Alueiden kehittäminen. Sisäasiainministeriön julkaisu 31/2005. Suomen Printman Oy, Hyvinkää. Saatavilla pdf-muodossa. <Url: <http://www.intermin.fi/julkaisu/312005?docID=25095>>

LIITE 1.

Valtion ja kuntien rahoitusosuudet

Taulukko 1. Hyväksytty valtion ja kuntien rahoitus.

	Valtio (€)	Kunnat (€)	Yhteensä (€)
PKS-kaupunkiohjelma			
2002	300 000	300 000	600 000
2003	150 000	150 000	300 000
2004	400 000	400 000	800 000
2005	331 128	331 128	662 256
2006	300 000	300 000	600 000
2007	300 000	300 000	600 000
2008	320 500	320 500	641 000
2009	399 219	363 951	763 170
PKS-KOKO			
2010	280 000	280 000	560 000
2011	320 000	320 000	640 000
2012	Ei rahoitusta	Ei rahoitusta	-
2013	Ei rahoitusta	Ei rahoitusta	-
Yhteensä (€)	3 100 847	3 065 579	6 166 426

LIITE 2.

Hankkeet, niiden keskeiset tulokset ja jatkotoiminta

Luettelossa ei ole mukana koordinaatiohankkeita.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KAUPUNKIOHJELMA 2002–2004

Hanke	Vastuutaho	Keskeiset tulokset	Jatkotoiminta
Tieteen kaksoiskaupunki Helsinki-Tal- linna	Culminatum Ltd Oy	Teknillisen korkeakoulun ja Tal- linnan teknillisen yliopiston sekä Helsingin yliopiston ja Tallinnan sairaaloiden väliset yhteistyö- mahdollisuudet kartoitettiin. Raportit: <ul style="list-style-type: none">• Development of teaching and research cooperation in the Hel- sinki-Tallinn re-gion. The TKK perspective.• Helsinki-Tallinn Twin City of Science. Development of Uni- versity Cooperation between Helsinki and Tallinn. Helsinki- Tallinn Euregio.• Report on Possibilities for Co- operation of the University of Helsinki and Tallinn Hospitals in the Field of Scientific Research.	Tiedepuistojen ja yrityshau- tomoiden välinen yhteistyö on jatkunut ja vakiintunut. Yli- opistojen välillä on yhteistyö- sopimuksia.
Liiketoimin- taosaamisen tuotteistami- nen kampusten ja tiedepuisto- jen käyttöön	Culminatum Ltd Oy	Raportti: <ul style="list-style-type: none">• Liiketoimintaosaamisen tuote- istaminen tiedepuistojen ja kampusten käyttöön (LTO kam- pus). LTT-Tutkimus Oy.	Kehittäminen on jatkunut osana Aalto-yliopistoa, jonka osana toimii mm. Aalto Start-Up Center ja Aalto Uni- versity Center for Entrepre- neurship.
Kampusten ja tiedepuistojen vuorovaikutuk- sen lisääminen (Uudenmaan 2000-luvun maankäyttö- strategian vai- he II)	Culminatum Ltd Oy	Raportti: <ul style="list-style-type: none">• Luova kampusverkosto. Helsingin seudun osaamisen maan- käyttöstrategia, vai-he II. Kimmo Rönkä, Miia Lehmuskoski, Ville Lehmuskoski. Helsinki 2004.	HSL:n bussiverkostossa on käytössä ns. tiedelinja 506 ja syksyllä 2012 käynnistetään uusi Kutsuplus -kutsuliikennepalvelu, jota koekäyttävät eri kampusten opiskelijat ja henkilökunta.
Helsingin seu- dun innovaatio- ympäristön tut- kimus- ja kehit- tämishjelma	Culminatum Ltd Oy	Raportti: <ul style="list-style-type: none">• Helsingin seudun kehittäminen innovaatioympäristönä. Seija Kulki ja Heli Penttinen. Helsingin kauppakorkeakoulu, Center for Knowledge and Innovation Research CKIR. Joulukuu 2003.	Hankeessa koottua aineis- toa hyödynnettiin Helsingin seudun innovaatiostrategian (2005) laadinnassa.

Uudenmaan osaamisintensiivisten liike-elämän palvelujen (KIBS) kehittämishanke	Culminatum Ltd Oy	Raportti: • Uusimaa osaamisintensiivisten liike-elämän palvelujen keskittymänä. Pekka Lith, Mika Kautonen, Marja Hyypiä ja Jari Kuusisto. Culminatum Ltd Oy, Helsinki Region Centre of Expertise 2005.	Culminatum perusti KIBS-kehittämishojelman, joka on myöhemmin keskittynyt palvelumuotoilun hyödyntämiseen liiketoiminnassa ja julkisissa palveluissa.
Toimialatutkimus ja ennakointi osaamiskeskuksaloilla	Culminatum Ltd Oy	Raportti: • Osaamiskeskuksalakohtaiset tutkimus- ja ennakointiraportit. Culminatum Ltd Oy.	Kaikki ehdotetut osaamisalat hyväksyttiin osaksi kansallista osaamiskeskuksiohjelmaa ohjelmakaudelle 2007-2013.
Helsingin seudun elinkeinomarkkinoinnin kehittämishanke	Helsingin kaupungin elinkeinopalvelu	Raportti: • Liikaa ja liian vähän – Helsingin seudun elinkeinomarkkinoinnin kehittämisen loppuraportti. Selvitysmies Matti Saarinen.	Loppuraportin pohjalta tehdyt seudun kansainvälisen elinkeinopolitiikan linjaukset hyväksyttiin pääkaupunkiseudun neuvottelukunnassa 1.6.2004. Markkinointivalmistelua jatkettiin yhteistyössä.
Ammatillisen koulutuksen seurannan ja ennakoinnin sähköinen tietopalvelu Helsingin seudulle (HEKTI)	Helsingin kaupungin opetusvirasto	Raportti: • Montén, Seppo. Koulutus–Työvoima, Helsingin seutu 2015. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2005:3 Verkkosivu: • Helsingin seudun koulutuksen ja työvoiman ennakointiverkko www.edu.hel.fi/ennakointi	Ennakointiyhteistyö on jatkunut mm. ESR-hankkeen muodossa.
Gloria - Ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuuden edistämiprojekti	Espoon seudun koulutuskuntayhtymä ESKK	Luotiin toimintamalli, jolla edistettiin ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuutta. Raportti: • Ammatillisen koulutuksen vetovoiman edistäminen pääkaupunkiseudulla. Espoon seudun koulutuskuntayhtymä, toukokuu 2005.	Loppuraportti ja toimintamallin kuvaus toimitettiin kaikille pääkaupunkiseudun opinto-ohjaajille hyödynnettäväksi.
Taide- ja kulttuuritiedouden edistäminen pääkaupunkiseudulla (TaiKu)	Espoon kaupunki, WeeGee-projekti	Verkkosivut: • Pääkaupunkiseudun kulttuurin verkkolehti www.skenet.fi • Tapiolaa esittelevä multimediasovellus www.weegeee.es-poo.fi/tapiola50 • Pääkaupunkiseudun historiaa, arkkitehtuuria ja taidetta www.nylander.fi • Vantaan Tikkurilan lukion ja Pointin arkkitehtuuria ja julkista taidetta www.taideareena.fi	Verkkolehti Skenet jatkaa toimintaansa. Nylanderin ja Tapiolan 50 sovellukset palkittiin kansallisissa uuden median kilpailuissa.
Tiedonhankintataitojen portaali opetushenkilöstön osaamisen kehittämiseksi (TIPO)	Helsingin kaupungin opetusvirasto, Mediakeskus	Verkkosivu: • Tiedonhallinnan portaali opettajille tipo.edu.hel.fi	Portaali on edelleen olemassa, muttei aktiivisessa käytössä.
Acting Locally for Lifelong Learning (ALLLE)	Helsingin kaupungin koulutus- ja kehittämiskeskus	Hankkeessa kuvattiin ja jaettiin paikallisia ja alueellisia elinikäisen oppimisen hyviä käytäntöjä kansainvälisessä hankkeessa (ei kaupunkiohjelman rahoituksella).	Kokemuksia jaettiin Ateenan, Malmön ja Newcastlen kaupunkien kanssa.

Seudullinen monikulttuurinen tietopalvelukeskus (SELMA)	Helsingin kaupungin kulttuuriasiankeskus	Verkkosivu: • Monikulttuurisuus- ja maahanmuuttotyön verkkopalvelu Helsingin seudulle www.selma-net.fi	Selma siirtyi vuoden 2009 alussa osaksi Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen Infopankki-toimitusta.
Pääkaupunkiseudun kaupunginosien kehittämisyhteistyö, KaKe	Helsingin kaupungin kulttuuriasiankeskus	Raportit: • Neloskierrettä kaupunginosaan – Kumppanuudet ja roolit alueiden kehittämisessä. Kulttuuriasiainkeskus, Helsingin kaupunki 2005. • KaKe Tiedotteet 1–4. Pääkaupunkiseudun kaupunginosien kehittämisverkosto, Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus. Verkkosivu: • Pääkaupunkiseudun kaupunginosien kehittämisverkosto www.kakeverkko.net	KaKe-verkosto toimii edelleen aktiivisesti erityisesti kaupunginosat.net kotisivuilla ylläpitäen keskustelua asuinalueiden kehittämisestä sekä levittäen aihealueeseen liittyvää tietoa.
Osallistuva vanhemmuus, OsVa	Pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämiskeskus SOCCA	Raportit: • Osallistuva vanhemmuus – kehittämishanke lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Hankkeen päämäärien ja tavoitteiden vertailua sosiaalialan kansallisiin ja paikallisiin ohjelmiin. Sari Harju. • Verkostot ja sosiaalinen pääoma varhaiskasvatuksessa. Sanna Ojala. Verkkosivu: • Lasten ja nuorten hyvinvointia ja vanhempien osallisuutta vahvistavan verkoston sivusto www.osallistuvavanhemmuus.fi	Hanketta jatkettiin seuraavalla kaudella.
Suurten kaupunkien työllisyys- ja kotoutumishankkeiden arviointitutkimus	Helsingin kaupungin tietokeskus ja Sosiaalikehitys Oy	Raportti: • Pekka Rissanen, Leila Partanen, Sari Pitkänen, Teresa Teppo ja Tuula Salmela (2004): Sillanrakentajat. Nuorisotyöttömyyteen ja maahanmuuttajien kotouttamiseen kohdistuneiden projektien arviointi suurilla kaupunkiseuduilla. Helsingin kaupungin tietokeskuksen erityisjulkaisu.	Kehittämistyötä nuorisotyöttömyys- ja maahanmuuttajien kotouttamisasioiden parissa on suurissa kaupungeissa jatkettu.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KAUPUNKIOHJELMA 2005–2007

Hanke	Vastuutaho	Keskeiset tulokset	Jatkotoiminta
Seudullinen monikulttuurinen tietopalvelukeskus (SELMA)	Helsingin kaupungin kulttuuriasiankeskus	Vuonna 2003 käynnistyneen Selman toiminta valtavirtaistettiin osaksi kuntien perustoimintaa. Verkkosivu: • Monikulttuurisuus- ja maahanmuuttotyön verkkopalvelu Helsingin seudulle www.selma-net.fi	Selma siirtyi vuoden 2009 alussa osaksi Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen Infopankki-toimitusta.

Osallistuva vanhemmuus, OsVa	Pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämiskeskus SOCCA	Hankkeessa luotiin perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi verkostoitavan seutuosaamisen toimintamalli, jossa yhdistyi seudullinen, poikkihallinnollinen ja moniammatillinen verkostoyhteistyö. Raportti: <ul style="list-style-type: none"> Kokemuksia seudullisesta kehittämistoiminnasta. Verkkojulkaisu 2006 	Eri tapaamisten avulla on levitetty eri kunnissa kehitettyjä toimintamallimallia. Valtavirtaistamiselle ei saatu kuntien perusrahoitusta yhden kunnan kielteisen suhtautumisen takia.
Vanhusten omaoimista selviytymistä edistävä innovaatioympäristö -hanke	Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimi	Raportti: <ul style="list-style-type: none"> Teknologia avuksi ikääntyvien hyvinvointiin -raportti (2007) 	Hanke jatkoi pohjatyötä ikäsovellusten huippuyksikön verkostojen luomiseksi ja erilaisten mallien hyödyntämiseksi pääkaupunkiseudulla.
Utvecklingen av den svenska servicen i huvudstadsregionen	Espoon kaupunki	Hankkeessa laadittiin selvityksen ja kansalaiskyselyn pohjalta visio ja toimenpide-ehdotukset. Raportti: <ul style="list-style-type: none"> Pääkaupunkiseudun ruotsinkieliset palvelut -raportti (2007), Service på svenska i huvudstadsregionen 	Toimenpide-ehdotuksia on viety eteenpäin pääkaupunkiseudulla yhteistyössä toteuttamalla mm. kielibarometri-tutkimus vuonna 2008.
Kansainvälisten perheiden perusteen koulutus pääkaupunkiseudulla	Helsingin kaupungin opetusvirasto	Raportti: <ul style="list-style-type: none"> Kansainvälisten perheiden perusteen koulutus PKS:lla (2007) 	Selvityksen pohjalta laadittiin toimenpide-ehdotuksia opetustoimelle ja opetusministeriölle.
Kansainvälisten perheiden toisen asteen koulutus pääkaupunkiseudulla	Helsingin kaupungin opetusvirasto	Raportti: <ul style="list-style-type: none"> Kansainvälisten perheiden toisen asteen koulutus PKS:lla (2008) 	Selvityksen pohjalta laadittiin toimenpide-ehdotuksia opetustoimelle ja opetusministeriölle.
Lastensuojelupalvelujen kehittäminen yksityisten palveluntuottajien ja julkisen palvelun kumppanuutena (ILO)	Culminatum Ltd Oy	Hankkeessa verkotettiin lastensuojelualan toimijoita sekä luotiin pohjaesitys sähköisen verkkopohjaisen laatujärjestelmän rakentamiseksi lastensuojelupalveluille. Lisäksi kartoitettiin lastensuojelun välimaaston palveluiden kriteerejä.	Osalle hankkeen kehitysideoista haettiin Tekesrahoitusta. Uusien toimintamallien etsimistä jatkettiin.
Pääkaupunkiseudun TET-torihanke	Helsingin kaupungin opetusvirasto	Verkkosivu: <ul style="list-style-type: none"> TET-tori (työelämään tutustuminen) - verkkopalvelu, jossa alueella tarjolla olevat TET-paikat ja jatkokoulutuspaikat sekä tietoa perusopetuksen TET-jaksoista www.pkstet.fi 	Verkkopalvelu on edelleen käytössä.
Yhteistyö ammatillisessa koulutuksessa työvoiman turvaamiseksi	Vantaan kaupungin sivistystoimi	Raportit: <ul style="list-style-type: none"> Yhteistyö ammatillisessa koulutuksessa työvoiman turvaamiseksi. Hankkeen loppuraportti. (2008) Yhteiset mittarit pääkaupunkiseudun ammatillisen aikuiskoulutuksen arviointiin. Esitys yhteisistä mittareista ja arviointiyhteistyöstä. MANTA-työryhmän loppuraportti (2007) Kannanotto Helsingin seudun ammatillisen koulutuksen järjestämisluupien mukaisten aloituspaikkamäärien korottamisen puolesta (20.4.2007). 	Yhteistyö ammatillisessa koulutuksessa pääkaupunkiseudulla on jatkunut muun muassa yhteistyöryhmässä ja yhteistyösopimuksin sekä Ennakointikamari-, Urbaari- ja Tulevaisuustiski-toimintana.

Tulevaisuuden kehitysalustat ja innovaatorahoituksen tehostaminen	Culminatum Ltd Oy	Hankkeessa kartoitettiin, verkotettiin ja kansainvälistettiin seudulla toimivia kehitysalustoja (living labs). Raportti: • Kehitysalustoilla neloskierteseen -raportti. (2007)	Living labien yhteistyö on jatkunut.
Helsinki School of Creative Entrepreneurship (HSCE)	Culminatum Ltd Oy	Hankkeessa toteutettiin yhteistyössä Helsingin kauppakorkeakoulun, Taideteollisen korkeakoulun ja Teknillisen korkeakoulun kanssa yrittäjyyteen suuntautunut monitieteinen koulutusohjelma.	Hankkeeseen osallistuneet korkeakoulut yhdistyivät vuoden 2010 alussa Aalto-yliopistoksi.
Ulkomaalaisten osaajien palvelujen kehittäminen	Culminatum Ltd Oy	Hankkeessa laadittiin esitys kansainvälisten tutkijoiden ja opiskelijoiden seudullisen neuvontapalvelun organisoimisesta.	Kansainvälisille osaajille tarjottavia palveluja ja eri palveluntarjoajien välistä yhteistyötä on edistetty useissa kehittämishankkeissa.
Tieteen ja taiteen kaksoiskaupunki Helsinki - Tallinna	Culminatum Ltd Oy	Hankkeella tuettiin mm. Helsingin ja Tallinnan kaupunkitutkijoiden sekä kaupunki- ja mediakulttuuri-toimijoiden verkottumista.	Helsinki ja Tallinna ovat mukana OECD:n cross-border regional innovation policies -tutkimuksessa, jossa tiedeyhteistyötä kartoitetaan, arvioidaan ja lopuksi esitetään suosituksia yhteistyön suuntaamisesta.
Maahanmuuttajien yhteiset yrityspalvelut	Helsingin kaupungin elinkeinopalvelu	Hankkeessa luotiin toimintamalli. Vuonna 2008 pääkaupunkiseudun maahanmuuttajayrittäjille suunnattu monikielinen neuvontapiste Caisa Enterprise Center aloitti toimintansa.	Maahanmuuttajille suunnatut yrityspalvelut ovat osa YritysHelsingin palvelutarjoamaa.
Helsinki REACH Centre	Helsinki Business & Science Park Oy Ltd	Hankkeessa luotiin konsepti EU-kemikaaliedustustojen keskittymästä. Verkkosivu: • Portaali kemikaalimaahantuontiin liittyville toimijoille www.helsinki-reachcentre.eu	Euroopan kemikaalivirasto aloitti toimintansa Helsingissä kesäkuussa 2007.
Kansalaiskanavahanke	Helsingin kaupunginosayhdistykset ry Helka	Raportit: • Asiakasosallisuuden itsearviointityökirja • Kanavaopas • Kansalaiskanava – Seutuyhteistyötä paikallistasolla • Virtaa vuorovaikutukseen! • Vuorovaikutuksen työkaluja alueen toimijoille.	Helka toimii aktiivisesti ja edelleen kehittää asukkaiden ja hallinnon välistä vuorovaikutusta.
Asumisen osaamisklusteri -hanke	Culminatum Ltd Oy	Hankkeessa valmisteltiin asumisen osaamisklusteri.	Asumisen klusteriohjelma on yhä osa kansallista osaamiskeskusohjelmaa (OSKE),

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KAUPUNKIOHJELMA 2008–2010

Hanke	Vastuutaho	Keskeiset tulokset	Jatkotoiminta
Roadmap to Shanghai	Culminatum Ltd Oy	Hankkeessa kehitettiin seudun innovaatioympäristöjä ja valittiin Shanghaiin maailmannäyttelyyn 2010 esiteltäviksi kolme living labia. Raportti: • Roadmap to Shanghai -raportti. Movense Oy. (2008)	Valittujen living labien yhteisesiintymisen Shanghaiin maailmannäyttelyssä. Mukana olleet toimijat ovat vahvistaneet Kiinan kontaktejaan.
World Design Capital 2012-hakemuksen valmistelu	Helsingin kaupungin kulttuurikeskus	Hankkeessa valmisteltiin World Design Capital 2012 -hakemus. Raportti: • Helsinki World Design Capital 2012 -hakemus	Helsinki yhteistyötahoi- neen valittiin marraskuussa 2009 maailman design-pääkaupungiksi 2012.
Monikulttuurisuus kaupunkio- rganisaatiossa – MUKAAN –hanke 1 ja 2	Helsingin kaupungin Oiva Akatemia	Hankkeessa luotiin monikulttuurisuutta tukeva koulutus- ja kehittämismalli. Raportti: • Mukaan! -hanke. Pdf-esite (2008)	Hankkeessa luotua mallia on hyödynnetty monikulttuurisuuden valtavirtaistamisessa kaupunkien koulutus- ja kehittämisra- kenteisiin.
Pääkaupunkiseu- dun demokrati- aindikaattorit	Helsingin kaupungin tietokeskus	Raportit: • Pääkaupunkiseudun demokratiaindikaattorit. Käsikirja (2009) • Pääkaupunkiseudun demokratiaindikaattorit. Taskutilasto (2009) • Huvudstadsregionens demokratiindikatorer. Ficksstatistiken (2009) • Helsinki Metropolitan Area Democracy Indicators (2009). Pocket Statistics (2009)	Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia kehitetään ja tutkitaan edelleen.
Kuninkaankolmion kehittämisfoorumi	Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskus	Hankkeessa luotiin Kuninkaankolmion seudullisen aluekehittämiprojektin kohdealueelle kehittämisfoorumi. Verkkosivu: • Kuninkaankolmion suunnittelu- ja kehittämisportaali www.kuninkaankolmio.fi	Kuninkaankolmion projektialueella jatketaan yhteistyötä maankäyttöä, liikenneratkaisuja ja palvelutarjontaa koske- vissa asioissa eri tahojen kesken.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KOHEESIO- JA KILPAILUKYKYOHJELMA 2010–2012 (–2013)

Hanke	Vastuutaho	Keskeiset tulokset	Jatkotoiminta
Opiskelija-metropoli	Helsingin kaupungin elinkeinopalvelu	Hankkeessa kartoitettiin seudun korkeakouluopiskelijoiden nykytilannetta ja kehittämistarpeita kolmen teeman (asuminen, liikkuminen ja viihtyminen) osalta sekä toteutettiin yhteistyössä kumppaneiden kanssa konkreettisia toimenpiteitä (kuten työpajoja, World Student Capital -ohjelma, Helsinki Region Welcome Weeks -tapahtumakokonaisuus). Raportti: • Opiskelijoiden metropoli – Opiskelijametropoli-hankkeen toimenpiteitä ja hankkeessa kerättyjä kehittämisideoita	Yhteistyötä seudun korkeakouluopiskelijoita edustavien ylioppilaskuntien ja opiskelijajärjestöjen kanssa on tarkoitus jatkaa edelleen.
Opinnoista osaajaksi	Vantaan kaupungin henkilöstökeskus	Hanke edesauttoi opiskelijoiden ja työelämän kohtaamista madaltaen organisaatioiden ja oppilaitosten välisiä raja-aitoja sekä parantaen tietoisuutta lukuisin selvityksin ja luoden uusia toimintatapoja. Raportti: • Eväitä koulutuksen ja työelämän kohtaamiseen	Hankkeessa mukana olleet tahot jatkavat yhteistyötä. Uusia toimintamalleja (kuten harjoittelupalauttejärjestelmä) hyödynnetään ja levitetään.
NoWrong-Door	Culminatum Ltd Oy	Hankkeessa koottiin keskeisimpien yrityksille ja yksilöille suunnattujen asettautumispalvelujen palvelukuvaukset yhteen. Lisäksi kehitettiin sosiaalisia verkostoja ja yhteisöpalveluja www.jollydragon.net ja www.jd-games.com verkkosivujen osalta. Raportit: • Asettautumispalvelut pääkaupunkiseudulla - esite asiakaslevitykseen • Asettautumispalvelut pääkaupunkiseudulla - julkaisu palvelutahojen neuvojille	Asettautumispalvelujen välistä yhteistyötä pääkaupunkiseudulla pyritään edelleen kehittämään.
Monikulttuurinen johtaminen käytäntöön	Helsingin kaupungin Oiva Akatemia	Hankkeessa vahvistettiin monikulttuuristen työyhteisöjen johtamisosaamista esimiesvalmennuksin sekä järjestettiin työyhteisöille vuorovaikutus- ja perehdytysvalmennuksia ja monimuotoisuuskoulutusta. Raportti: • Avaimia monimuotoisuuden johtamiseen Verkkosivu: • Verkkosivut monimuotoisen työyhteisön esimiestyön hyvistä käytännöistä www.avaimia.fi	Yhteistyötä jatketaan kaupunkien kesken ja myös kolmannen sektorin kanssa, sillä osaavan ja ammattitaitoisen työvoiman saanti ja työyhteisöjen monimuotoistuminen ovat yhä ajankohtaisempia asioita.
Luova pääkaupunkiseutu	Helsingin kaupungin elinkeinopalvelu	Hankkeessa tarkasteltiin tilojen, rakennusten ja alueiden väliaikaiskäytön mahdollisuuksia eri näkökulmista käsin. Raportti: • SARANA-lehti	Hankkeessa kaavailtu jatkohanke ei toteutunutkaan, mutta asiaa pyritään edistämään erityisesti Helsingissä muun muassa pilotein.

LIITE 3.

Pääkaupunkiseudun strategiset päämäärät

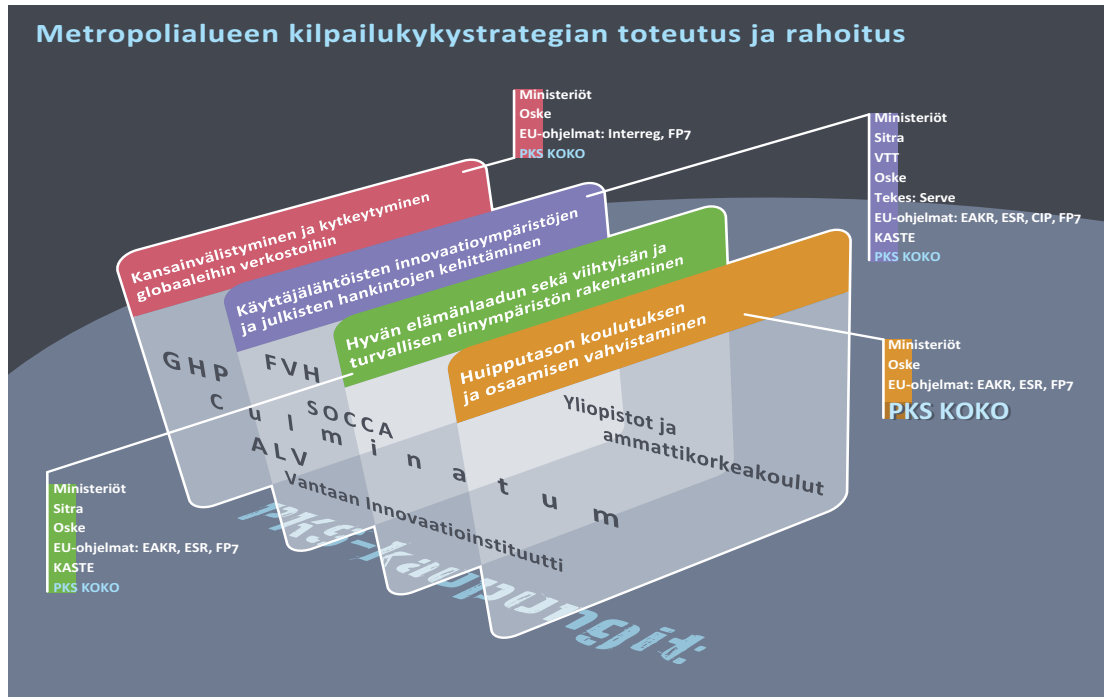
Pääkaupunkiseudun strategiset päämäärät

Lähde: Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 24.11.2009

LIITE 4.

Metropolialueen kilpailukykystrategian toteutus ja rahoitus

Lähde: Pääkaupunkiseudun koheesio- ja kilpailukykyohjelma 2010–2013

LIITE 5.

Johtoryhmien kokoonpanot

Johtoryhmä 2002–2004

Kaupunginsihteeri Matti Ollinkari, Helsinki, puheenjohtaja (2.5.2002 alkaen)
Suunnittelupäällikkö Markus Härkäpää, Helsinki, puheenjohtaja (8.4.2002 asti)
Linjanjohtaja Paula Sermilä, Helsinki (1.8.2001 alkaen)
Hallintokeskuksen johtaja Helena Elkala (1.2.2003 alkaen)
Hallintoryhmän päällikkö Hilikka Ilola, Espoo (31.1.2003 asti)
Kehittämisojohtaja Maijaliisa Kalliomäki, Espoo (31.12.2002 asti)
Elinkeinojohtaja Kari Ruoho, Espoo (1.8.2001 alkaen)
Peruspalvelujohtaja va. Risto Koivunoksa, Vantaa (1.1.2004 alkaen)
Taloussuunnittelupäällikkö Pauli Outila, Vantaa (31.12.2003 asti)
Kehittämispäällikkö Satu Siikander, Vantaa (12.6.2003 alkaen)
Peruspalvelujohtaja Jaakko Vastamäki, Vantaa (1.8.2001 - 11.6.2003)
Pääsuunnittelija Raila Pauku, Vantaa
Kaupunginkamreeri Pirkko Taina, Kauniainen
Kehityspäällikkö Antti Viren, YTV
Maakuntainsinööri Tarja Hartikainen, Uudenmaan liitto (20.11.2001 alkaen)
Edunvalvontapäällikkö Minna Karhunen, Uudenmaan liitto (1.8.2001 - 19.11.2001)
Edunvalvontapäällikkö vs. Eija Väätäinen, Uudenmaan liitto (31.7.2001 asti)
Toimitusjohtaja Eero Holstila, Culminatum Oy
Neuvotteleva virkamies Janne Antikainen, sisäasiainministeriö (1.1.2002 alkaen)
Erikoistutkija Antti Valle, sisäasiainministeriö (11.6.2002 alkaen)
Neuvotteleva virkamies Heli Saijets, sisäasiainministeriö (31.12.2001 asti)
Kaupunkitutkimuspäällikkö Kauko Aronen, Suomen Kuntaliitto (20.9.2002 alkaen)
Yhdyskuntapolitiikan päällikkö Leena Karessuo, Suomen Kuntaliitto (20.8.2002 asti)
Projektipäällikkö Marko Karvinen, Helsinki, pääsihteeri
Kaupunkiohjelmavastaava Olli Voutilainen, Uudenmaan liitto, sihteeri (9.12.2003 asti)

Ryhmän sihteerinä toimi kaupunkiohjelmavastaava Olli Voutilainen Uudenmaan liitosta 31.12.2002 asti ja projektipäällikkö Marko Karvinen Helsingin kaupungin tietokeskuksesta 1.1.2003 alkaen.

Johtoryhmä 2005–2007

Kaupunginsihteeri Matti Ollinkari, Helsinki, puheenjohtaja (vuoden 2006 loppuun asti)
Kaupunginsihteeri Anja Vallittu, Helsinki, puheenjohtaja (vuodesta 2007 alkaen)
Kehittämisojohtaja Paula Sermilä, Helsinki
Hallintokeskuksen johtaja Helena Elkala, Espoo
Elinkeinojohtaja Kari Ruoho, Espoo
Yrityspalvelujohtaja Leea Markkula-Heilamo, Vantaa
Kehittämisojohtaja Tarja Lumijärvi, Vantaa
Asukaspalvelujohtaja Katariina Poskiparta, Vantaa
Kaupunkistrategiapäällikkö Raila Paukku, Vantaa
Hallintopäällikkö Satu Siikander, Vantaa
Kaupunginkamreeri Pirkko Taina, Kauniainen (kevääseen 2007 asti)
Talousjohtaja Katja Pesonen, Kauniainen (keväästä 2007 alkaen)
Aluekehittämispäällikkö Tarja Hartikainen, Uudenmaan liitto
Kehityspäällikkö Antti Viren, YTV
Elinkeinojohtaja Eero Holstila, Helsinki
Ylitarkastaja Olli Voutilainen, Työ- ja elinkeinoministeriö
Erikoistutkija Janne Antikainen, Työ- ja elinkeinoministeriö
Kaupunkitutkimuspäällikkö Kauko Aronen, Suomen kuntaliitto
Projektipäällikkö Marko Karvinen, Helsinki, sihteeri (17.4.2006 asti)
Projektipäällikkö Merja Koski, Helsinki, sihteeri (18.4.2006 alkaen)

Johtoryhmä 2008–2010

Kaupunginsihteeri Anja Vallittu, Helsinki, puheenjohtaja
Elinkeinojohtaja Eero Holstila, Helsinki
Hallintokeskuksen johtaja Helena Elkala, Espoo
Elinkeinojohtaja Kari Ruoho, Espoo
Yrityspalvelujohtaja Leea Markkula-Heilamo, Vantaa
Kehittämisojohtaja Tarja Lumijärvi, Vantaa
Talousjohtaja Katja Pesonen, Kauniainen
Aluekehittämispäällikkö Tarja Hartikainen, Uudenmaan liitto
Ylitarkastaja Olli Voutilainen, Työ- ja elinkeinoministeriö
Aluekehitysjohtaja Janne Antikainen, Työ- ja elinkeinoministeriö
Elinkeinotoimenjohtaja Marko Tiirinen, Kirkkonummi (keväästä 2009 alkaen)
Kehittämispäällikkö Kimmo Heinonen, Culminatium (syksystä 2009 alkaen)
Projektipäällikkö Merja Koski, Helsinki, sihteeri

Johtoryhmä 2010–2012

Kaupunginsihteeri Anja Vallittu, Helsinki, puheenjohtaja
Elinkeinojohtaja Eero Holstila, Helsinki (syyskuuhun 2011 asti)
Elinkeinojohtaja Marja-Leena Rinkineva, Helsinki (syyskuusta 2011 alkaen)
Elinkeinoasiamies Kimmo Heinonen, Helsinki
Konserniesikunnan johtaja Helena Elkala, Espoo (31.12.2010 asti)
Kaupunginsihteeri Mari Immonen, Espoo
Elinkeinojohtaja Leea Markkula-Heilamo, Vantaa
Kehittämisojohtaja Tarja Lumijärvi, Vantaa
Talousjohtaja Katja Pesonen, Kauniainen (syksyyn 2011 asti)
Kaupunginsihteeri Gun Söderlund, Kauniainen (syksystä 2011 alkaen)
Elinkeinojohtaja Marko Tiirinen, Kirkkonummi
Aluekehittämispäällikkö Tarja Hartikainen, Uudenmaan liitto
Ylitarkastaja Olli Voutilainen, Työ- ja elinkeinoministeriö
Aluekehitysjohtaja Janne Antikainen, Työ- ja elinkeinoministeriö
Erityisasiantuntija Olli T. Alho, Työ- ja elinkeinoministeriö
Kehittämispäällikkö Carola Victorsson, Culminatum
Projektipäällikkö Merja Koski, Helsinki, sihteeri (helmikuuhun 2011 asti)
Projektipäällikkö ts. Tanja Lahti, Helsinki, sihteeri (helmikuusta 2011 alkaen)

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KAUPUNKIOHJELMAT SUURKAUPUNKIPOLITIIKAN TUKENA

Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien käynnistämät pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelmat toteuttivat osaltaan suurkaupunkipolitiikkaa vuosien 2002–2012 aikana. Kaupunkiohjelmien taustalla oli pääkaupunkiseudun kaupunkien yhteiset ja kaupunkikohtaiset strategiat. Kaupunkiohjelmilla tavoiteltiin seudun erityispiirteisiin kytkeytyviä innovatiivisia avauksia, jotka kohdentuvat ennen kaikkea hallintokuntien katveessa oleviin tai uusiin asioihin.

Kaupunkiohjelmatyö päättyi keväällä 2012 kymmenen vuoden aktiivisen työskentelyn jälkeen. Suomen aluekehittämistoiminta hakee muotoaan, mutta kaupunkipolitiikka ja metropolipolitiikka ovat löytäneet paikkansa. Nyt on hyvä hetki pysähtyä arvioimaan mennyttä vuosikymmentä ja orientoitua tulevaan. Tässä tutkimuskatsauksessa kuvataan, miten kaupunkiohjelmat toimivat suurkaupunkipolitiikan tukena, mitä ohjelmilla saatiin aikaiseksi, mitä työstä opittiin sekä miten yhteistyö metropolin hyvinvoinnin ja menestyksen turvaamiseksi tullee jatkumaan.

Julkaisutilaukset

p. 09 310 36293

Internet

www.hel.fi/tietokeskus